949.801
M6621

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

JUN 13 1983

FEB 28 ANS'D

L161—O-1096

INFORMAŢIILE ROMÂNEŞTI

ale cronicii lui Ian Dlugosz

Din cursul despre

„IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR"

ŢINUT LA UNIVERSITATEA DIN IAŞI

de

I. MINEA

CARTE TIPĂRITĂ CU AJUTORUL CASEI ŞCOALELOR

1 9 2 6

Institutul de Arte Grafice „VIAŢA ROMÂNEASCĂ" Societate Anonimă,—Iaşi

C. 2019

INFORMAŢIILE ROMÂNEŞTI

ale cronicii lui Ian Długosz

Din cursul despre

„IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR"

ŢINUT LA UNIVERSITATEA DIN IAŞI

de

I. MINEA

CARTE TIPĂRITĂ CU AJUTORUL CASEI ŞCOALELOR

1 9 2 6
Institutul de Arte Grafice „VIAŢA ROMÂNEASCĂ" Societate Anonimă,—Iaşi

C. 2019

949.801
M662i

I. Importanța cronicii lui Dlugosz[1]) pentru istoria Românilor.

Izvoarele acesteia relative la noi

Un fapt curios ne surprinde, când cetim cele mai vechi cronici scrise în Ungaria și 'n Polonia. Relațiile principatelor române au fost, ale Țării-Românești cu Țara Ungurească, ale Moldovei cu Polonia, așa de strânse și neîntrerupte, încât ar trebui să găsim în acele cronici aproape și o istorie completă românească. Ne aducem însă în acelaș timp aminte că domnii munteni și moldoveni n'au admis niciodată în faptele lor pretențiile de suzeranitate venite din cele două țări vecine. In vremuri de criză politică sau în epoca lor de pretendență la tron domnii celor 2 principate românești nu refuzau să se scrie în documentele, cari arătau legăturile politice ale țărilor lor, expresii ca dominus naturalis sau alte formule medievale, cari puteau măguli pe suveranii din Ungaria sau Polonia. Dacă unii pretendenți încheie învoeli umile, domnii din scaun au rezerve, nu consimt la obligații fără condiții, pot face concesiuni, nu plătesc însă tribut, dacă admit să fie considerați cu numele de vasal, nu corespund însă, nu li se impun condițiile adevăratei vasalități, care presupune, ca vasalul să fie la discreția suzeranului său, nu era indispensabilă o recunoaștere din partea acelora a unei noui domnii sau o confirmare în domnie, cum a fost în o mare parte a suzeranității turcești, nu se da un tribut sau măcar peșcheș (dar) ca dela început Turcilor. Domnii români își aduceau aminte de pretențiile vecinilor dela nord, când îi amenința vre o pretendență primejdioasă, când atacați dint'altă parte căutau să evite a ajunge între două focuri, fiindcă regii dela nord de atâtea ori au dovedit că au așa de puține scrupule creștine, când Turcii puneau în primejdie existența independentă a principatelor. Orgoliul Angevin lor și al moștenitorilor acestora, pretențiile Iagellonilor n'au cunoscut niciodată decât bariera realității armate, așa că în țările dela nord de principate continua o atmosferă politică de pretenții față de cei doi domni români. Se știe că și'n vremea lui Ion Sobieski, precum mai târziu în timpul a atât de neputinciosului politicește Ios'f II se desmormântau din hârtii și manuscrise vechi pretențiile colbăite.

---

1) Tipografia având *l dur* (ł) polonez numai în garmond, cu altă literă acest specific sunet nu s'a putut reda.

Este foarte firesc prin urmare, ca să găsim această opinie publică oficială în vechile cronice ungureşti şi polone. Ion de Târnave zicea lui Nicolae Alexandru Vodă „quidam baro potentissimus", iar Dlugosz vede un vasal polon în Alexandru cel Bun etc. Dece—repetăm—nu dau acei cronicari mai multe ştiri despre principatele române? Atmosfera politică amintită deriva din cea mai şovinistă concepţie imperialistă, iar evenimentele istoriei noastre provocate de pretenţiile imperialiste ale celor doui vecini nu erau o măgulire pentru opinia publică din cele două ţări începând dela marea ruşine păţită de Carol Robert, dela lupta anului 1359 din codrii Şipinţilor până la Ştefan cel Mare, în domnia căruia la începutul anului 1480 îşi termina Ian Dlugosz a sa *Historia Polonica*. Pe de altă parte informaţiile de istorie română ale acestor cronici în mod firesc sunt grupate în jurul acestor conflicte. Ioan de Târnave a scris mai mult o biografie, iar Dlugosz istorie polonă. Se mai adaugă şi faptul că pentru vremurile mai vechi ale principatelor n'aveau, de unde să ia ştiri. Sărăcia informaţiei are şi această explicare.

Faţă de alte izvoare cronicăreşti cronica lui Dlugosz are şi foarte mari favoruri. Şovinismul şi pretenţiile opiniei publice deformează în mai mare măsură ştirile de istorie românească din cele mai vechi cronici ungureşti, decât constatăm în Historia Polonica a canonicului din Cracovia. Pe când la cronicarii din ţara ungurească găsim numai această decolorare a adevărului, Dlugosz ne prezintă de câteva ori un complex de frământări din opinia publică poloneză, frământări impuse de evenimentele istoriei moldoveneşti. Scriind despre campania polonă în Moldova anului 1359, cronicarul polonez nu evită a reliefa superioritatea lui Petru faţă de Ştefan, protejatul Polonilor, deşi acest Petru a dat Poloniei lecţia meritată. Este iarăşi firesc, ca Dlugosz să justifice după posibilitate înfrângerea polonă, scriind: „ad eas insidias Polonorum exercitus, Valachorum parte, cui ferebat suffragia, prodente, praecipitatus est magis, quam sua negligentia au tignavia, quae cum parte adversa reconciliatione et intelligentia habita auxiliares suos Polonos insidias huinsmodi et laqueos, maligna vafricie perferre coegit[1]). Cronicarul polonez altă dată nu iartă Moldovenilor că au ocupat locurile avute înainte de Rutheni, concepţie din secolul al X-lea despre cel mai vechiu habitat slav, concepţie împrumutată dintr'o redacţiune a cronicii lui Nestor[2]).

---

1) Tom I col. 1123.

2) Pentru izvoarele ruseşti ale cronicii lui Dlugosz, vezi H. Zeissberg, Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters, Lipsca 1873 pag. 298. N-am putut găsi, deci nici utiliza *Semkowicz, Krytyczny* rozbiór dziejów polskich lana Dlugosza. Cracovia 1887, nici I. Caro, Iohannes Longinus, Ein Beitrag zur Literärgeschichte des fünfzehnten Iahrhunderts. Iena 1863.—Pentru izvoarele cronicii lui Dlugosz vezi şi Sauerland H.Eine Quelle I. Dlugosz in Mitteilungen für oester. Geschichte VII.—Pentru chestia celui mai vechiu habitat slav, în cazul nostru habitatul danubian cf. Lubor Niedeole, Manuel de l'antiquité slave. Paris 1923 pag. 15. „Actul de naştere al neamului slav", cum zice

Acelaş Dlugosz scriind despre luptele dintre Iliaş Vodă şi Ştefan (II) nu omite să aprobe atitudinea regelui polon, când acesta nu ascultă cererea de ajutor a lui Iliaş Vodă, şi dezaprobă pe noul Vladislav, regele, că respinge ofertele aceluiaş Ştefan (II) Vodă. Ideea şi interesele statului polon străbat dela început până la sfârşit ca un fir roşu expunerea lui Dlugosz.

In cazurile de mai sus Dlugosz nu poate fi ecoul opiniei publice din ţara sa, precum nici atunci când prezintă moartea lui Alexandru cel Bun ca răzbunare a divinităţii sau ca rezultat al marei supărări pentru neraŭşita planurilor sale faţă de Polonia. Aici suntem în faţa concepţiei sale despre răsplata divină. Dlugosz nu cunoştea, nici n'a dat cel puţin evenimentele principale din domnia lui Alexandru cel Bun. Cronicarul polon trece cu grabă explicabilă numai prin lipsa izvoarelor, peste scopurile şi isprăvile sau intimitatea acelei triple alianţe, pe care din toamna anului 1430 până la sfârşitul anului 1432 o constituiau: Alexandru cel Bun sau fiu-său Iliaş Vodă, Lithuanii lui Svidrigailo şi Prusia marelui magistru teuton.

Cronicarul polon urmează atitudinea regelui său şi opinia publică din Polonia, când arată, cum regele încearcă sprijinul domniei lui Alexandrel Vodă. Pentru Dlugosz Bogdan (II) Vodă cu „haiduci" şi „hoţi" caută să facă iluzorie pacea dela Crasna: aşa se poate menţine în scaun, şi dă acestui domn sfârşitul tragic după un ospăţ îmbelşugat. Cronicarul polon strânge în lucrarea sa toate acuzele, bârfelile şi clevetirile puse în circulaţie printre Polonі de boerii moldoveni pribegi cu Alexandrel Vodă. Discuţiile din consiliul de coroană polon în legătură cu acest protejat le cunoaştem numai din expunerea canonicului cracovian. In cronica acestuia şi Petru Aron este un înşelător, care nu şi-a ţinut cuvântul dat partidului lui Alexandrel Vodă. De aceea cronicarul refuză să creadă că Alexandrel Vodă, care pentru viaţa sa desfrânată era otrăvit de Moldoveni, ar fi acelaş, pentru care oastea polonă luptă în contra lui Bogdan (II) Vodă.

Mai este şi altă explicaţie. Dlugosz a întrebuinţat mai multe izvoare şi nu totdeauna împrumută din ele cântărindu-le. Despre instalarea în domnie a lui Petru Aron—porecla aceasta nu-o ştie Dlugosz—scrie iarăşi de două ori cu oarecari nuanţe. De 2 ori şi cu deosebiri cronologice ne dă moartea lui Alexandru cel Bun. Nu odată greşeşte datele actelor omagiale ale domnilor moldoveni; aminteşte însă unele, ale căror originale, nici copii nu s'au păstrat. Deşi a trăit în imediata apropiere a Vaveluiui,

---

autorul, acestui capitol al cronicii dela Chiev, poate fi considerat scris în sec. XI, în parte chiar în sec. X, de către un călugăr al mănăstiri. *Pecerskaja Lavra*, din vechi anale bisericeşti şi cronicari bizantini. Dlugosz mai apropiat de vremea redactării vechii cronici ruseşti, decât slaviştii secolilor noastre din urmă, arată că sub „Vlahii" cronicii ruse trebuesc înţeleşi Românii. In acest senz aşa zisa cronica lui Nestor ne prezintă dovada habitatului nostru norddunărean-carpatic în sec. X—XI.

canonicul cracovian nu cunoaşte arhiva regală, decât cu mari lacune de informaţie, mai ales în ce ne priveşte pe noi.

Până la 1467 fragmentele lui de istorie românească apar ca ştiri izolate. Începând cu acest an informaţia relativă la noi este mai bogată şi de mare preţ, fiindcă arătând curentele politice din opinia publică poloneză scoate în deosebit relief colaborarea Moldovei la lupta creştină în contra Turcilor. Il doare că regele polon refuză să fie părtaş la gloria de a lupta pentru creştinătate şi face genuflexiunea cuvenită înaintea faimei lui Ştefan cel Mare. Abia în vremea lui Casimir IV (1444—1492) între anii 1475—80 opinia publică poloneză sub influenţa humanismului înţelege marea problemă a cruciatei în contra Turcilor. Regele şi cercul său restrâns a rezistat însă totdeauna sugestiunilor acestei opinii publice şi a urmărit pricopsirea mulţilor fii regali. Din aceste motive lipseşte oare toată amploarea povestirii vitejiilor lui Ştefan cel Mare? Pe Polonii din 1440—1444 îi interesa mai puţin lupta în contra Turcilor, cum reiese din cronică. Nereuşita regelui se atribue altora; în special lancu de Inidoara iese mult scăzut şi calumniat din cronică. Dlugosz adună fără control ştirile aduse în Polonia de ostaşii poloni scăpaţi din naufragiul dezastrului. Aşa se explică micile contururi, în cari se povesteşte expediţia cea lungă. Nu idealul creştin scoate din cronicar accente de nemulţămire faţă de regele Casimir IV imposibil pentru aceste evenimente, ci regretul că regele său refuză gloria care i se oferia d. e. în 1476. Un Dlugosz înflăcărat pentru lupta creştină în contra Turcilor ar fi dat mai multe ştiri, ar fi fost cât mai complect, când trebuia să expue înfrigorarea şi sforţările creştinităţii pentru restabilirea echilibrului creştin în Europa. Ţara-Românească ar fi avut atunci mai mult loc în expunere. Despre Ţara-Românească adică ştirile date de Dlugosz sunt foarte puţine.

Este adevărat că nici cronicile ungureşti, pe cari le putea cunoaşte, ca compilaţia Thuroczianâ, chronicon Budense, cronica ungaro-polonă, legendele primilor regi etc. nu conţineau prea mult material[1]). Cronicarul polon prezintă cu simpatie sforţările lui Basarab I din 1330. Este preţios, când ne arată colaborarea lui Alexandru-Aldea în contra Poloniei în anii 1431-2, dar n'are nici o ştire despre importanta domnie a lui Mircea cel Bătrân, dă insinuaţiile polone, când arată participarea Muntenilor în lupta dela Varna; despre Radu cel Frumos, despre Basarab La'otă, al cărui nume nu-l ştie, despre Basarab Ţepeluş a trebuit să scrie, fiindcă rolul acestora explică unele fapte din domnia lui Ştefan, mult comentate în opinia publică poloneză.

Dacă pentru partea mai veche a istoriei noastre Dlugosz găsia puţin material în cronicile ungureşti, lithuane, ruseşti sau chiar în memoriile lui Zbigniew Olešnicki, pe cari se presupune că le-a utilizat, pentru evenimentele de după 1444 a utilizat

1) Cf. şi Zeissberg, op. cit. pag. 299—300.

Metrica regatului, în care erau însemnate toate călătoriile suveranului polon, convenţiile politice, alte acte de cancelarie etc. Dlugosz n'a putut utiliza metrica pentru anii până la 1444, fiindcă s'a pierdut în bătălia dela Varna şi deci canonicul era avizat numai la însemnările lăsate de şeful şi patronul său, episcopal-cardinal Olešnicki.

Dlugosz a mai folosit scrisorile lui Aeneas Sylvius pentru expediţia din 1443 şi scrisoarea către ducele milanes, Filippo Maria [1]). In prima scrisoare Aeneas Sylvius spune că în bătălia dela Niş au căzut 2000 duşmani, 4000 au fost prinşi şi 9 steaguri au fost capturate şi adaogă că Vladislav s'a lăudat după obiceiul polonez de a exagera, că au căzut 30.000 Turci. Dlugosz are 30.000 şi putea avea cunoştinţă despre scrisoare, fiindcă cardinalul Zbiegniew a combătut-o

Calităţile şi lipsurile operei lui Dlugosz derivă din felul şi timpul, în care opera a fost redactată.

Insuşi autorul ne spune că aproape 25 ani a muncit fără preget, pentruca să-şi termine opera sa [2]). In continuu a adunat material şi de bună seamă părţi din Historia Polonica au fost multe deosebit redactate, fără considerare la continuarea operei. Trebue subliniat faptul că el cel dintâi a trebuit să adune un material imens, pentruca cel dintâi să dea neamului său o povestire a întregului trecut polon, ceeace a fost o problemă de multă trudă, considerând tocmai compoziţia politică şi variatele peripeţii ale acestui trecut, care trebuia căutat în atâtea izvoare. Din lunga vreme a redactării, ca şi din imensul material de cercetat decurge că Dlugosz de atâtea ori a putut să-şi corecteze opera. De aceea a trage din textul cronicii concluzii pentru a stabili, când a fost scrisă, totdeauna implică riscul de a greşi. Neconsiderând însă nimic şi privind opera scrisă ca într'o continuare cu mici revizuiri ulterioare se poate afirma că pela anul 1451 suprindem mai de vreme pe autor redactându-şi opera. In timpul din urmă Dlugosz era bolnav. De aceea acum putea strânge numai svonurile cu ecou mai larg; deaceea epoca cea mai strălucită a domniei lui Ştefan este prezentată numai în reflexul ei polon; de aceea pentru această vreme cronica are atâtea lipsuri, cari uşor puteau fi suplinite pentru Ţara-Românească etc. Părţile din urmă sunt scrise în anii din urmă, poate chiar în 1478-9 [3]), când sufletul politic al lui Dlugosz era transformat şi în afară de interesele Poloniei vedea şi interesele generale ale creştinităţii. Sau poate pentru epoca de cruciate din vremea lui Iancu de Inidoara să admitem în opera lui Dlugosz covârşitoare influenţă a memoriilor cardinalului Zbigniew? Sau aşa era în-

1) Zeissberg, Analekten II pag. 87 în Zeitschrift für oesterr. Gymnas. pe 1871.
2) Lib. XIII. col. 591.
3) Zeissberg, Die polnische Geschichtschreibung etc. pag. 296.

formaţia orală, de care s'a folosit? Pentru vitejiile regelui Vladislav la Varna a ascultat „martori oculari“ [1]).

Il surprindem trecând sub tăcere, ce era Polonilor defavorabil [2]).

Este firesc şi clar de altfel că canonicul cracovian în multe se face ecoul anturajului lui Zb'gniew Olešnicki şi diferitele situaţii ale vieţii sale l-au influenţat, i-au dat putinţa să se informeze sau i-au denaturat adevărul istoric. Momentele vieţii cronicarului explică în mare parte calităţile şi defectele operii.

II. Câteva date despre viaţa lui Ian Dlugosz [3])

Ian Dlugosz s'a născut în anul 1415. Tatăl său, Ion, era staroste în Brzenica, mamă-sa fiica nobilului Marusz de Borowno. Contimporanii i-au zis latinisându i numele, *Longinus*, iar el îşi zicea totdeauna „fiul lui Longinus“. A studiat în „colegiul celor bogaţi“ de pe lângă universitatea din Cracovia. Nu şi-a luat însă titlul de doctor.

In 1428 îi muri mamă-sa şi nouile împrejurări familiare îl făcură să ceară şi fu primit la vârsta de 17 ani în casa lui Zbigniew Olešnicki, episcop de Cracovia. Timp de 22 ani a slujit ca secretar episcopal până la moartea (1455) pro'ectorului său, care între timp ajunsese cardinal. Dimpreună cu episcopul său a însoţit pe regele Vladislav în Ungaria în anul 1440 şi cu această ocazie, ca şi cu prilejul altor solii în Ungaria a avut putinţa să cunoască literatura cronicărească din această ţară.

In 1439-40 ajunse să fie preot. In chestia cardinalatului protectorului său plecă la Roma spre sfârşitul anului 1448. Cu ocazia unei solii pentru aranjarea unor diferende ale celor 13 oraşe din Zips amanetate Poloniei de regele Sigismund, avu prilejul Dlugosz să discute cu „căpitanul Ungariei“, care era Iancu de Inidoara. Şi altă dată fu trimis Dlugosz pentru aplanarea diferendelor dintre Iancu de Inidoara şi Polonia. Prin acestea Dlugosz ajunse mult apreciat şi la curtea polonă. In 1453 participă ca delegat polon la stabilirea căsătoriei regelui Casimir cu Elisabeta, fi'ca lui Albrecht de Austria: la 10 August era în Bresiau. A luat parte la diferitele tratative pentru a se ajunge la pace cu ordinul teuton. Intre timp fusese promovat canonic, regele îi încredinţă educarea prinţilor regali, Vladislav, Ion Albrecht, Sigismund şi Frederic.

Regele îl trimise la Praga la George Podjebrad pentru a

---

1) Dlugosz, lib. XII. col. 805. Cf. şi lib. XIII col 18.

2) Idem, lib. IV, col. 324 şi urm. Cf. Roepell, Gesch. Pol. I 213 nota

3) In această parte urmăm expunerea din Zeissberg, op. cit. pag. 197 şi urm.; vezi şi Al. Brückner, Geschichte der polnischen Literatur, Lipsca 1901, Ign. Chrzanowski, Historja literatury niepodleglej Polskiej, Varşovia 1920; I. Tarnowski, Historia literatury Polskiej, Cracovia 1903 etc.

aranja diferende de hotar în 1467-8. Dlugosz însoţi la Praga pe elevul său, Vladislav, când acesta ajunse rege al Boemiei. I s'a oferit arhiepiscopatul de Praga, dar Dlugosz dându-şi seamă şi de imensele greutăţi, ce le-ar întâmpina, a refuzat. Moartea fratelui său îl chemă de aici repede pe Dlugosz acasă. Dlugosz a fost contra ofertei, ce se făcu prinţului regal Sigismund, când o conjuraţie a magnaţilor unguri l-au invitat ca rege în locul lui Mateiaş şi din ce a urmat, s'a dovedit că are dreptate.

In cronica sa Dlugosz a însemnat că în 1475 avea să se adune o comisiune mixtă polono-ungară pentru a lichida certuri de graniţă dintre Ungaria, Polonia şi Moldova. Plenipotenţiarii poloni, între cari se află şi Dlugosz, în Sandeţul nou fură întâmpinaţi de o scrisoare a lui Mateiaş, care comunica Polonilor că din cauza războiului cu Turcii, plenipotenţiarii unguri pot veni abia de sf. Martin (11 Noemvre). Regele Casimir a refuzat noul termin.

Duşmănia, ce a urmat între regele Mateiaş şi regele Casimir, este transparentă în expunerea cronicărească a canonicului cracovian.

Era bătrân şi bolnav, când i-a surâs din nou perspectiva de a ajunge episcop. Titularul episcopiei de Lemberg murise în 1477, ca arhiepiscop. Episcopul de Cameniţa, când se prezenta la dieta din Pietrkow pentru a fi numit, muri subit la 21 Iunie 1479. Regele numi pe notarul său ca episcop de Cameniţa. Dlugosz povesteşte acest fapt în cronica sa, care *îmbrăţişează evenimentele istoriei polone până la începutul anului 1480.* Cronicarul nu spune nimic însă despre aceea că el însuşi a cerut arhiepiscopatul de Lemberg şi că a fost ales. Matei de Miechow [1]) în opera sa de contimporan al evenimentului ne spune aceasta şi adaogă că Dlugosz a murit înainte de a fi fost sfinţit ca episcop. De aceea nici epitaful nu-i zice episcop lui Dlugosz răposat la 29 Mai 1480 — inscripţia de pe mormânt dă data de 10 Mai. Data primă o găsim la Matei de Miechow, care a însoţit la groapă convoiul funebru.

Historia Polonica se resimte de toate funcţiile importante şi situaţiile înalte, pe cari le-a îndeplinit autorul. Sub acest nume este cunoscută cronica lui Dlugosz, care atât de mult ne interesează. Cel mai vechiu titlu păstrat în manuscrise se constată a fi: Annales seu cronice inclyti regni Polonie opera ven. domini Iohannis Longini canonici Cracoviensis an iquitatum gentis suae observantissimi, summa cum diligentia collate recto veritatis tramite fideliter custodito" [2]).

Originalul cronicii trata în 12 cărţi istoria polonă. Ediţia dela Lipsca a fragmentat dela anul 1444 în 2 ultima carte şi deci a dat şi o carte a XIII.

Ediţiile latine: 1. Historia Polonica Ioannis Dlugossiseu Longini canonici Cracoviensis in tres tomos digesta, autoritate et sumptibus

1) Ed. 1521 cartea IV col. 72, pag. 343.
2) Zeissberg, op. cit. pag. 291 nota 4.

Herbulti (sic) Dobromilski edita Dobromili 1614 II, cu acelaş titlu, tot acolo, 1615. Prima ediţie se termină cu anul 1119, adică sfârşitul cărţii 4. Ediţia a doua are şi cărţile V-VI, adică până la anul 1240.— III. Ioannis Dlugossi seu Longini canonici quondam Cracoviensis Hisioriae Polonicae libri XII etc. ed. Henricus L. B ab Huyssen, Tom I. Lipsca 1711 (aici cartea a XII se termină cu anul 1444). Este dublă paginaţie : cărţile I-IX 1168 col., cărţile X-XII 812 col.— Tom II a apărut în anul următor : Ioannis Dlugossi sev Longini etc. Historiae Polonicae liber XIII et ultimus etc. Lipsca 1712. Ediţia aceasta dela Lipsca are multe greşeli la numele de persoane, are lipsuri etc.[1]) — Altă ediţie a dat în vol. V-IX Alex. Przezdziecki din *Opera omnia*, Cracovia 1863-1887 [2]).

III. Discuţia ştirilor referitoare la noi

Cronica lui Długosz are ştiri, cari ne privesc imediat, şi altele, cari sunt numai în legătură cu situaţiile politice de pe pământul românesc. Pe noi ne interesează şi acestea din urmă, chiar când ele sunt interpretări din cronici străine, cari erau la dispoziţia canonicului cracovian. In senzul din urmă sunt toate ştirile până la anul 1325.

Ne interesează cronica, când scrie că în 970 Svjatoslav, principele rus, face război vecinilor săi Bulgari, ocupă 80 oraşe ale acestora dela Dunăre şi constrânge pe Bulgari la tribut. In acest timp Pecenegii atacă de mai multe ori principatul de Chiev, pe care în 971 Svjatoslav îl împărţise între fii săi, dar când Pecenegii atacă din nou principatul chievean, Svjatoslav se întoarce încărcat de prăzi luate dela Greci, în luptă este prins şi omorît (972) [3]).

Pe noi ne importă, cari erau acele 80 oraşe şi dacă într'adevăr statul lui Svjatoslav era vecin cu Bulgarii, prin ceeace s'ar confirma o stăpânire nord-dunăreană a primului imperiu bulgar. Ştiea lui Długosz este luată din cronica rusă. Din alte izvoare noi ştim că din 895 Atelkuzu, regiunea dintre râurile zise mai târziu moldoveneşti, cari străbat şesul estcarpatic până la Nistru,

---

1) Zeissberg, op. cit. pag. 343 nota.

2) Cf. pentru lileratura dlugosziană, Finkel, Bibliografia Historyi polskiej I pag. 395-7.

3) Vol. I. col. 100—1. Vom semnala de aici înainte în mod special, când începe altă serie de coloane vol. II al cronicii lui Długosz. Până atunci orice trimitere fără indicarea volumului se referă la primul volum.— Pentru efemera stăpânire rusească în Bulgaria dunăreană vezi şi C. Jireček, Geschichte der Serben I. Gotha 1911 pag. 203. Aci se dă 971 ca an, când Ruşii au fost alungaţi din Durostor şi Preslav.— W. Slatarski în Geschichte der Bulgaren I. Lipsca 1918 pag. 69—71 şi urm. are altă expunere : Svjatoslav năvăleşte în 969 toamna în Bulgaria, ocupă Bulgaria estică dimpreună cu Preslav, iar în 970 trece şi Balcanii' dar victoria bizantină dela Arcadiopolis (Lule-Burgas) îl constrânge să se întoarcă ; în 971 principele rus jefueşte în Thracia. Dar în anul 972 împăratul bizantin Ion Tzimiskes pe neaşteptate atacă şi ocupă Preslavul, împresoară apoi pe principele rus în Durostor. Svjatoslav e silit să capituleze şi să părăsiască pentru totdeauna Bulgaria. Pe drum spre Chiev Svjatoslav fu atacat de Pecenegi şi omorît. — Cf. ş. G. I, Brătianu, Vicina. An Ac. Rom.

era în stăpânirea, indiscutabil mai ales în partea lui estică şi sudică, a Pecenegilor, aşa că nu se poate vorbi de o vecinătate cu Dunărea a principatului de Chiev. De altă parte stăpânirea cea mai nordică a primului imperiu bulgăresc a cuprins regiunile sirmice, sudul şesului dintre Dunăre şi Tisa, regiuni nordice zise mai târziu sârbeşti şi nici de cum porţiuni din şesul, care s'a zis mai târziu muntean sau moldovean, cum afirmă propoveduitorii Bulgariei mari [1]).

Expediţiunea lui Svjatoslav s'a făcut de către Marea Neagră.

Oarecare importanţă merită o ştire în legătură cu svârcolirile de a-şi reocupa tronul, pe cari le face regele unguresc pribeag, Solomon [2]).

Solomon liberat din închisoarea dela Vişegrad fuge la *Cuni*. Dar nici cu ajutorul acestora nu-şi poate recâştiga tronul. Faptul că Dlugosz vorbeşte aici de *Cuni*, înseamnă că cunoştea croniceie ungureşti, de cari erau mai multe în circulaţie în Ungaria jumătăţii a doua a sec. XV [3]).

Ştirile relative la noi sunt rare. S'a arătat că Dlugosz a fost informat greşit, când a scris că împăratul Conrad a trecut în 1147 spre locurile sfinte, din Polonia prin regiunea şesului estcarpatic [4]).

Lupta dela Şaio din 1241 cu Tătarii este arătată dându-se la Czissa [5]) deci Cişa şi ne întrebăm, de unde a luat cronicarul această pronunţare.

Cu anul 1325 cronicarul polon începe să ne prezinte ştiri imediat referitoare la noi.

La războiul în contra marcgrafului de Brandenburg, din acest an, pe lângă contingentele Ruthenilor şi Lithuanilor regele polon a avut şi ajutoare moldoveneşti (auxiliis etiam vicinorum populorum, videlicet Ruthenorum, Valachorum et Lithuanorum stipatus). Expediţiunea s'a terminat cu un triumf mare al regelui [6]).

Ştirea aceasta impune discuţia despre începutul ţării moldoveneşti, dat de vechea cronică pentru anul 1359. Nicolae Brzeski cetind un izvod moldovenesc considera anul 1352 ca an al întemeierii Moldovei prin Dragoş [7]). Miron Costin avea un manuscris al cronicii lui Ureche, în care domnia lui Iuga Ologul era separată prie 45, nu 46 ani, cum e în alte manuscrise

1) W. N. Slatarski, op. cit. pag, 50—51 şi harta Bulgariei sub Krum, Omortag (803—831) şi Presiam şi Boris (837—888).

2) Col. 299.

3) Pentru numele *Cun* şi *Coman* vezi şi Ilie Gherghel, Zur Geschichte Siebenbürgens. Viena 1892.

4) Emil Diaconescu în Cercetări istorice I. pag. 416.

5) Col. 683.

6) Col. 989—990. Asupra altei ştiri a atras mai întâi atenţiunea D. Cantemir, vezi *Hronicul* ed. Gr. G. Tocilescu pag. 385, că Zeslav principe de Chiev a avut ajutoare *valahe*, deci moldoveneşti în contra regelui polon Boleslau în anul 1070.

7) I. Bogdan, Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor, Bucureşti 1895, pag. 119 şi nota 1, 120 şi nota 2. Cf. şi I. Minea, Letopiseţele moldoveneşti scrise slavoneşte în Cercetări istorice I pag. 225 şi nota 84.

de începutul ţării moldoveneşti; deci anul întemeierii ar fi 1354. S'a căutat apoi să se dovedească că anul întemeierii Moldovei ar fi 1343 [1]). S'a zis de acelaş autor, că anterior întemeierii ţării de pe valea Moldovei şi Sucevei în regiunea nordică a Moldovei de mai târziu a existat o ţară românească cu anumite legături de vasalitate faţă de Polonia [2]). Că a existat în aceste regiuni un stat românesc, cronica lui Dlugosz o arată învederat. Este adevărat că nu ştim, de unde îşi ia cronicarul polon informaţia. Nu ştim, dacă acest stat avea vre-o obligaţiune faţă de Polonia. Dlugosz spune că era vecin Poloniei acel stat românesc, a cărui amintire o găsim şi'ntr'alt izvor. O cronică germană cu informaţiune contimporană lui Carol Robert ne spune că acest Angevin la începutul domniei sale în anii 1305—8. avea contracandidat la domnie pe Otto de Bavaria. In Februarie 1308 Otto este prins de voevodul ardelean şi dat în paza voevodului român. Dar domnul român se îmbolnăvi, şi când nişte babe i-au spus că-şi recapătă sănătatea, dacă dă drumul lui Otto, voevodul român liberă pe Otto, care peste Rusia roşie, al cărei principe îi era rudă de departe, s'a întors acasă [3]). Dacă aici ar fi vorba de un stat românesc sudcarpatic [4]), nu înţelegem, de ce s'ar fi întors Otto acasă prin Rusia roşie sau ar fi amintit cronică ţara tătărească ca primă ţară, prin care trecea Otto, înainte de Rusia roşie.

Astfel statul românesc vecin Poloniei în 1325 poate fi tot acela, în care a stat câtva timp ca prizonier politic Otto de Bavaria în 1308.

După ştirea de mai sus Dlugosz ne povesteşte aproape în aceiaşi termeni ca şi cronicile ungureşti, însă fără şovinismul acestora nenorocita aventură a lui Carol Robert în Ţara-Românească [5]). Dacă însă n'am şti că războiul a fost în Ţara-Românească, după terminologia lui Dlugosz am putea crede că este vorba de Moldova, fiindcă cronica scrie despre Valachia şi Valachi, cum în general zice Moldovei şi locuitorilor acesteia.

Expunerea şi peripeţiile expediţiei au—cum vom vedea imediat—inspiraţie ungurească.

Indemnat de Toma voevodul ardelean şi de nobilul Dionisie, Carol Robert porneşte cu războiu în contra lui Basarab—cronica îi zice Bazarad—voevodul Valachiei (Ţării-Ramâneşti) fără nici un motiv. Toma şi Dionisie voiau domnia Ţării-Româneşti. A fost cucerit Severinul şi predat lui Dionisie. Atunci vin la rege

---

1) D. Onciul, Originile principatelor române, Bucureşti 1899 pag 100 şi urm.

2) Idem, din trecutul Bucovinei (extras din „Convorbiri literare" XLIX). Bucureşti 1915 pag. 9. Cf. şi N. Iorga în Revista istorică I pg. 181.

3) Monumenta Germaniae historica. Deutsche Chroniken V. Hanovra 1893 vers. 88540—88690. Cf. şi Pór Antal, László, erdélyi vajda in Erdélyi Múzeum pe 1891.

4) Aşa a susţinut şi D. Onciul, Originile etc. pag.

5) Col. 1005 şi urm.

soli dela Basarab şi propun pace. Basarab făgăduia că va da 7000 mărci de argint şi Severinul, oferia pe fiu-său ca ostatec. Carol răspunse îngâmfat că va scoate pe Basarab de barbă din vizuina sa ca pe unul dintre ciobanii săi. Regele n'a ascultat de sfetnicii cari îl îndemnau să primiască pacea, şi fără a cerceta drumurile, fără a avea proviant se înfundă în munţi şi păduri neumblate, a ajuns şi'n locuri fără de apă. Atunci regele comunică lui Basarab că primeşte pacea cu condiţia, ca Basarab să-i dea călăuze, cari să-l scoată mai repede în şesul unguresc. Carol urmă apoi drumurile arătate de oamenii lui Basarab. Dar aceştia conform instrucţiilor primite dela Basarab conduc armata regală spre defileurile şi râpile munţilor. Aici dela spate şi din faţă atacă Românii, iar altă parte a oştii muntene de pe înălţimi aruncă săgeţi şi bolovani; mulţi din oştenii regelui mor fără să se poată apăra. Văzând acestea regele îşi schimbă hainele cu Desideriu, fiul lui Dionisie, care fu acoperit apoi de săgeţi şi bolovani. Regele deabia a putut scăpa cu puţini. Multă pradă a rămas în mânile Românilor. In haine murdare ajungând regele la Vişegrad, plânse şi se văită mult pentru marea pierdere încercată [1]).

După cum vedem, Dlugosz priveşte cu simpatie rezistenţa opusă de Basarab. Cronicarul polon poate fi destul de obiectiv şi când povesteşte evenimentele din 1359. Povestirea priveşte fapte istorice, cari au fost mult discutate în istoriografia noastră. Cu această ocazie cronicarul introduce şi părerea sa despre orig'nea noastră. Dlugosz ştie că suntem de origine din Italia, Volsci de neam—e o concluzie trasă evident dela Valachus—că am imigrat în locurile avute de Rutheni, pe cari i-am ajungat, dar am primit felul de viaţă al acestora, pentruca ocupaţia să fie mai trainică.

Aceste consideraţii de etnografie istorică le dă cronicarul polon, când povesteşte lupta pentru tronul moldovenesc din anul 1359.

Ştefan voevodul Moldovei (=Moldaviae) murise. Tronul l-a moştenit fiul mai mare, Ştefan. Dar Moldovenii (=Valachi) simpatizau mai mult cu Petru. Intre fraţi isbucni ceartă şi Petru, prin abilitatea sa şi cu ajutorul provincialilor ungari (provincialium Hungarorum) alungă din domnie pe fratele său mai mare. Ştefan cu boerii rămaşi credincioşi fugi la regele Casimir, îl rugă să-l reaşeze în domnie obligându-se să fie totdeauna cu supunere şi ascultător de rege, el şi urmaşii săi. Regele îl dădu trupe să-l reîntroducă în Moldova (in sedem Moldaviae). După Sân-Petru (29 Iunie) oastea intră în Moldova şi are la început câteva succese de arme. Petru evită o luptă la loc deschis şi încearcă să atragă pe Poloni în cursă. Drumul oastei duşmane avea să străbată regiunea păduroasă vastă, zisă de pe singurătatea sa plonyni, fiindcă erau tot terenuri necultivate din ţara.

1) Cf. şi Col. 1063.

Şipinţilor (în terra Sepenicensi sitae). Moldovenii (Valachi) de o parte şi de alta a drumului oastei polone au tăiat copacii, de au rămas numai aţinaţi, iar când oastea polonă toată intrase în pădure, copacii au fost răsturnaţi asupra năvălitorilor. Oşteni, cai şi instrumente războinice sunt oprite pe loc. Mulţi Poloni au fost turtiţi, alţii grav răniţi. Toată armata polonă rămasă neatinsă fu împresurată de Moldovenii, cari răsăriau din frunziş, din tufişuri. Mai mulţi Poloni au fost prinşi, decât omorîţi. Moldovenii făcură o pradă enormă. Casimir, regele, răscumpără pe toţi prizonierii, fiindcă Moldovenii nu s'au opus. Intre prizonieri a fost şi Zbigniew de Oleşniţa, moşul cardinalului Zbigniew de Cracovia, lângă care a servit în calitate de canonic Długosz. Acel Zbigniew toată viaţa a şchiopătat după lupta din codrii Şipinţilor. Navoglu de Thacin a scăpat cu fuga. 11 steaguri, dintre cari 3 regale, nouă militare au căzut în mânile Moldovenilor.

Cronicarul adaogă că în vremea sa nu mai exista acel păduriş, toată câmpia fiind în cursul vremii transformată în ţarine, locuri de arătură [1]).

Cronica veche moldovenească nu ştie nimic despre această luptă în codrii Şipinţilor. S'a zis de aceea că cronicarul polon a utilizat o tradiţie a familiei cardinalului cracovian, lângă care era canonic [2]). Długosz se referă însă şi la un preot cracovian, care ca nobil luase parte la lupta din codrii Şipinţilor.

Ştirea lui Długosz nu găseşte coroborare în nici o altă informaţie. De aceea terenul probabilităţilor este foarte intins. S'a mai zis deci: anterior întemeierii ţării Moldovei şi apoi paralel până la Bogdan I, a existat o ţară a Şipinţilor, ţară românească în oarecari legături cu Polonia. Aici a domnit acel Ştefan Vodă, ai cărui fii după moartea tatălui s'au certat pentru domnie şi cu ajutorul *provincialilor unguri*, sub cari trebue să înţelegem Moldova dragoşească, deci anterioară lui Bogdan I, a apucat Petru domnia [1]), Dar, deşi ştim că Moldova lui Dragoş, şi a fiu-său Sas avea legături strânse politice cu Ungaria angevină, provinciali unguri ar putea fi şi garnizoanele ungureşti din Rusia Roşie, din Lodomeria [2]) etc. Iarăşi nu se poate conchide de aici că Petru Muşatin a luat domnia cu ajutorul Ungurilor [3]). Evenimentul este arătat precis în legătură cu regele Casimir, deci înainte de 1370 Noemvrie 5.

Am spus că Długosz n'avea ca Cromer la dispoziţie arhiva regală polonă, nici nu era destul de bine informat despre

---

1) Col. 1122 — 24. Dăm numirile polone ca în cronică. Cf. şi I. Ursu, Relaţiunile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Ştefan cel Mare. Piatra-N. 1900 pag. 16—17 şi Niemczewski, Untersuchungen des polnischen Oberhoheitsrechtes, über die Moldau, Lipsca 1872. Nu se poate admite nici că Ştefan Voevod, tatăl fiilor Ştefan şi Petru, ar fi fost un nepot al lui Bogdan I, care îi acordase o parte din ţară ca feud. (vezi I. Ursu, op. cit. pag. 16). Tradiţia vorbeşte despre ţara Moldovei, nu despre o parte a acesteia. Cf. şi V. Kogălniceanu, Istoria Românilor, Bucureşti, unde are altă propunere inadmisibilă ca interpretare.

2) N. Iorga în Revista istorică. l. c.; vezi şi Conv. Lit. XXIV. 538.

toate relaţiile politice a'e Poloniei. De aceea noi găsim în a sa *Historia Polonica* atît de puţin despre legăturile Poloniei cu Moldova până la Alexandru cel Bun, la fel despre Ţara-Românească, unde în 1395—6 s'a instalat ca uzurpator acel Vlad, ale cărui legături cu Polonia sunt cunoscute din destul. Nu găsim nici relaţiile cu Polonia ale lui Petru Muşatin, care în 1387 Mai 7 la Lemberg a jurat credinţă regelui polon dimpreună cu sfetnicii săi Iula căpitanul, Bârlă, Drăgoi mareşal, Stanciul şi Stan [4]). Nici de Roman I; nici de Ştefan I, de Ivaşcu, fiul lui Petru I, etc., ale căror documente se păstrau în arhiva regală polonă, nu ştie nimic canonicul cracovian. In aceeaş arhivă se păstrau documentele omagiale (12 Martie 1402 Suceava, 1 Aug. 1404 Lemberg, 6 Oct. 1407 Lemberg, 25 Mai 1411 Roman, ale lui Alexandru cel Bun, despre cari nu găsim decât svonuri vagi în discutata Historia Polonica.

Tocmai la anul 1395, greşit în loc de 1396, Dlugosz ne povesteşte campania terminată cu dezastrul creştin dela Nicopol [5]). Din domnia atât de importantă pentru istoria generală, din vremea lui Mircea cel Bătrân, rudă cu Iagellonii, nimic nu se găseşte în cronica lui Dlugosz. Vorbind despre campania creştină terminată brutal de ruşinos la Nicopol nu pomeneşte nimic despre Muntenii lui Mircea, deşi ştim că rolul lor a fost important [6]).

In cronica aceasta cetim că regina Maria, soţia lui Sigismund de Luxemburg, a murit într'o Luni [7]), care cădea la 17 Mai, ceeace este exact cronologiceşte. Data aceasta ne interesează, fiindcă serveşte la datarea luptelor româno-ungaro-turce din anul 1395. S'a zis adică: dacă regele a fost prezent la înmormântarea soţiei sale, expediţia a trebuit să fie după 17 Mai; dacă nu, expediţia era începută.

Chestiunea nu e destul de lămurită. Dacă la 18 April expediţia nu era începută, la 15 Mai următor se constată într'adevăr în curs [8]). Regele Sigismund era în Braşov la 21 Iunie. Conform tratatului din Martie al acestui an Sigismund ar fi trebuit să participe personal, când merge şi Mircea la expediţie. Informaţia, ce ni-a rămas, impune următoarele concluzii: după 15 Mai şi înainte de 28 Iulie a fost lupta, de pe urma căreia Turnu a fost recucerit pentru Ţara-Românească. Cetatea aceasta rămăsese în stăpânirea turcească de pe urma luptei din 10 Oct. 1394. înainte de 16 Septemvre 1395 Turcii au năvălit din nou în Ţara-Românească şi au reuşit să instaleze într'o parte din ţară, care

1) D. Onciul, Din trecutul Bucovinei, pag. 9 şi urm.
2) I. Minea, Principatele române şi politica orientală a împăratului Sigismund, Bucureşti 1919, pag. 19-20.
3) Vezi însă N. Iorga, Studii şi Documente I-II pag.
4) Hurmuzaki-Densusianu, Documente I_2 pag. 295-7.
5) Col. 145-6.
6) I. Minea, Principatele Române şi politica orientală etc. pag. 25.
7) Col. 147.
8) I. Minea, op. cit. pag. 66.; cf. Cultura I Cluj pag. 12—16.

cuprindea însăşi capitala Argeş, pe Vlad Uzurpatorul. In cursul acestor evenimente la 17 Mai 1395 a murit regina Maria, cum spune Dlugosz, care dă exact data de zi [1]).

Ce ne spune Dlugosz că în iarna următoare (subsequenti... hieme) după dezastrul dela Nicopol Baiazid a trimis armată numeroasă, care a pustiit Ungaria, concordă cu toate informaţiile cronicăreşti şi documentare, ce le avem despre urmările victoriei turceşti [2]) şi nu este nici o legătură între adevărul acestei informaţii şi greşala expunerii lui Phrantzes şi Chalkondyles.

După acestea tocmai în 1412 Dlugosz înserează în cartea sa tratatul dela Lublin [3]) şi ne spune că la serbările dela Buda date de Sigismund în onoarea lui Vladislav Jagello între cavalerii, cari participă, se amintesc şi *Români* [4]), pe lângă multele altele naţionalităţi din oastea regelui unguresc. Aceşti cavaleri români erau sigur din Ardeal sau părţile adiacente.

Cu aceste ştiri intrăm în domnia lui Alexandru cel Bun, dela care înainte cronica polonă are ştiri mai multe şi mai coherente. Ni se prezintă mai întâi omagiul lui Alexandru cel Bun în 1415 [5]). Regele polon sosise la Lemberg în 27 Martie. Aici făcu Paştile, iar la Ispas (9 Mai) era în Trembovia, de unde pentru Rusalii merse la Sniatyn. Aici s'a prezentat regelui domnul moldovean Alexandru cu soţia, cu foarte mare suită şi a depus jurământ de credinţă regelui dimpreună cu boerii. Regele sta petron având coroana pe cap, steagurile au fost aruncate la picioarele regelui. S'a scris şi document. Alexandru a dat un banchet pentru rege şi suita acestuia.

In anul 1419 se povesteşte campania lui Sigismund în contra Turcilor, campanie, care interesează Ţara-Românească [6]). Armata lui Sigismund întâlneşte o puternică armată lângă Belgrad. Apa Dunării despărţia cele 2 armate. Sigismund s'a întors la Buda fără de nici o ispravă. Turcii însă au prădat în Ardeal (Septem Castra). Alte izvoare ne lămuresc contururile exacte ale luptelor din 1419 1421, rezumate aici în expunerea cronicarului polon [7]).

In 1423 se dă detaliul moldovenesc din războiul Polonilor cu Teutonii. Domnul Moldovei îi trimisese regelui Vladislav 400 călăreţi, cari au prădat odată până aproape de cetatea Marienburg. Un mare detaşament de Teutoni din cetate se aruncă

---

1) Dificultarea datei de Karácsonyi János (Mária Királyné halála napja în Századok pe a. 1907 pag. 461-3) nu poate fi primită. Cf. I. Minea, op. cit. *passim*, mai nou însă Victor Motogna, Politica externă a lui Mircea cel Bătrân, Gherla 1924 pag., 12 şi urm., Idem Luptele lui Sigismund şi Mircea cel Bătrân, cu Turcii în 1395 în Revista istorică XI 1925 pag, 28'-7.

2) Cf. C. Litzica, Din domnia lui Mircea Vodă (Conv. lit. XXXV 190[illegible] pag. 366 şi urm.)

3) Col. 321 şi urm.

4) Col. 327.

5) Col. 367.

6) Col. 409.

7) Vezi I. Minea, Principatele Române etc. pag. 88 şi urm.

asupra Moldovenilor. Aceştia intră în pădurea cea mai apropiată, descalecă. Când Teutonii îi caută în pădure, Moldovenii îi primesc cu o ploae de săgeţi, dau năvală asupra lor, primele rânduri duşmane sunt înlăturate, frânte, ceilalţi Teutoni fug. Moldovenii se reîntorc în tabăra regelui încărcaţi de prăzi şi târînd după ei mulţi prizonieri [1]).

Ne interesează şi căsătoria regelui Vladislav cu Sonca, nepoata de soră a marelui duce Vitold, fiica lui Andrei, fiul lui Ion duce de Chiev [2]) Sonca va trece la catolicism luând numele de Sofia. Ne interesează această căsătorie, fiindcă ştim că Iliaş Voevod, fiul lui Alexandru cel Bun, va lua în căsătorie pe sora tinerei regine polone, pe Maria în 1425 Octomvre [3]). Deci soţia lui Iliaş era fiica lui Andrei, principe de Chiev.

Mai mult ne povesteşte Dlugosz despre Moldova pentru anul 1426 [4]). Vladislav, regele polon, la rugarea repetată a lui Sigismund în vara anului 1426 sub conducerea lui Ianuş Kobilenski trimite până la Brăila (circa Bragiolw) 5000 soldaţi (în terra Bessarabie) pela Sf. Ion Botezătorul (Iunie 24). Asupra acestui ajutor convenise regele polon cu regele unguresc. Sigismund promisese că pela 24 Iunie va fi cu mare armată la Dunăre, ca să reînceapă lupta contra Turcilor. Din cauza încurcăturilor ceheşti însă Sigismund trebui să-şi amâne planul. In zadar au aşteptat ostaşii poloni în tabăra lor de lângă Brăila aproape 2 luni. Au plecat înapoi numai după ce au auzit că Sigismund nu mai vine.

Dlugosz nu pomeneşte aici nimic despre contingentele moldoveneşti, pe cari alte izvoare le amintesc, că alături de Poloni şi ostaşi ai lui Alexandru cel Bun au aşteptat pe regele unguresc, care n'a venit [5]) Mai târziu cu prilejul congresului dela Luck şi Dlugosz va aminti colaborarea armată a Moldovenilor în 1426.

Dlugosz nu aminteşte nici colaborarea muntenească la lupta dela Golubieţ [6]), deşi detaliază, cum Sigismund a refuzat să plătiască cei 12000 florini ceruţi de comandantul sârb al cetăţii, cum au plătit Turcii şi cum să despresoare oraşul vin oştile lui Murad sultanul, dinaintea cărora Sigmund fuge, lăsând pradă Turcilor puţini ostaşi, pe cari nu i-au încăput corăbiile. Alte izvoare ne spun că între aceia au fost şi Muntenii lui Dan II [7]).

Cu amănunte se povesteşte întâlnirea dela Luck a lui Sigismund, Vladislav şi Vitold [8]) din anul 1429. Sigismund cu

---

1) Col. 415—2.
2) Col 442, 446.
3) Versiunea dela Bistriţa ed. cit. pag. 50. In 1423 Octomvre 23 nu cădea Dumineca, ci Marţia, aşa că data de zi a cronicei nu este exactă.
4) Col. 494.
5) Vezi I. Minea, Principatele Române etc. pag. 128.
6) Col. 504—5.
7) I. Minea, op. cit. pag. 200.
8) Col. 513 şi urm.

soţia sa şi suita a sosit la 23 Ianuarie. Sigismund ceru conform tratatului dela Lublin şi învoelii dela Cheşmarc (1422) ca să pornească expediţie în contra Moldovei în vara acestui an, domnul moldovean să fie alungat şi ţara împărţită. Se insinua sus şi tare că Moldovenii dimpreună cu domnii lor nu-s nimănui credincioşi, că sunt duşmanul comun al tuturora, că trăesc din furt şi jaf, că au o ţară bogată cu belşug de toate, de unde au alungat pe vechii locuitori şi că au refuzat să dea regelui Sigismund ajutor în contra Turcilor. Regele Vladislav replică: nue drept să fie atacaţi Moldovenii, cari sunt creştini şi supuşi Poloniei şi adică fără nici un motiv. Nu se poate afirma că trăesc din furt şi jaf. Pe de altă parte uniţi cu trupele regale au aşteptat şi ei în zadar la Dunăre aproape două luni sosirea trupelor lui Sigismund în 1426. Długosz subliniază că boerii (=notabiles barones) moldoveni au putut vedea atunci dreptatea regelui Vladislav. Sigismund a mai căutat aici să avanseze simpatii Ruthenilor şi să-i convingă a cere ridicarea ducatului Lithuan la rangul de regat sub Vitold. Şi în această privinţă regele roman întâlni opoziţia ireductibilă a lui Vladislav. Numai boala şi moartea lui Vitold la 27 Oct. 1430 [1]) scăpă pe Vladislav de fantoma regalităţii lithuane.

Dar regele polon moşteneşte încurcăturile lui Svidrigailo [2]). Nici pentru acestea Długosz n'are tot rolul şi importanul capitol de istorie generală, pe care-l constitue ultimii ani din domnia lui Alexandru cel Bun.

Au fost în aceşti ani lupte şi tratative îndelungate pentru împăciuire. In 1431 între trimişii lui Svidrigailo pentru pace la rege se aminteşte şi fruntaşul *Gedigold* [3]). Scoatem în relief aceasta, fiindcă versiunea dela Bistriţa a vechii cronici moldoveneşti a scris că *Gidigol* a însoţit şi a adus într'o Sâmbătă din Octomvre al anului 1425 pe mireasa lui Iliaş Voevod [4]).

Intre evenimentele războinice ale neînţelegerilor polono-lituane din anul 1431 Długosz aminteşte că comandanţii Vasile şi *Balaban* pela 22 August într'o dimineaţă cu o mulţime de Rutheni şi Moldoveni eşind din cetatea Krzemienyecz năvălesc asupra trupelor polone tăbărîte pe insula aproape de satul Tywanie, crezând că sunt trupe de furagieri şi neştiind numărul duşmanilor. Polonii erau foarte mulţi aşa că au strivit pe atăcători, dintre cari puţini au scăpat cu fuga. Polonii au făcut şi

---

1) Col. 557.
2) I. Minea, op. cit. pag. 231.
3) Col. 588.
4) I. Bogdan, Cronice inedite etc. pag. 35. In traducere învăţatul editor a emendat în Ghedeon pe Gidigol şi apoi explică că ar fi acel Gedeon pisar domnesc din ultimile documente ale lui Alexandru cel Bun (pag. 66 nota 5) Nu vedem, dece e necesară şi posibilă o aşa emendare, când se impune ca foarte firesc că boerul lithuan a însoţit pe cumnata regelui polon.

mare pradă de vite. Oastea polonă mai târziu fu decimată de boli, caii muriau asemenea de o molimă [1]),

Ne interesează, când scrie Dlugosz despre marea bucurie dela 26 August 1431, ce a cuprins oastea polonă, când a aflat despre pacea încheiată între regele polon şi trimişii lui Svidrigailo, deşi nu arată partea moldovenească a acestei păci. Mai departe adică autorul dă şi altă versiune. Circula svonul şi mulţi susţineau că Svidrigailo vrea să câştige răgaz, ca să poată aduna trupe de Tătari şi Moldoveni, cu cari să atace pe Poloni şi să despresoare oraşul Luck. Versiunea aceasta indispunea pe Poloni, cari nu mai aveau chef să lupte. Erau adică câteva chestii de amănunt, cari trebuiră discutate cu Svidrigailo personal. Doi baroni Poloni fură trimişi la Svidrigailo, care ceruse, ca Teutonii şi Moldovenii să fie cuprinşi în tratatul de pace. Cronicarul vorbeşte de bănueli asupra intenţiilor şefului lithuan, fiindcă afirmă: Teutonii sunt legaţi cu Polonia prin tratate perpetue, iar Moldovenii supuşi Poloniei prin omagiu. Totul fu un armistiţiu; luptele reîncep la Luck [2]) în favoarea asediaţilor, cari au succese.

Plictisit regele se învoeşte la o pace provizorie la 2 Septemvre. Era condiţie ca la 2 Februarie ambele părţi să se adune la Parczow pentru a se ajunge la pacea definitivă [3]).

Cronicarul nu poate omite să arate şi războiul cu Teutonii, cari după 8 Sept. 1431 încep luptele cu Polonii şi firește, dupăce mai înainte nu înţelegea rostul cererii lui Svidrigailo, ca şi Moldovenii să fie cuprinşi în pace, trebue să noteze că regele era la asediul Luckului, deci era înainte de 2 Septemvre, când şi Alexandru, domnul Moldovei, şi-a pornit armele în contra Poloniei [4]). Alexandru, voevodul Moldovei (Moldaviae) — scrie Dlugosz—deşi era omagial al regelui polon, deşi acesta îi cedase în Podolia oraşele Ceczun (=Ţetina s. Cernăuţi), Chmyelow şi Niempcz cu districtele lor, pentru ca să-l lege şi mai mult de Polonia, i le dăruise ca feude, totuşi uitându-şi de binefacerile regale, corupt cu o mare sumă de bani de către Svidrigailo, spre care îl mâna şi aceeaş religie ortodoxă, cu toată puterea sa armată atacă ţara Podoliei şi Rusiei, când regele era la asediul Luckului, devastă grozav districtele Sniatyn, Halici, Cameniţa şi făcu mare pradă de oameni şi vite. Regele trimise în contra Moldovenilor pe Teodoric Mihai de Muszilo, pe fraţii de Buczacz cu oşti podoliene şi ruseşti. Aceştia surprind oastea moldovenească risipită după pradă, iau înapoi prada, bat pe Moldoveni şi-i fugăresc omorînd pe mulţi, prinzând şi mai mulţi. Alexandru scăpă cu fuga, se îmbolnăvi de nesuccesul avut şi nu mult după aceea a murit. Ca şi la Teutoni, şi la Moldoveni Dlugosz consideră aceasta ca o pedeapsă divină.

---

1) Col. 588–9.
2) Col. 589, 590.
3) Col. 591.
4) Col. 595–6. Dăm localităţile în forma cronicii.

Dlugosz exagerează. Alexandru cel Bun n'a avut niciodată Ţeţina, nici Neamţul ca donaţie regală, ştiut fiind că ambele ţinuturi făceau parte din teritoriul domnului moldovenesc. Hmielovul l-a putut avea Alexandru, dacă presupunem că în baza învoelii din 1411, domnul moldovean a ocupat Pocuţia, fiindcă nu i se plătise datoria. N-avem nici un indiciu nici în privinţa aceasta [1]). Dar putem presupune că acum, în 1431 a ocupat Pocuţia, deci nu era vorbă nici de Rusia polonă, nici de Podolia, unde au luptat fără domnul lor contigente moldoveneşti.

Atacul moldovenesc ca şi cel teuton s'a produs pentru a despresura oraşul Luck, la ceeace s'a şi ajuns, deşi nu aşa o recunoaşte Dlugosz, care atribue plecarea regelui slăbiciunii acestuia. Oastea moldovenească n'a fost distrusă. In documentele regale polone niciodată nu se pomeneşte că prada a fost luată îndărăt. Căpitanii regali au putut avea succes asupra unor mici detaşamente risipite după pradă, dar pentru cei doi aliaţi, pentru Lithuani şi Teutoni, ca şi pentru Sigismund, care pa rona rezistenţa în contra Poloniei, oastea moldovenească şi pentru anii următori rămâne arbitru situaţiunii politice [2]). Este adevărat că Alexandru, nu mult după luptele din toamna anului 1431 a murit şi anume la începutul anului 1432, dar Iliaş Vodă, urmaşul, în 1432 a continuat războiul în contra Poloniei. Numai ambiţille după domnie ale fratetui său Ştefan, vor face pe Iliaş să înceapă alt drum politic.

Şi în 1432 Moldovenii sunt consideraţi de rege ca duşmani alături de Sigismund, Lithuani şi Teutoni [3]) —ştie şi Dlugoz.

Dlugosz scrie aceste evenimente cu cerneala supărării. De aceea când debarcând în Cetatea Albă (in Alba Regali in Valachia) solia regelui de Cypru a trecut prin Moldova spre Polonia călare, cronicarul scrie că solia a avut de suferit multe fapte grozave [4]) din partea poporului moldovean, pe care cronicarul cracovian în supărarea sa il face „scelerat şi incult", deşi noi ştim cât de sigure erau drumurile comerciale moldoveneşti şi ce vigilentă era administraţia tocmai în vremea lui Alexandru cel Bun. In 1421 într'adevăr un călător francez, Guillebert de Lannoy trecea spre casă întorcându-se dela ducesa Mazoviei pela Cetatea-Albă „un oraş închis şi un port la Marea Neagră, unde locuesc Genovezi, Români şi Armeni". Nu mult departe de oraş călătorul francez într'o seară a fost atacat de hoţi şi bătut, el şi tălmaciul său. Hoţii l-au rănit la braţ, l-au desbrăcat „până la cămaşă" şi l-au ţinut legat de un copac lângă Nistru. Abia dimineaţa l-au deslegat hoţii, cari i-au luat vre-o sută de galbeni şi inele. Poliţia patriarhală a voevodului Moldovei a prins însă

---

1) I. Nistor, Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien, Viena. 1910. pag. 40.
2) I. Minea, op. cit. pag. 231 şi vom.
3) Col. 604 şi 605.
4) Col. 609.

repede pe hoţii, cari fuseseră nouă şi cu streangul de gât au fost înfăţişaţi cu păgubaşul, care şi-a recăpătat tot ce i s'a luat [1]).

Întâmplarea călătorului francez pune în cea mai clară evidenţă lipsa de obiectivitate a lui Dlugosz supărat pentru atitudinea politică a lui Alexandru cel Bun.

Căci cronicarul polon va avea încă să mai scrie despre neplăcerile, pe cari Moldova supărată pe Polonia le va mai face. Înţelegerea dela Grodno din 15 Octomvre 1432 nu va curma luptele. Iliaş va continua politica ultimilor ani din domnia lui Alexandru cel Bun, care a avut—ştim—toată dreptatea să se supere rău şi să atace pe regele Vladislav Iagello, căci fusese aşa de serviabil stând totdeauna la dispoziţia planurilor politice ale lui. Cunoaştem obligaţiunile luate de regele polon în tratate solemne îndreptate şi împotriva Moldovei. Alexandru cel Bun ca şi urmaşul său în 1432, Iliaş Voevod, aveau toată justificarea atitudinei politice noui. Dlugosz povestind acestea ori nu ştie tot adevărul, or se fereşte să l spună.

Dlugosz va trebui să mai scrie despre atacuri moldoveneşti. Fethco de Ostrog, care ţinea câteva cetăţi podoliene în numele lui Svidrigailo, cu ajutoare tătăreşti, meldoveneşti (Valachis), ruthene şi munteneşti (Bessarabis) făcea neplăceri supuşilor regelui [2]). Cronicarul aminteşte că avea mai ales multe ajutoare basarabeşti, adică muntene. Ştim că Alexandru-Aldea luase sub protecţia lui Alexandru cel Bun domnia Ţării-Româneşti şi acum, în 1432, da —reiese din cronică — larg concurs lui Iliaş Voevod. Fethco a fugit de o luptă decisivă. Oastea regală trimisă în contra lui cuceri una după alta cetăţile Podoliei. Braczlavul a fost incendiat, ca să nu cadă pradă Polonilor. Armata regală polonă se înapoia. Fethco adună oaste nouă din Tătari, Moldoveni şi Basarabeni, adică Munteni şi într'un loc nefavorabil Polonilor i-a atacat. Într'un loc mlăştinos, plin de păduri şi râpe ascuns aşteptă Fethco armata polonă lângă râul Morachava, aproape de satul Kopostrzin. În ziua de 30 Noemvre, care era o Duminecă, s'a dat lupta mult timp nedecisă. La sfârşit oastea polonă cedă şi oştenii lui Fethco victorioşi strângeau mari prăzi dela duşmani, când fără de veste un detaşament polon izolat atacă de la spate pe cei ce se credeau victorioşi; panica cuprinse armata lui Fethco, care se risipi în toate părţile sau fu sdrobită. Au căzut — scrie cu satisfacţie cronicarul — mulţi Tătari, Basarabeni, Moldoveni şi Rutheni. Nici un alt izvor nu mai aminteşte participarea contingentului trimis de Alexandru-Aldea, domnul Ţării-Româneşti.

Împrejurările interne — ştim din alte izvoare, — vor sili pe Iliaş să nu-şi mai împrumute oştenii pentru regiuni îndepărtate şi planuri streine, oricât de simpatice ar fi fost. De aceea

---

1) N. Iorga, Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe, Bucureşci 1900 pag. 81-3 şi nota 1. Textul este dat şi de Haşdeu, Arhiva istorică I, pag. 129.

2) Col. 618-9, 620.

nu se mai amintesc Moldovenii la lichidarea diferendelor interne polone.

Długosz dă greşit apoi în vara anului 1433 moartea lui Alexandru cel Bun şi nu scapă ocazîune să insinueze că domnul moldovean a răspuns cu cea mai mare răutate la binefacerile regelui polon. Długosz greşeşte data, iară interpretarea, ce o dă, cade atât de departe de adevăratul adevăr (beneficiis Wladislai Poloniae regis multiplicibus pessime respondens). Interpretarea este eronată, fiindcă Długosz nu cunoştea totalitatea evenimentelor, fiindcă considera Moldova drept o ţară vasală a Poloniei, ceeace nu era şi opinia cercurilor conducătoare din Moldeva acestei vremi. Greşeşte data, fiindcă în vara anului 1433 încep luptele fătişe fratricide pentru tronul moldovenesc şi cronicarul nu ştie că neînţelegerile n'au izbucnit imediat după moartea lui Alexandru cel Bun. In cronică se reia firul istoriei moldoveneşti de'a isbucnirea ostilităţilor între fraţi.

Scriind despre aceştia Długosz [1]) ştie că după Alexandru, cel Bun rămân 2 fii, născuţi din mame diferite, Ilie şi Ştefan sau Steczko. Ilie a rămas domn, fiindcă era mai în vârstă şi fiindcă fu ese desemnat de tată-său ca moştenitor. Ilie însă dă ordin, ca mama lui Ştefan să fie înecată [2]). Ştefan se refugiază la Munteni (=ad montanos), îi câştigă, cere şi obţine ajutor turcesc, cu care s'a îndreptat spre Moldova (=în Valachiam). Dela spioni aflând aceasta Ilie îşi adună oastea având credinţă în izbândă, deoarece Ştefan avea numai ajutoare streine. Dar—spune cronicarul, care repetă aici că Moldovenii se cred coboritori din neamul Italilor şi au ocupat cele mai fertile regiuni ale Slavilor—Moldovenii d.la natură au fire vicleană, au observat că Ilie este uşuratec şi nebunatec, deci şi-au îndreptat toată simpatia pentru Ştefan, dela care aşteptau o mai bună conducere a statului, preferând situaţiile noi faţă de cele vechi. In toiul luptei Iliaş a fost părăsit de ai săi şi a scăpat cu fuga în Polonia însoţit de familia sa şi de câţiva partizani, care se temeau de Ştefan. Ţara primi domn pe Ştefan ca pe un om matur şi prevăzător. Iliaş s'a dus la regele Vladislav, care la sf. Martin (11 Noembre) era la dieta din Nyepolomicze. Regele primi binevo tor pe domnul pribeag, îi dădu ce-i trebue, dar când sosiră şi solii lui Ştefan cu daruri şi cu rugămintea, ca regele să nu dea ajutor lui Ilie, fiindcă el, Ştefan, este gata după obiceiul înaintaşilor să-i presteze omagiu şi să fie supus, sfatul regal hotărî ca lui Ilie să i se dea oraşe şi moşii în Polonia şi să se primească jurământul de fidelitate al lui Ştefan. Ilie după această hotărîre se decise să fugă din regat, a fost însă prins de nobilul Ion Kola, care-l duse la rege. Acesta dinpreună cu sfetnicii

1) Ibidem.

2) Versiunea dela Bistriţa a cronicii moldoveneşti (ed. cit. pag. 49 cf. s, pag. 65 nota 4) ne spune că mama lui Ilie se numia Neacşa, iar a lui Ştefan, Stanca.

săi hotărî să fie predat palatinului de Sandomir, care era şi căpitan al Sieradzului, unde având toate alte libertăţi Ilie fu ţinut sub supraveghere dimpreună cu soţia şi fii săi. Ştefan se arătă recunoscător: împrăştiă o armată tătărească, care se îndrepta spre Podolia, şi ocupă dela Rutheni pentru rege, cetatea Braczlaw. Dlugosz reliezează că regele a preferat interesele statului polon faţă de legăturile dinastice, fiindcă, repetă, doamna Maria a lui Iliaş era soră (soror germana) cu regina Sofia a Poloniei.

Amănunte mai multe despre discordia războinică dintre fii lui Alexandru cel Bun are vechea cronică moldovenească, deşi într'o singură versiune s'a păstrat o copie mai aproape de original: Dlugosz ne dă faţada polonă a evenimentelor, ceeace dincolo lipseşte cu desăvîrşire. Este posibil a se explica apoi că Ştefan vine dela Munteni. Ţara-Românească o singură dată este numită în cronică *Montania*. Mai târziu—după cronică—Bogdan II învingător la Tămăşani fuge dinaintea Polonilor, cari aduceau pe Alexandru, *ad Montana*. Aproprieri se pot face. La situaţia lui Ştefan îl se mai adaogă faptul că putea avea ajutor dela Alexandru-Aldea, care era în 1433 în cele mai bune relaţii cu Turcii. Faptul că Ştefan îl are şi ajutoare turceşti este o indicaţie în plus că fratele duşman căutase adăpost şi sprijin la Alexandru-Aldea. Amănuntul acesta îl ştim numai din Dlugosz şi perzista în opinia publică polonă din jumătatea a 2 a a sec. XV-lea. Ne-am putea întreba însă, şi de nu este cumva vre-o insinuaţiune răspândită în Polonia de amicii lui Ilie Vodă. Pe acesta împăcarea cu Polonii din 3 Iunie 1433 [1]) nu l a scăpat de fatalitatea, ce-l aştepta. Situaţiunea polonă cu noul domn Ştefan era clarificată definitiv la 13 Dec, prin actul dat de Vladislav, regele polon, la Lancici [2]).

In actul regal, prin care se aranjează situaţia Poloniei faţă de Moldova se specifică amănunte din războiul dus de Alexandru cel Bun în contra Poloniei, despre pagubele făcute de Moldoveni în incursiunile lor, pe cari nu le aminteşte Dlugosz în acelaşi termini. Regele iartă aceste pagube mai ales că Ştefan a dovedit regelui că n'a luat parte la războiu. Tot atunci printr'alt document [3]) regele aranjează cu „amicul nostru Ştefan, domnul Moldovei", diferendele de hotar. Acestea erau de dată mai veche. Polonia avea pretenţii asupra unei părţi din ţara Şipinţilor. De mult se străduia Polonia să răşluiască părţi din hotarul nordvestic moldovenesc. Ivaşcu, fiul lui Petru I, când cerea concursul regelui polon pentru ca să obţină tronul Moldovei, declară că renunţă în favoarea Poloniei la ţara Şipinţilor conform „vechilor hotare". Cari erau acele hotare, nu ne spune nici un document.

1) Hurmuzaki-Densusiauu, Documente 2 pag. 580-1. Documentul omagial al boerilor scris slavoneşte este din 4 Iunie (ibidem pag. 840-1), actul omagial al lui Iliaş scris slavoneşte e din 5 Iunie. Ultimul este datat din Suceava.

2) Ibidem, pag. 841 şi urm.

3) Ibidem, pag. 846 şi urm.

Am văzut că Dlugosz afirmase un fapt, care nu corăspundea adevărului şi anume că regele polon ar fi cedat lui Alexandru cel Bun ca feud districtele Ţetina, Hmielov şi Neamţ. Dacă se poate admite că Ţeţina ţine de ţara Şipinţilor, în nici un caz nu se poate afirma aşa ceva despre Cetatea Neamţului şi ţinutul acesteia.

In 1433 regele polon lichidează în parte spre profitul Poloniei acest hotar, recunoaşte pe Ştefan ca stăpân al oraşelor şi ţinuturilor Teţina şi Hmielov. Hotarele vor fi: între Sniatyn şi Şipinţi, care este moldovenesc, hotar va fi râul Colocin, apoi dela râu hotarul merge prin câmpia Bolochovo până la Nistru deasupra satului Potoc, care rămâne moldovenesc, iar dela Potoc până la mare hotarul e Nistrul. Ţara Pocuţiei, care dela Paştile anului 1413 era în stăpânirea Moldovei, acum se reîntoarce la Polonia. Văşcăuţii cu moşia sa rămâne lui Ştefan, iar Zamoştia şi Vilauce se recunoaşte în stăpânire polonă [3]). Astfel rămânea un cuiu polon dincoace de Ceremuş. Ştim că hotarul stabilit în vremea crizei politice din Moldova anului 1433 nu va fi recunoscut de domnii următori [4]). Lăsa discuţie şi chestiunea pădurii dela hotarul Moldovei, pe care după învoiala din 1433 aveau s'o folosiască Moldovenii şi Polonii în comun. Prin tratat a fost trecută Polonia dincolo de Ceremuş tocmai în legătură cu pacea din 12 Iulie 1499. Şi Neculce a notat în a *O seamă de cuvinte* [5]) că regele polon a dăruit şefului delegaţiei la pacea din 12 Iulie, care a fost logofătul Tăutul, satele: Câmpulungul rusesc, Putila, Răstoacele, Vijniţa, Ispasul, Miliea, Vilaucea, Carapciul, Zamoştia, Văscăuţii şi Voloca. Fu într'o Duminecă dimineaţa, când Ceremuşul ajunse în această parte hotar spre Polonia.

După aceste aranjamente Mihai de Buczacz, starostele Haliciului, lua noului domn jurământul de credinţă la 13 Ianuarie 1434 şi al sfetnicilor săi în [6]) Suceava.

Dlugosz n'a avut la dispoziţie arhiva regală, ci sau un izvor, pe care nu-l putem identifica sau tradiţiunea orală. Preferăm a admite că a avut ambele şi deci şi mai departe rămâne alături de vechea cronică moldovenească un preţios colaborator întru cunoaşterea istoriei noastre.

Pentru anul 1434 [7]) ne dă amănunte, pe cari nu le ştim din tr'alte izvoare. Regele polon după Paşti pleca spre Halici, unde avea să vie Ştefan, domnul Moldovei să presteze omagiu. Pela 23 Aprilie se bolnăveşte contractând o răceală. La regele bolnav în Grodek se aflau solii domnului Ştefan în ziua de 15 Mai;

---

1) Ibidem pag. 820–1.
) vol. I Col. 595.
3) Hurmuzaki-Kaluž niacki, Documente 2 pag. 848.
4) I. Nistor, op cit. pag. 40–1
5) Ed. Kogălniceanu, Letopiseţele II pag. 181.
6) Hurmuzaki-Kaluž niacki, op. cit. pag. 849–51.
7) Col. 650 şi urm.

voiau să afle ziua hotărîtă de rege pentru omagiul moldovenesc. În acea zi la masă regele avu un acces, iar la 31 Mai muri.

La încoronarea noului rege Vladislav au fost de față și delegați ai domnului Ștefan [1]). În Sâmbăta (24 Iulie) dinainte de încoronare noul rege a primit pe delegații moldoveni în audiență. Vineri a fost primită delegația lithuană. Prin aceea, că celelalte delegații au fost primite în zilele următoare, se arată marea importanță, care se acorda Moldovei.

Pentru anul 1435 cronica polonă are mai multe știri. La dieta provincială din Sieradz (8 Mai) fu discuție, dacă Ilie Voevod să fie liberat sau nu. Regina Sofia, mătușa domnului moldovenesc, era de față. Au venit și soli dela Ștefan, cari cereau menținerea lui Ilie sub pază.[2]) Deși s'a hotărât, că Polonia să nu-și schimbe atitudinea față de Moldova, Ilie fugi din captivitatea-i politică.

Ceeace ni se dă pentru anul 1436, la început e un rezumat. Dlugosz nu arată ca cronica veche moldovenească luptele dintre frați. Cronicarul [3]) ne spune în rezumat că regele polon prin diverși soli a căutat să împace pe cei doi frați. În sfârșit—repetăm, toate acestea le dă pentru anul 1436—frații s'au împăcat, și-au împărțit țara, Ștefan a primit o parte cu Cetatea-Albă, iar Ilie partea cu Suceava și vămile vecine. Regele a cerut omagiu dela ambii domni. Ștefan scuzându-se a evitat omagiul, pe când Ilie se prezentă la Lemberg la sărbătoarea de Sân-Mihai pentru omagiu. Relativ la Ștefan trebue înțeles Długosz în sensul că până la acest Sân-Mihai Ștefan II evitase să presteze omagiul personal, fiindcă cronicarul ceva imediat apoi spune că acum la Lemberg soli ai lui Ștefan au cerut, ca și domnul lor să facă omagiu personal, promițând că va apăra cu credință țările ruse și Podolia în contra Tătarilor, dar oferta lui Ștefan a fost respinsă. Cronicarul înseamnă: „deși acest Ștefan e a bărbat [4]) adevărat și constant și întrecea mult pe Ilie în deșteptăciune și fapte“ care tocmai cu câteva zile înainte de a fi Iliaș liberat din închisoare—cronicarul uită aici că Iliaș a fugit din Sieradz, cum însuși a scris, iar luarea Braczlavului nu a fost numai cu câteva zile înainte de fuga lui [1]) lui Iliaș, după cum iarăși acelaș a scris-o—„pentru ca să se arăte credincios regelui și regatului“ a ocupat cu puternica sa armată cetatea Braczlaw dela Lithuani și a predat-o căpitanului regal din Podolia.

Din documentele păstrate știm apoi că împăcarea dintre frați este din anul 1435. La 27 August 1435 Ștefan Voevod din Bârlad comunica regelui Vladislav că s'a supus dimpreună cu toți boerii și cu toți dregătorii săi [5]), că l-a recunoscut ca domn și-l consideră ca pe un tată, că nu poate restitui regelui scri-

1) Col. 663.
2) Col. 679.
3) Col. 690—1—2.
4) Col. 692. Aici se impune emendarea *vir* în loc de *vix*.
5) Boeri și slugi, zice textul slavon al documentului.

sorile date de regele polon şi sfetnicii acestuia în contra lui Iliaş, aduse de Vâlcea şi Cupcici vornicul, după moartea căruia s'au prăpădit. Ştefan se declară gata a le considera nule. Din acelaş document reiese că regele a cerut documentele prin Androvaş, voevodul Podoliei şi staroste de Sambor şi prin Vlostovschi staroste din Podolia [1]). Condiţiile împăcării le-a comunicat Iliaş la 1 Septemvre următor regelui polon şi diferă în document, dece cetim la Długosz. Ştefan a primit ca apanagiu dimpreună cu titlul de voevod: oraşul Chilia cu vama şi băltile, ce-i aparţin, oraşul Vaslui cu ţinutul acestui oraş, moşia din Tutova, târgul Bârlad cu întreaga regiune, morile din Covurlui, oraşul Tecuci şi Olteniі. Deci nu este vorba de Cetatea-Albă, cum pretinde Długosz.

Cronicarul spune că omagiul lui Iliaş s'a făcut la Sân-Mihai. (29 Sept.) Documentele date atunci ne arată însă că solemnitatea dela Lemberg a fost în zilele de 18 – 19 Septemvre.

Długosz ne dă detaliile solemnităţii [2]). Lembergul a îmbrăcat haină de sărbătoare. Regele Vladislav a sosit cu frate-său Casimir, cu prelaţii şi baronii regatului. Ilie Voevod se prezintă însoţit de toţi baronii şi consilierii săi. Długosz, care ştie că solemnitatea a avut loc în ziua de Sân-Mihai zice că s'a ţinut Tedeum în biserica catedrală, apoi într'un thalamus circular din Lemberg anume construit pentru aceasta, regele s'a aşezat cu coroana pe cap şi îmbrăcat cu pompa regală, Iliaş s'a apropiat în haine strălucite cu boerii şi consilierii săi, ţinând fiecare steaguri şi insignile moldoveneşti de război, încovoind genunchii s'au închinat înaintea regelui şi în semn de ascultare şi supunere rupe fiecare lemnul steagului şi aruncă flamurile la picioarele regelui. Apoi Iliaş, boerii şi sfetnicii săi fac jurământ de credinţă şi supunere regelui şi regatului. Apoi Iliaş a fost primit să sărute mâna regelui; regele a promis că va apăra pe domn şi pe boerii credincioşi acestuia şi regatului polon în contra oricărui duşman, domnul a fost aşezat imediat la stânga regelui şi după domn boerii. Iliaş a dat şi document, în care pentru sine şi urmaşii săi se obligă la credinţă veşnică faţă de rege şi regatul polon „ca un slujbaş perpetuu omagial şi vasal al regatului". S'a mai convenit între rege şi Iliaş şi s'a specificat şi'n document că în semnul omagiului şi supunerii Ilie Voevod şi urmaşii săi vor da tribut regelui în fiecare an 200 cai, vizina din peşti, 400 boi pentru bucătăria regală, 40 bucăţi de purpură, 100 cai, apoi că Iliaş retrocedează regatului polon ţara Şipinţilor (terra Sapiuska) şi adaogă greşit că fostul rege Vladislav dăruise această ţară ca feud defunctului voevod Alexandru. Regele Vladislav cedează în schimb lui Iliaş, ca să-şi ţie tezaurul şi să se poată retrage la vreme de nevoe, oraşul Halici. După ce oraşul Halici i-a fost de fapt predat lui Iliaş, acesta a 2-a zi aranjă un banchet somp-

3) Hurmuzaki – Kalužniacki, Documente I. pag, 861--3.
2) Col. 690--1.

tuos în cinstea regelui. Au luat parte toţi prelaţii şi baronii poloni prezenţi şi ducele Casimir, fratele regal. Oaspeţii poloni ai domnului moldovean au fost dăruiţi cu obiecte, vase de argint şi bucăţi de purpură. Iliaş a mai rugat pe rege să dee lui Ion Odrovonsz episcopatul Lembergului. Regele l-a ascultat [1]).

Această expunere a lui Dlugosz impune oarecare discuţie. Ni s'a păstrat actul omagial dat de Iliaş în ziua de 19 Septemvre 1436 la Lemberg. In acesta este într'adevăr vorba că „ieri", adică în ziua de 18 Sept, Iliaş cu întreg divanul său, cu vitejii, (*riteri* le zice textul slavon), cu boerii etc. a jurat pe Sf. cruce credinţă regelui polon. Documentul ni-a păstrat şi textul jurământului: „Eu, Ilie voevod, domnul Moldovei, jur şi făgăduesc cu cuget curat fără de vre-un gând ascuns şi vicleşug dimpreună cu toate ţările mele şi oamenii mei credinţă sinceră Majestăţii Voastre şi coroanei polone a regatului vostru şi succesorilor ei şi vreau să rămân credincios; aşa să-mi ajute D-zeu şi Prea Sf. Fecioară Maria şi toţi sfinţii şi această venerată cruce". Iliaş promite ajutor regelui polon, ori de câte ori i se va cere cu toată puterea sa; niciodată nu va participa la o conspiraţie sau faptă în contra regelui, nici el, nici prin altul; îi va desvălui toate planurile duşmane, de cari va şti şi nu-şi va considera pe nimenea vreodată domn în afară de regele Vladislav şi succesorii acestuia. Act omagial au dat şi boerii etc., cari însoţiau pe Iliaş [2].)

Despre un tribut anual nu ştie nimic nici documentul dat de domn, nici acela, care poartă multele peceţi ale însoţitorilor săi. Nu putem preciza, de unde şi-a luat Dlugosz informaţia, care nu este coroborată de alte izvoare. Nici detaliile ceremoniei nu ştim, întrucât le putem primi ca adevărate.

Pentru aceeaş solemnitate avem şi expunerea cărţii celei mai populare în Polonia secolului al XVII-lea, care a fost cronica lui Martin Cromer. Acesta ştie că Iliaş a venit cu fruntaşii săi, a făcut omagiu aruncând la picioarele regelui steagul, a promis că va fi credincios. Regele ridicându-l de jos l-a sărutat, a dat mâna cu suita de fruntaşi a domnului şi i-a impus tribut anual de 100 cai şi tot atâtea sau cum zic alţii, 400 camhe (=bucăţi de purpură), tot atâţia boi şi 200 care de morun (vison's), peşte foarte mare, de care este foarte mult în Dunăre. Acelaş înseamnă că după unii, regele numai atunci a căpătat aceste daruri [3]). Cromer are de bună seamă dreptate cu această observaţiune a sa, prin ceeace ne ajută să corectăm pe Dlugosz.

---

1) Cf. şi col. 690.

2) Hurmuzaki-Kalużniacki, op. cit. pag. 863--7. Să se observe că şi acest editor datează greşit după era dela 1 Septemvre, pe când azi este fapt indiscutabil că datarea moldovenească are era de 1 Ianuarie.

3) Martin Cromer, De origine et rebus gestis Polonorum, ed. 1589 pag. 317 ef. şi P. P. Panaitescu, Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Grigore Ureche şi Miron Costin. (An. Acad. Rom. Seria III, Tom. IV. Mem. 4) pag. 2 şi 7 nota 3.

Mai târzia utilizându-se aceste izvoare, adăogând şi informaţia cronicărească (Cromer şi Matei de Miechow despre ceremonia omagiului făcut de Ştefan cel Mare la Colomea în 1485 Septemvre) un scriitor polon a căutat a stabili modalităţile omagiului moldovenesc faţă de Polonia. La începutul lui Septemvre din anul 1552 ajutat de conspiraţia boerilor nemulţămiţi cu domnia lui Ştefăniţă Rareş Petru stolnicul ajunge Alexandru Lăpuşneanu, domn al Moldovei. Regele polon în contra voinţei sale ajunge în situaţia, pe care atâţi înaintaşi ai săi o încercaseră în zadar cu armele. Opinia publică poloneză aplaudă, căută justificare şi'ntr'adevăr în 1553 Przîluski publică la Cracovia cartea : De provinciis Polonicis et quibusdam regum diplomatis tractatus: ex statutorum libris etc. In capitolul al X-lea scrie De Moldavia sive Valachia şi cu această ocaziune vorbeşte despre *homagium palatini Moldaviae*. Această parte este mai mult o parafrazare a cronicarilor, când descriu ceremoniile de omagiu din trecut. Importanţa e în faptul, pe care de altfel îl găsim în cronica amintită, că descrie vechiul steag de luptă moldovenesc: banderium magnum sericeum, coloris rubri, in quo arma terrae Moldaviae pulchre auro depicta erant. Vechiul steag moldovenesc adică era întocmai, cum avem desenul steagului moldovenesc luat trofeu în bătălia dela Goroslău, desen, cari ni s'a păstrat [1]). Jurământul dat de Przîluski nu corăspunde, aceluia, pe care l-am dat după documentul omagial al lui Iliaş Voevod [2]).

Nici în chestia ţării Şipinţilor n'are Długosz toată dreptatea.

Bună înţelegerea dintre cei doi fraţi, Iliaş şi Ştefan, n'avea la bază toată sinceritatea. Ştefan nu va fi mulţumit a juca un rol inferior. Iliaş reprezinta ţara, cum s'a văzut la 18—19 Septemvre 1436. Actul lui Iliaş dela Lemberg îi era octroiat de împrejurări politice din ţară. Frica de Ştefan va constrânge pe Iliaş să se coboare tot mai jos pe panta umilinţelor faţă de Polonia. Domnul reajuns la Suceava nu va scăpa nici un prilej să dovedească Polonilor credinţa sa. Nu în 1435 însă, cum scrie Długosz, ci'n 1437 printr'un act dat la Lemberg, la 22 Septemvre retrocedează ca compensaţie pentru pagubile făcute de tatăl său Alexandru în regiunea Sniatynului şi Colomeei, abzice în favoarea Poloniei de ţara Şipinţilor şi recunoaşte că Moldova primise această ţară dela Polonia, dimpreună cu oraşele acestei ţări, adică Hotinul, Ţeţina şi Hmielov. Am văzut că în 1433 la regularea graniţei Ţeţina şi Hmielovul se recunosc ca posesiuni moldoveneşti, la fel Şipinţi. Printr'o fericită întâmplare avem documente, cari ne arată Teţina şi Hotinul în stăpânire moldovenească din vremea lui Petru Muşatin. In vremea lui Alexandru

1) Turul an. III.

2) Pentru toate acestea mai vezi Volumina legum I, Arhiva istorică I, pag. 23–26, Dogiel, Codox diplomaticus I pag. 603, Hurmuzaki, Documente II, pag. 238—39 şi A. Lewicki, Codex epistolaris saeculi XV. II pag. 480, Cf. şi Pistorius, Polonicae historiae corpus I. Basel 1588 pag. 171 şi urm.

cel Ban, dela care avem destule documente, nu e nici o pomenire că ţara Şipinţilor ar fi moldovenească în urma unei cesiuni a regelui polon. Iliaş vorbeşte în documentul său din 1437 despre documente primite de înaintaşii săi pentru ţara Şipinţilor şi promite să le restitue, dacă se vor găsi; dacă nu, le declară nule. Ce putea prezenta însă în afară de documentul, care în 1433 lichidează litigiul de graniţă? Documentul din 1433 ne arată numai că Polonia avea pretenţii, pe cari nu le-a putut valorifica pe deplin nici la sfârşitul anului 1433.[1])

Ce intenţiona însă Iliaş în 1437 prin cesiunea ţării Şipinţilor, la care ataşa pe nedrept şi Hotinul? Acest din urmă craş cu ţinutul său nu era considerat nici de regele polon ca o parte a ţării Şipinţilor în 1433. Iliaş voia să creeze o Moldovă polonă, în care de frica regelui domnia sa să fie total scutită de veleităţile lui Ştefan. De aceea adaogă şi Hotinul. Interpretarea aceasta ni-o sugerează şi documentul din 1444 Februarie 29[2]), prin care Maria, soţia lui Iliaş Vodă, dimpreună cu Manuil căpitanul de Hotin, încredinţează cetăţile Hotin, Ţeţina şi Hmielov spre administrarea lui Ion de Czyszow şi Petru Odroważ. Maria le cedează celor doi demnitari poloni, dacă până la 29 Iunie obţin dela rege să asigure lui Iliaş, ei şi copiilor lor nişte bunuri regale în Polonia, pe cari să se poată retrage în caz de nevoie; altfel sunt obligaţi să le restitue lui Iliaş[3]).

---

1) S'a afirmat că ţara Şipinţilor, a cărei graniţă spre Polonia mult timp a fost disputată Moldovei de Poloni, ar coincide cu o anumită stărostie a Şipinţilor — întrebuinţând forma latină a cronicilor s'a zis „stărostia sepenicensă", ceeace credem azi a fi eroare, când numirea este în legătură cu localitatea Şipinţi existentă şi azi, — care era o căpităinie de margine. Sub influenţă polonă găsim adică pe pârcălabul de Hotin numit la început „staroste", cum s'a zis şi pârcălabului de Ţeţina sau Cernăuţi. Nici odată nu se găseşte în documente pârcălab de Şipinţi, fiindcă regiunea Şipinţilor ţinea de pârcălăbia sau stărostia de Ţeţina. In nici un caz nu putem admite după informaţia, ce o avem, că Hotinul ar fi ţinut de o ţară a Şipinţiior, cum se va vedea din cele următoare.

Recunoaşterea polonă a unui hotar moldovenesc în spre Sniatyn, nu înseamnă acordarea unui feud polon către vechii domni moldoveni. Nu pentru un atare feud s'au ridicat şi au perzistat pretenţiile de suzeranitate ale regilor poloni faţă de Moldova. Şi când Iliaş încearcă să creeze o ţară a Şipinţilor, la care renunţă în favoarea Poloniei, el silit de împrejurări interne ale ţării sale, după terminologia medievală a tratatelor, se recunoaşte „omagial" al regelui polon. Cf. însă G. Popovici Stărostia Sepenicensă în Omagiu lui T. Maiorescu, pag. 476-82 şi idem, Postscriptum la „Stărostia sepenicensă" în „Conv. lit. an. XXXIV 1900 pag. 432. Cf. şi N. Iorga, Polonais et Roumains, Buc. 1921 pag. 8-9.

Discuţia asupra adevăratei situaţii, a concepţiei moldoveneşti aici, muntenesti pentru ţara Făgăraşului se impune deci, nu e inutilă cum a scris I. C. Filitti în Despre Negru Vodă (An. Acad. Rom. seria III Tom. IV Mem. 1) pag. 30 nota 4.

2) I. Bogdan în Cronice inedite pag. 69 nota socoteşte greşit 23 Februarie, deoarece anul 1444 a fost visect. Tipografia noastră neavând caracterele specifice polone, greşim la transcrierea numele polone.

3) Uljanicky, Materiali pag. 62--3. = Hurmuzaki--Densusianu, Documente I$_2$ pag. 699. Polonia nu va stăpâni nici după 1437 ţara Şipinţilor. In 1444 deci era moldovenească şi după 14/5 Nov. 26 tot la Colocin era tribunalul mixt moldavo-polon (Hurmuzaki-Kalużniacki, op. cit. pag. 885 şi urm.)

Este admisibil că cu această ocaziune regele polon a cedat Haliciul familiei lui Iliaş, iar Długosz contaminează toate aceste fapte pentru anul 1436. Din cronica veche moldovenească ştim că data pusă de Maria pentru 29 Iunie era târzie, fiindcă la 29 Mai Ştefan a prins pe Iliaş şi l-a orbit. Neînţelegerile dintre fraţi au reisbucnit din 1439? La 8 Septemvre al acestui an Iliaş, iar la 25 următor [1]) Ştefan repetă actele omagiale faţă de regele polon, Ştefan, căruia i s'a refuzat solemnitatea de omagiu în 1436. Este posibilă însă şi o altă interpretare. Moldovenii fuseseră avizaţi despre furtuna tătărească şi voiau să oblige pe rege a le da ajutor.

In 1438 Tătarii devastaseră Podolia [2]). Cronica veche moldovenească aminteşte că'n 1439 Noemvre 28 Tătarii au prădat până la Botoşani, iar în 12 Dec. 1440 au ars Vasluiul şi Bârladul [3]). Despre aceasta nu aminteşte nimic Długosz. Cronicarul polon are mai departe prea puţine date pentru anii 1438—1447. Nu aminteşte prezenţa lui Vlad Dracul în expediţia din 1438 a sultanului, când ţara Bârsii şi alte regiuni ardeleneşti au fost trecute prin foc şi fier [4]).

Cetim multă vreme ştiri total disparate, d. e. Iancu de Inidoara este între magnaţii Ungariei, cari primesc pe regele Vladislav la Buda [5]). Acelaş dimpreună cu Nicolae de Ujlak conduce armatele regale în contra partizanilor reginei văduve şi-i fugăreşte la Batta [6]) Cu această ocaziune Długosz înseamnă următoarele despre fiul de cneaz român: „de aici înainte Ion de Inidoara abia cunoscut mai înainte, şi-a câştigat nume, om născut din loc obscur, dar cu suflet distins şi dornic de fapte mari, pe care Vladislav, regele Poloniei, şi Ungariei din obscuritate şi lipsă l-a ridicat la glorie şi avere" [7]). Uită cronicarul polon ce scrisese mai înainte că Iancu făcuse parte din garda personală a împăratului Sigismund la conciliul din Basel; nu ştie că tatăl lui Iancu fusese proprietar a întinse moşii şi stăpânul cetăţii Inidoara etc. El vede, cum se impune de imperios opiniei publice europene.

Imediat după cele de mai sus trebue să constate că regele numeşte voevozi ardeleni pe Iancu de Inidoara şi Nicolae de Ujlak. Adaogă că regele n'a ţinut socoteală de condiţia socială inferioară a lui Iancu, ci încântat de virtuţile lui l-a desemnat căpitan în contra Turcilor şi i a dat în pază toate cetăţile vecine acestora; subliniază apoi că pe rege nu l-a înşelat judecata sa, fiindcă Iancu începând lupte cu Turcii, a avut succese stră-

1) Hurmuzaki-Kalužniacki, op. cit. pag. 873--5.
2) Col. 705--7.
3) Versiunea dela Bistriţa, ed. cit. pag. 50.
4) Col. 708.
5) Col. 735.
6) Col. 755.
7) Col. 756.

lucite aşa că în scurt timp ajunse foarte drag regelui, nobilimii ungureşti, temut şi celebru la duşman [1]).

Nu aminteşte Dlugosz rolul lui Iancu la asediul Belgradului. Şi cu această ocazie cronicarul dă numirea Septem Castra pentru Ardeal.

In cursul tratativelor de împăcare dintre regele Vladislav şi regina Elisabeta, văduva lui Albrecht de Habsburg, regina văduvă declară în 1442 că ea nu are nici o pretenţie asupra ţărilor Rusia (=Rusia polonă) şi Valachia (=Moldova) şi recunoaşte că Polonia le stăpâneşte „de iure et titulo ... „quas regnum Poloniae iure optimo possidet, nulla imposterum (sic!) suscitari possit ambiguitas" [2]). Ştim adică că între Polonia şi Ungaria erau rivalităţi pentru influenţa politică în Moldova. Desistarea reginei dela pretenţiile de moştenire angevină şi arpadiană putea fi o compensaţie? Numai Polonia cunoştea adevăratul *ius* şi *titulum*, care nu exista. Ne interesează chestiunea, aceasta numai întru cât reprezintă un colţ din opinia publică, din care regina spera să poată salva tronul fiului său.

A fost mult discutată ştirea următoare din cronică: în Iulie 1442 soli ai sultanului se prezintă la Buda regelui, îi propun pace cu condiţia, ca regele sau să cedeze Belgradul sau să plătească tribut anual. Erau de faţă solii turci, când ştafete anunţă că Iancu de Inidoara a repurtat două victorii însemnate asupra Turcilor. In aceste lupte au perit 2 oameni de frunte ai Turcilor [3]).

Prin aceste informaţii ne oferă Dlugosz o barieră de timp pentru bătălia dela Sântimbru, fără să ne dea însă chiar într'o vreme, când regele său este în pervazul evenimentelor, tot ce se putea şti despre importanţa războinică şi politică a anului 1442 [4]).

Nici despre aşa numita *expediţie lungă* din 1443 n'are Dlugosz detaliile, pe cari le-am aştepta dela canonicul, al cărui rege luase parte la isprăvi creştine aşa de importante. Vocea lumii creştine, legatul papal Iulian, a insistat, ca expediţia să se facă. Tot interesul l-a depus Ştefan (recte George) Despotul, care aştepta astfel reînvierea ţării sale [5]). La 22 Iulie porneşte regele din Buda. Din toată campania Dlugosz ştie numai că armata regală asediază şi cucereşte Sofia, apoi alte cetăţi ocupate de Turci în Bulgaria şi Rascia (=Serbia). Un detaşament de 200 ostaşi sub comanda lui Iancu de Inidoara împrăştie pe Turcii, cari lângă râul Morava pregătiseră o cursă armatei regale. Au fost cucerite şi câteva oraşe ale Bulgarilor—repetă cronica. Oastea regală a ajuns pustiind şi prădând până la hotarele Macedoniei. Sultanul adună trupe noui, le dă comandant pe beglerbegul (*voevodul*, zice cronica) Anatoliei (=Asiei mici), ca să a-

---

1) Col. 756—7.
2) Col. 769—60.
3) Col. 771—2.
1) Pentru verificarea datelor şi seria evenimentelor vezi I. Minea, Vlad Dracul şi vremea sa, Iaşi 1926.
2) Col. 774 şi urm.

pere defileurile munţilor, cari despart Romania de Macedonia dar să evite lupta decizivă. Turcii cu toate acestea n'au putut evita lupta, care fu pentru ei o mare înfrângere. Comandantul suprem şi alte căpetenii, toate cad în captivitate. Numai munţii au scăpat pe cei ce au putut fugi. Oastea regală i-a urmărit până la poalele munţilor şi'n ziua de 24 Dec. s'a angajat o luptă, care a ţinut de dimineaţa până seara. Turcii se apărau favorizaţi de munte. Regele aici începu retragerea. Turcii crezând că oastea regală fuge, a doua zi au atacat o, dar aşa au fost înfrânţi că n'au mai avut curaj să atace. Turcii s'au mulţumit să urmăriască oastea regală dela distanţă. Despotul sârb ar fi vrut, ca regele să mai continue a rămânea în expediţiune. Dar era iarnă şi deci în zadar a oferit 100.000 ducaţi.

Povestind această expediţie Długosz este lipsit de imparţialitate. Nu scoate în nici o evidenţă rolul contingentului muntenesc. Ştie numai atât că regele a adunat pentru expediţie trupe din Polonia şi *Valachia* [1]). Este vorba de Moldova, care de cele mai multe ori este numită *Valachia* ? Długosz ar fi singurul izvor, care ne impune să admitem o participare moldovenească la *expediţia cea lungă*.

Cronica vorbeşte fără să detalieze despre participarea lui George Brancovici [2]), dar nu ştie nimic despre contingentele Ţării—Româneşti [3]).

Ne-am aştepta să avem mai multe lămuriri despre lupta dela Varna.

Cu satisfacţie constată Długosz că regele său s'a încununat de glorie în 1443 şi că toată creştinătatea avea ochii aţintiţi asupra lui Vladislav. Papa Eugen IV, regii, Franţei, Angliei, Spaniei. Aragoniei, Filip ducele burgund, ducele Milanului, Veneţiei, Florenţei şi Genovei îl rugară să facă neîntârziat altă expediţie în contra Turcilor [4]). Numai Polonii îi cerură să se mai ocupe şi de ţara lor, care încă avea interese de rezolvit. Regele ceru şi marelui magistru teuton să-i expedieze ajutoare, Cererea întâlni însă urechi surde.

Asaltată de atâta creştinătate Ungaria privia noul războiu ca inevitabil. Atunci intervin propunerile turceşti de pace sprijinite de despotul George şi de Iancu de Inidoara. George doria să i se restitue de Turci cât mai repede cetăţile şi câştigase pentru ideea păcii pe Iancu de Inidoara făgăduindu-i că, de se încheia pace, îi cedează toate cetăţile şi moşiile, pe cari le avea în Ungaria dăruite de regele Albrecht şi regele Vladislav. Toţi solii turci, cari veniau la rege pentru răscumpărarea prizonierilor, îi cereau lui Iancu să sprijiniască propunerile de pace.

In August regele merge la Seghedin pentru ascultarea pro-

---

1) Col. 775 şi urm.
2) Col. 779.
3) Pentru toate acestea vezi discuţia la I. Minea. cp. cit. *passim*.
4) Col. 780.

punerilor turceşti [1]). A fost şi ordinul, ca toată armata să se adune la Seghedin. Turcii erau dispuşi să cedeze toate cetăţile cucerite de ei în Rascia (=Serbia), adică Golubieţ, Semendria, Zamow, Kussowiecz, Kovin, *Severin*, Norochardow (=Novobrdo), Srbrnik, Ostrowiţa, Surzin (Giurgiu?), Rosnik, Koperban, Prokopia, Liaskowiecz, Zielonygrod, apoi întreaga Rascie şi părţile albaneze avute de despot; Bulgaria rămâne a Turcilor. Nu ştim însă că Severinul pe această vreme era al Turcilor, ca Turnu şi Giurgiu. Turcii promiteau că vor restitui despotului pe cei doi fii. Cu astfel de condiţii se încheie pace pe 10 ani. Turcii au promis restituirea cetăţilor în curs de 8 zile. Dar abia se depărtară solii Turcilor, şi vine scrisoare dela căpitanul flotei papale, apoi scrisoare dela ducele Burgundiei, Veneţiei, Genovei, regele Francezilor că s'a echipat armată puternică, care va opri trecerea Turcilor din Asia în Europa. Sultanul era ocupat adică cu lichidarea diferendelor din Anatolia. Regele primi scrisoare şi dela împăratul constantinopolitan, care-l îndemna să urmeze cariera gloriei şi să nu asculte fictivele, înşelătoarele propuneri de pace ale sultanului [2]).

Se mai adăogară vorbele cardinalului Iulian şi căinţă cuprinse pe Vladislav, dela care se aştepta liberarea Europei. Se căia şi Iancu, care alături de Iulian cerea ruperea păcii şi continuarea războiului; mai ales insinuează Dlugosz că regele Vladislav i-a promis cu document că-l va face rege al Bulgariei. Trecuseră apoi 20 zile şi cetăţile nu fuseseră restituite. Se hotărăşte deci continuarea războiului [3]). Cardinalul Iulian absolvă pe rege de jurământ.

Dar încheierea păcii curmase anumite preparative de război şi zel de luptă. Anturajul polon al lui Vladislav încerca să abată pe rege dela război. Regele însă jurase că va continua lupta creştină, iar Iancu de inidoara specificase în jurământul său, că dacă nu va putea fi la 1 Sept. la Dunăre, dar în 4—5 zile după aceea cu siguranţă.

Oastea a trecut Dunărea la 3 Noemvre şi a luat drumul Bulgariei de-alungul Dunării, pentru ca să ajungă cât mai repede la Gallipoli. S'a trecut Dunărea pela Orşova, s'a trecut pela Florentin, Vidin. Regele a refuzat să asedieze cetăţi, fiindcă se grăbia. S'a ajuns la Nicopol şi cronicarul observă că pe aici trec Turcii în Valachia (=Ţara-Românească), Transilvania şi'n Ungaria. In tabăra dela Nicopol s'a prezentat regelui Vlad Dracul sau după cronică, Wladislaus Transalpinae Walachiae woiewoda. Domnul român a cerut iertare regelui, pentru că a fost constrâns, silit să facă alianţă cu Turcii şi dădu ca motiv faptul că nu a fost ajutat de Unguri. Văzând micul număr al oştirii regale, Vlad rugă pe rege să se înapoieze în Ungaria acasă, spunându-i că sultanul merge la vânătoare cu mai multe trupe. Regele stăpânit de siguranţa

1) Col. 788.
2) Col. 790.
3) Col. 793.

norocului din anul trecut, ştiind că flota creştină păzeşte strâmtorile, stărui la intenţiile sale. Regele abia avea 15,000 ostaşi, foarte mult bagaj şi căruţe mai mult de 2000, încărcate nu numai cu merinde şi armament, ci şi cu tot felul de podoabe şi obiecte de lux. Vlad nereuşind să-l întoarcă din drum, i-a dat cam 4000 Munteni sub comanda fiului domnesc. Pentru deosebita bunăvoinţă si dragoste, ce o avusese Vlad dela tatăl regelui cronicarul confundă aici pe Vlad Dracul cu Vlad uzurpătorul din 1395—7, fiindcă nu ştim de un ajutor dat de Vladislav Iagello lui Vlad Dracul ; un document regal unguresc spune numai că Vlad (Dracul), când din Ungaria a vrut să fugă în Polonia, a fost prins de oamenii lui Sigismund înainte de înţelegerea ungaro-polonă dela Cheşmarc,—îi dărui 2 cai foarte iuţi şi doi Români foarte devotaţi cunoscători de drumuri şi locuri şi spuse regelui să nu-i lase niciodată de lângă sine, fiindcă în caz de pericol, aceştia îl vor putea salva [1]).

Dela Nicopol regele o luă prin Thracia. In drum văzură monumente cu inscripţii greceşti şi latine. Au trecut şi pe la un râu, pe care sultanul construise 28 de corăbii, pe cari intenţiona să le întrebuinţeze la un atac înspre nord. Oastea regală a distrus prin foc aceste vase.

Intr'aceea cardinalul Iulian primi dela amiralul-cardinal o comunicare că Turcii cu sultanul au putut trece din Asia în Europa, noaptea pe furiş în mici luntrii din jos de farul Gallipoli. Unii au afirmat—însemnează cronicarul—că corăbii veneţiene şi genoveze cu patroni şi căpitani bine plătiţi ar ti trecut pe Turci, cari erau 40.000. Dlugosz nu crede aceste svonuri. Alţii zic—continuă—că flota creştină neavând alimente s'a depărtat şi prin golul lăsat au trecut Turcii.

Comunicarea aceasta n'a speriat pe rege, care se grăbia spre ţărmul mării. Cetatea Petreţ a fost arsă în acest drum. In ziua de 9 Noemvre regele cu armata ajunge la Varna evacuată de garnizoana turcească. Cavarna—Caverna, scrie cronica—şi alte cetăţi deasemenea văzuseră pe Turci plecând [2]). Ajunşi aici văzură cerul roş în zare de focurile Turcilor, cari erau seara la 5000 paşi depărtare.

Trecuse abia o oră dela răsăritul soarelui, când a doua zi Turcii atacă. Dlugosz observă că oastea regală n'a aşezat carele în formă de parapete pe trei linii în formă de cerc. Regele voia, ca toată lumea să ia parte la luptă şi nimeni să nu se poată ascunde în car. Regele era suferind de un picior; Iancu aranjă linia de bătaie în formă de arc, care închidea o vale pe o întindere de 1000 paşi, dela un lac până la un şir de munţi, dincolo de cari era câmpie. La aripa stângă lângă lac sub comanda sa aranjă cinci steaguri ale sale şi ale unor magnaţi unguri, urma regele cu steagurile sale alese compuse din Unguri

1) Col. 799—800.
2) Col. 803.

şi Poloni. După steagurile regale la dreapta era frontul Românilor – sunt Muntenii lui Vlad Dracul,—apoi spre dreapta steagul negru al Ungurilor, apoi steagul episcopului de Agria, apoi trupele banului slavon, apoi steagul bisericei sub Iulian şi la capăt spre câmpie steagul sf. Ladislau sub Ion de Arbe, din Oradie. In această ordine s'a pornit în contra Turcilor. Intr'aceea se ridică dela apus o furtună mare. Turcii angajează lupta prin ieniceri, cari oşti [1]) atacă aripa dreaptă a trupelor regale. Aripa dreaptă nu rezistă, se produce panică şi soldaţii fug în desordine spre Galata urmăriţi cu înverşunare de Turci. „Românii la fel împrăştiaţi în toate părţile au rezistat foarte puţin Turcilor." Legatul papal, Iulian şi banul slavon cu abia 200 călăreţi aleargă în ajutorul steagului Sf. Ladislau, unde Turcii acum întâlnesc rezistenţă crâncenă. Regele Vladislav interveni, unde era pericolul mai mare şi unit cu el Iancu. 4000 paşi fură daţi Turcii înapoi. Intors de acolo regele ajută grupul, ce lupta în jurul steagului Sf. Ladislau. Mulţi Turci au căzut aici. Dar ori câţi cădeau, ei erau foarte mulţi, rândurile lor în continuu se refăceau. Aveau şi săgetaşi călări. Aveau şi cămile, cari speriau caii. Unele purtau armament, altele saci cu bani şi'n urmărire cădeau, sacii se desfăceau de monete şi astfel Turcii reuşiau uneori să scape de urmăritori oferindu-le pradă. Dlugosz, care scrie din svonuri sau întrebuinţează un izvor cu atare informaţie, notează cu răutate că Românii s'au distins omorînd la cămile [2]).

Regele cu detaşamentul său ajunse în sfârşit în faţa ieniceriloi, cari îl primiră cu o ploae de săgeţi. Armamentul lor îi scutia în mare parte de rănile săgeţilor duşmane. In această încăerare periră mulţi din oastea regală. Regele era totdeauna în mijlocul celui mai mare pericol. Unii au afirmat-notează Dlugosz—că dacă regele nu s'ar fi aventurat prea mult în urmărirea duşmanilor, lupta s'ar fi putut relua şi Turcii ar fi putut fi învinşi. Dlugosz, care urăşte pe Iancu, spune, că dacă acesta ar fi fost tot aşa de gata de luptă ca regele şi nu de fugă, altul ar fi fost sfârşitul luptei.

Nici un sfat n'a putut scoate pe rege din focul luptei. El urmări departe pe duşmani. Dlugosz iar intervine apoi în contra Românilor scriind că Românii nu i-au fost regelui de nici un folos; când regele urmărîa pe duşmani, ei jefuiau morţii, iar când trupele regale erau urmărite de duşmani, ei fugiau. Şi din trupele conduse de rege mulţi au fugit. Regele refuză să fugă şi când fu rugat de Iancu. Inconjurat de Polonii săi regele a luptat până'n amurg ; a urmărit pe duşmani cam 10 mii paşi dela Varna. Turcii fugiau, şi'n fugă au parcurs 30.000 paşi. Aici Dlugosz se încurcă. Căci ne întrebăm: Turcii fugiau dinainte; deci cum rămâne regele totuşi în mijlocul luptei, cum a putut să fie înconjurat de Turci şi omorît ? Dlugosz insinuiază că Iancu de Inidoara

1) Col. 804.
2) Col 806.

a fost cauza dezastrului: căci fugind el a atras după sine şi pe ceilalţi — scrie cronicarul.

Noaptea a despărţit pe beligeranţi. Fiecare se credea învins. Dlugosz devine iar inconsecvent, căci dupăce mai înainte spune că Iancu prin exemplul fugii sale a făcut şi pe Unguri să fugă, acum se face martor al faptului că Ungurii crezând acum noaptea că li-au fost carele lor jefuite de Turci, au fugit, fiecare, pe unde a putut.

Frica de captivitatea păgână grăbia fuga fiecăruia. Iancu de Inidoara, care a avut călăuze bune, în 2 zile şi 2 nopţi a ajuns la Dunăre şi pe la oraşul La Floci (Lafflocze, scrie cronica) a trecut în Walachia (=Ţara-Românească). Alţii în 3, 4 sau 5 zile au ajuns la Dunăre fără să mănânce nimic. In afară de Români nimeni nu ştia, încotro merge. Numai cei cari aveau Români printre ei, ştiau [1]).

Cardinalul Iulian a fost văzut plecând din luptă cu Iancu de Inidoara. Mai târziu s'au despărţit şi când a trecut Dunărea într'o luntre mică a unui Român, acesta aflând că are cardinalul aur, l-a omorît. Adăogăm noi: de unde avea Iulian atâta aur la sine, ca să se cunoască după greutatea, pe care o ducea luntrea? Este evident că aici cronicarul a înregistrat un svon al mulţimii. Vom vedea că versiunea aceasta nu corespunde adevărului. Căci cine poate descrie fazele de panică ale unei lupte, când şeful, care ordonă, este numai frica?

Dlugosz urmăreşte cu ura sa pe Iancu de Inidoara şi de aceea pe Români, după anul 1444. Din alte izvoare ştim expediţia de pe Dunăre în 1445 a flotei conduse de Wawrin cu colaborarea trupelor continentale ale lui Vlad Dracul şi a unui număr de vaporaşe muntene [2]). Dlugosz ştie puţin, când scrie că în 1445 Iancu de Inidoara n'a putut participa la solia trimisă să ceară dela Frederic III pe Ladislau Posthumul, fiindcă îl preocupau luptele cu Turcii. In câteva conflicte a fost biruitor, a ocupat câteva fortăreţe cu concursul flotei papale, care s'a urcat în sus pe Dunăre, dar la sfârşit covârşit de nenumărata mulţime a Turcilor, a părăsit războiul şi câmpul de luptă. Atâta scrie Dlugosz. Noi ştim că rolul lui Iancu începe tocmai la 15 Septemvre, la Turnul, care n'a putut fi cucerit, şi acelaş a contribuit la ocuparea Rahovei, de unde a plecat acasă fiind toamna târziu. Isprăvile acestei expediţii trebuesc atribuite mai ales lui Vlad Dracul, cum ne spun izvoare contimporane de primul rang.

Evenimentele moldoveneşti din anii 1443, 1444, 1447 vor fi prezentate rezumativ în cronica polonă, când se expune istoria anului 1447. Nici referitor la situaţia atât de interesantă pentru creştinătate a Ţării-Româneşti în anii 1442—3 nu am găsit

1) Col. 809.

2) Vezi cea mai nouă şi complectă prelucrare a ştirilor la Emil Diaconescu, Politica orientală burgundă şi Turcii în sec. XIV–XV (extras din Cercetări istorice I). Iaşi 1925.

informaţie în cronica lui Dlugosz, care dupăce ne dă fragmente din rolul politic al lui Vlad Dracul în anul marei expediţii dela Varna, se opreşte tocmai la sfârşitul tragic al îndrăsneţului domn muntean [1]).

Intre evenimentele anului 1447 ca interpretare a istoriei moldoveneşti, cronicarul polon ne povesteşte sfârşitul domniei lui Vlad, a cărui poreclă de Dracul n-o cunoaşte [2]). După informaţiile avute Dlugosz ştia că Iancu de Inidoara cu armată numeroasă a intrat în Ţara-Românească anunţând că porneşte în contra Turcilor; de fapt voia să introducă în domnie pe Stanculone. Vlad trebuia alungat. Fără să se aştepte la atac, acesta este prins şi omorît dimpreună cu fiul său. Aşa răsplătia guvernatorul ţării ungureşti—adaogă Dlugosz—bunăvoinţa că Vlad l-a liberat din prinsoare, când Iancu fugind dela Varna a fost prins de autorităţile muntene şi l-a liberat dându-i daruri. Apoi şi Stanculone, căruia îi promisese că-l aşează domn în Bessarabia [3]), este orbit, fiindcă Iancu voia să reţie pentru sine această ţară. Pentru ajungerea acestui scop Iancu dă în căsătorie pe sora sa, o bătrână de cincizeci ani, lui Petru, voevodul Moldovei. Acest Petru disputa lui Roman, fiul lui Iliaş voevod, domnia. Acum nu mai putea avea Roman nici un ajutor dela Vlad, care ţinuse în căsătorie pe o fiică a lui Iliaş Voevod şi deci pe sora lui Roman. Iancu de Inidoara dă într'adevăr cumnatului său trupe, cu ajutorul cărora acesta ia domnia Moldovei. Căci Roman auzind de căsătoria lui Petru, aflând că Vlad, dela care avea de obiceiu ajutor însemnat de trupe, a fost omorît şi avizat că Petru vine cu ajutoare dela Iancu gnvernatorul, f indcă mai ştia că inimile Românilor (Valachorum [4]) nu sunt îndeajuns dispuse faţă de sine, fuge în Podolia, unde ajungând ceru ajutor de repetate ori dela regele polon Casimir, doar mamele lor erau surori. Dar Petru voevod, după ce s'a instalat domn „deoarece expermentase vicleniile lui Iancu de Inidoara", n'a voit să facă cu el nici o învoială, nici să ţină cu ţara ungurească, cum îl sfătuise acela. Prin scrisori şi soli a cerut regelui polon să-l apere ca pe „un supus şi omagial al regatului polon" oferindu-se a servi cu credinţă.

Detaliile lipsesc şi aici. N-a găsit cronicarul mai mult în memoriile lui Zbignlew Olešnicki? Ce spune mai departe, arată că nu.

Cu greu ne vine să admitem că Dlugosz n'a putut şti mai mult despre situaţia politică a Moldovei acestor ani. Sfârşitul tragic al celor doi fraţi, orbirea lui Iliaş, decapitarea lui Ştefan

---

1) Vezi pentru verificare I. Minea, op. cit. passim şi *Idem*, Din trecutul stăpânirii româneşti asupra Ardealului, Bucureşti 1914 pag. 25-6 şi nota 53.

2) Ed. cit. col 33-4. De aici înainte totdeauna *col.* se referă la vol II.

3) Aşa zice aici Ţării-Româneşti.

4) Dăm şi numirea latină, ca să se vadă cum variază numirile cronicei pentru Moldoveni.

II, scurtimea domniei lui Roman II, a fost comentată în Polonia. Cercurile diriguitoare ale regatului dela nord au trebuit să fie viu afectate de nestatornicia politicei moldovenești. Discuțiile, știrile au putut ajunge la Zbigniew Olešnicki, iar ecoul acestora, care a trebuit să fie larg, l-ar fi putut înregistra mai amplu Dlugosz. Dar judecând opera acestuia, nu trebue niciodată să pierdem din vedere că el scrie istorie polonă, că povestește peripețiile curții regale polone, îl interesează preocupările regelui său, în legătură cu cari dă absolut necesarul din istoria popoarelor vecine. Dlugosz știe, ce a hotărît o dietă sau unele din scopurile călătoriilor regelui și când sunt în legătură cu Moldova, dă și complementul lămuritor din istoria acesteia.

Pentru sfârșitul lui Vlad Dracul ne dă o informație, care se apropie dece cetim în cronici ungurești scrise în domnia regelui Matelaș Corvinul, dar cu oarecari deosebiri. Anale sârbești au însemnat moartea unui Dan voevod într'unul din anii internării lui Vlad Dracul în Gallipoli (1442 toamna — 1443 primăvara). După bătălia dela Ialomița Basarab II (Sept. 1442 — primăvara 1443) care nu poate fi Basarab Laiotă, cum s'a propus și s'a admis [1]) a fost instalat domn de către Iancu de Inidoara. Din acest timp despre Mircea, fiul mai mare al lui Vlad, se pierde orice urmă. Putem presupune, ceeace afirmă și analele sârbești, că Basarab II a prins pe Mircea și l-a decapitat? In acest senz trebue corectat Dlugosz. Acesta e mai precis pentru istoria moldovenească.

La 8 Iulie 1448 regele Casimir ese din Cracovia spre țările ruseşti. Fiind în popasul din Woynicz i s'a adus știrea în scris și verbal că Roman voevod „Heliae voievodae frater amitalis" a fost otrăvit de boieri, Marți, în 2 Iulie. De acea regele trebue să se grăbiască, ca situațiunea din Moldova să nu se complice în defavorul Poloniei [2]). Regele se îndreptă de aceea spre Lemberg, unde ajunse în Dumineca de 21 Iulie și rămase în acest oraș 11 zile. Auzind că Petru voevod încrezându-se în ajutorul guvernatorului Iancu vrea să reziste, regele hotărî să porniască cu armată în contra Moldovei ordonând concentrarea trupelor pentru ziua de 4 August la Halici. Aici în Lemberg veni la rege Maria, văduva lui Iliaș voevod, cu 200 călăreți moldoveni, cari

---

1) N. Iorga, Istoria Românilor pentru clasa IV-a etc. ed. 5 a pag. 455. Basarab Laiotă ajuns domn mai târziu, ar fi trebuit să spue într'una din scrisorile sale că a câștigat din nou domnia. Dacă într'un document din 1475 Iulie 11 (I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și cu țara ungurească în sec. XV și XVI, I. București 1905 pag. 118) vorbește Brașovenilor despre „așezământul vostru cel vechiu, precum a fost și în zilele tatălui domniei mele Dan Vodă", poate fi vorba de documentul din 1431 Ianuarie 30, dela Dan III, fiul lui Dan II (ibidem pag. 32-5). Suntem adică de părere că Basarab II e fiul lui Dan II, iar Basarab (III) Laiotă este fiul lui Dan III. Basarab cel Tânăr a fost fiul lui Basarab II.

2) Col. 41.

susţinuseră pe Roman. Regele dă doamnei văduve oraşul Colomea ca proprietate, iar pe călăreţi îi primeşte în armata sa [1]).

Plecând din Halici regele trecând prin Buczacz, Iagyelnicza etc. ajunge la Cameniţa în 9 August. A stat aici 12 zile. Din Iagyelnicza regele trimisese la Petru voevod pe Petru Odrovasz şi pe Przedbor de Konyeczpole, ca să-l convingă la omagiu şi să-l facă să extradeze pe ducele lituan Mihai, care era duşman regelui. Domnul moldovean s'a arătat dispus să reînoiască legăturile cu Polonia în formele cunoscute ale înaintaşilor săi, s'a temut însă să meargă la rege, deoarece i se şoptise că regele ar vrea să-l prinză. Domnul trimite la rege pe baronul „Nagon“ [2]) şi pe Mihai cancelarul [3]) dimpreună cu alţi doi baroni (=boeri), cari au comunicat că domnul lor va face jurământul obicinuit, când se va simţi în mai mare siguranţă; pe ducele Mihai nu-l poate extrada, fiindcă ar fi ruşine, doar s'a refugiat în Moldova ca la un prieten şi ceruse iertare regelui, dar promite că nu-l va mai ţine în ţară. Regele atunci trimite lui Petru voevod un salvconduct larg. Petru şi porni după aceea, dar ajuns la Hotin, află că regele s'a reîntors în Lithuania la 21 ale lunii. La Petru voevod a trimis 4 baroni, pe Ion Czizow, Petru Odrovasz, Ion de Konieczpole şi Ion de Pilcza, înaintea cărora Petru cu toţi baronii (=boerii) săi jură credinţă regelui Casimir şi se obligă a presta şi omagiul la timp oportun. Ducele Mihai a cerut din nou iertare regelui, dar a fost refuzat. Ca duşman al regatului, a trebuit să părăsiască Moldova, s'a dus la Tătari. Când regele polon petrecea în Cameniţa, veni şi un sol al hanului tătăresc şi acest Kalina a spus regelui că hanul este dispus a ajuta pe rege cu oaste în contra Moldovei, dacă Petru nu se supune dorinţei regelui. Deoarece n'a fost nevoe, solul hanului fu trimis înapoi cu daruri, după ce discutase cu el oarecari taine politice, cari nu s'au putut afla. [4]).

Este aici ceva, ce n'a fost considerat de istoriografia noastră. Motivul este poate că nimeni n'a încercat să scrie până acum o monografie despre aceste agitate, nestatornice vremuri molgoveneşti.

Długosz nu este compiect informat, nici când dă evenimentele următoare.

Expediţiunea terminată cu înfrângerea dela Cossovo nu putea fi neglijată de Długosz. El ne spune că Iancu de Inidoara cu oşti de Unguri, Poloni, Boemi, Germani şi alte naţiuni — noi ştim că au participat şi contigente munteneşti [5]) — pela 29 Sept. trece Dunărea ţinând drumul prin mijlocul Serbiei. Cronicarul polon ştie că Turcii au cerut pace şi au oferit întreaga Bulgarie s'o cedeze şi mari sume de bani. Consiliul de război ţinut de

1) Col 42.
2) Neagoe ?
3) Logofătul.
4) Col. 44-3.
5) Vezi lucrarea mea, Din trecutul stăpânirii româneşti asupra Ardealului pag. 29 şi nota 62.

Iancu ceru Turcilor să plece din Europa. Turcii nu au cedat şi armata deşi înainta prin ţară prietenă, mergea prădând şi jefuind. Iancu era supărat, fiindcă despotul sârb a refuzat să participe şi să dea toată armata sa la această expediţie, fie din frica de Turci, fie consiliat de prezicerile surorii sale.

Lupta, care a început în 17 Oct. pe câmpia dela Cossovo, s'a terminat rău pentru armata creştină. Turcii erau mult mai mulţi. Prima zi fu bună pentru creştini, deşi din cauza relei conduceri au căzut mulţi Unguri. Toate ciocnirile din ziua a doua au fost favorabile Turcilor. In noaptea, ce a urmat spre Sâmbătă, oastea ungurească a început să fugă. La care au mai rămas câţiva Poloni şi Boemi, cari au rezistat Sâmbătă până la amiază. Sâmbătă dimineaţa văzând dezastrul a fugit şi Iancu, care era să rămână prizonier la Turci. Dar despotul sârb l-a prins şi l-a ţinut în captivitate 2 luni[1]). Ura lui Dlugosz în contra lui Iancu se menţine şi în această expunere. Este preţioasă ştirea despre propunerile de pace turceşti. Şi aceasta, ca şi cursul luptei trădează originea ştirilor, adică opinia publică din Polonia. Istoria moldovenească a acestor ani nu e mai complectă.

Nici aici nu complectează Dlugosz din deajuns lacunele loculuí deteriorat din cronica veche moldovenească [2]).

Intre întâmplările anului 1450 iarăşi dă ştiri preţioase de istorie moldovenească.

Soli şi scrisori ale domnului moldovean Alexandru şi boerilor săi au cerut regelui Casimir să trimită trupe de ajutor. Era pela Crăciun. Regele trimite cu oştile Rusiei şi Podoliei pe Ion Olieski de Sienno în contra lui *Bogdan*[3]) care-şi zicea fiu natural al lui Alexandru, fostul domn moldovean. Bogdan uzurpase pe această vreme tronul Moldovei, scrie Dlugosz. Intr'adevăr la 12 Oct. 1449 a bătut într'o luptă foarte crâncenă pe Alexandrel voevod la Tă măşani în apropiere de Roman [4]). Aceasta n'a însemnat-o Dlugosz, pe care-l interesează numai intervenţia polonă. Comandantul regal intră cu oaste în Moldova, fugăreşte pe Bogdan, ocupă cetăţile mai însemnate ca Niamţ, Hotin, Suceava, le predă lui Ilichno sau Alexandru, fiul lui Illaş voevod. Dintr'o regestă documentară ştim că aceasta a putut fi înainte de 15 Martie. Dar abia a plecat din ţară oastea leşească şi Bogdan, care se retrăsese în regiunile muntoase (ad Montana confugiens), adună cete de haiduci şi hoţi promiţându-le răsplată grasă, dinaintea cărora Ilichno dimpreună cu mama sa trebui să fugă în Podolia. Inainte de a pleca din Cracovia regele ţinu sfat, dacă trebue trimisă o nouă armată în contra lui

---

1) Col. 46-48.

2) Pentru lacunele derivate din transmisiunea unei copii cu lipsuri şi părţi deteriorate vezi I. Minea, Letopiseţele moldoveneşti scrise slavoneşte, Iaşi 1925.

3) Textul cronicii scrie pretutindenea *Bohdan*.

4) I. Bogdan, Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor. Bucureşti 1895, pag. 51.

Bogdan, dacă trebue să fie susţinut şi mai departe Ilichno, disconsiderând ofertele de supunere ale lui Bogdan. Cu prilejul acestui consiliu de coroană au fost şi de aceia, cari au repetat înaintea regelui să nu lase prilejul aşa de binevenit a pune mâna pe Moldova, ţară bogată în de toate, cu bogatul său port, Cetatea-Albă (portu suo Albo Castrensi); se cerea regelui să meargă personal cu armată, să supue Moldova, să o anexeze la regat, iar Ilichno să fie despăgubit undeva în ţările ruse. Casimir fu de părere să se dea tot ajutorul lui Ilichno. Căpitani ai armatei de ajutor fură Petru Odrovasz şi Przedbor de Konyeczpole. Astfel aranjă chestiunea Moldovei Casimir înainte de a pleca din Sandomir la 17 Martie [1]).

Armata polonă trimisă în contra lui Bogdan la 24 Iunie era în Lemberg, de unde o luă spre Cameniţa, unde i s'au alăturat oştile Podoliei şi contingentele lui Ilichno cu însuşi domnul pribeag. In fruntea oştilor Poloniei era Teodoric Buczaczki [2]). Pe drum oştile s'au oprit câteva zile în jurul Hotinului, care era în stăpânirea lui Ilichno. Drumul de aici i-a dus la Prut, dincolo de care la oraşul Lipowyecz au crezut că dau de oastea lui Bogdan. Acesta însă căuta să întindă cursă duşmanilor; a plecat din Lipowiecz în regiuni păduroase şi a început prin soli şi scrisori să ceară pace dela căpitanii regelui. Faţă de omul abil în curse şi obicinuit cu lupta de pădure, tuturor li se păru că propunerile de pace sunt binevenite. Şapte zile au ţinut tratativele pentru pacea, care s'a încheiat, iscălit Sâmbătă, în 5 Septemvre. Armata a aşteptat lângă râul Lipoviecz. In tratatul de pace se prevedea că Bogdan va cârmui ţara până ce Ilichno împlineşte 15 ani, dând regelui 70 mii galbeni turceşti.

Numai pârcălabul [3]) — este vorba de Manuil — spunea tuturor că pacea aceasta va fi un mare pericol, fiindcă e concepută cu vicleníe.

Armata regală chiar în ziua păcii începu retragerea. Bogdan dădu ordin alor săi să ocupe pădurea de dincolo de satul Kraszne, de o parte şi de alta a drumului îngust, ce o străbătia şi să atace mai întâi carele şi bagajele. Căpitanii regelui au aflat aceasta dela însuşi secretarul lui Bogdan. Acest secretar în noaptea premărgătoare atacului a fugit în tabăra polonă la pârcălab. In tabăra polonă s'a dat ordin, ca toate carele şi bagajele să treacă cât mai repede prin pădure, deşi pârcălabul fusese de părere, ca să fie duse pe câmp şes. Pârcălabului i se încredinţează paza carelor şi a lui Ilichno şi însărcinarea să aştepte la celălalt capăt al pădurii sosirea armatei. Carele sunt trecute respingându-se atacurile repetate ale Moldovenilor. Dar în 6 Septemvre, într'o Duminecă des-de-dimineaţă Bogdan cu câteva mii de Moldoveni atacă deodată cu răsăritul soarelui. Atacul moldovenesc a pricinuit

---

1) Col. 59. 60.
2) Col. 60–61, 62—3.
3) Textul scrie Burgulab.

zăpăcială între dușmani. Mulți Poloni trecuseră cu carele, Moldovenii partizani ai lui Ilichno speriați încep să fugă. Lupta s'a dat pe șesul zis Krasnepolye, lângă râul Krasznipotoc aproape de orașul Vaslui. Lupta crâncenă ținu o zi. Mulți din Poloni cad, dar și mulți Moldoveni acoper câmpul de luptă. Infanteria moldovenească fu redutabilă. Polonii ar fi avut pierderi și mai mari, dacă n'ar fi intervenit la timp pârcălabul avizat prin ștafete. Pârcălabul scăpă armata polonă de pieire — Długosz scrie că a făcut, ca Polonii să fie învingători. Acelaș a scris că armata moldovenească a fost pusă pe fugă după intervenția pârcălabului. Mulți s'au urcat în arbori, ca să scape, dar săgeți bine trimise îi dădeau jos. Dar unde găseau arbori pe câmpie, ne întrebăm noi. Lui Długosz i s'a spus că pârcălabul 4 zile a urmărit pe Moldovenii fugari și numai a cincea zi încărcat de prăzi și târînd mulți prizonieri s'a reîntors la armata regală. Dar atunci, cum de rămâne Bogdan stăpân pe Moldova, ne mai întrebăm noi. Însuși Długosz desminte exagerările sale, când ne spune că în această expediție au perit Petru Odrowasz, Nicolae Porava, Mihai Buczaczki, Nicolae Klusz, Ion Nyezwoiewski, Ion Bieskovski, Stanislau Davidowski, Adam Cavalerul, Ianuș Gamek din Lemberg. Bogdan s'a retras în Bârlad (scrie: Barloth). Deci cum a fugărit pe Români pârcălabul 4 zile? [1]).

Ne interesează cronica în legătură cu revanșa creștină în contra Turcilor, când scrie despre David, fiul lui Mustafa, refugiat în Ungaria. Acesta merse la regele polon, când moare Murad II, să-l ajute a ajunge sultan. Regele îi dă daruri. David se reîntoarce în Ungaria [1]). Este Daud Celebi, despre care atât de mult se amintește în informația creștină a vremii.

Cronicarul arată deosebită solicitudine de informație pentru Alexandrel-Vodă.

La anul 1451 [2]) ne povestește că fiind regele în Schambor vine la el Maria, văduva lui Iliaș Voevod (Casimiri regis Poloniae matertera) cu toți boerii partizani ai fiu-său Alexandru și cere ajutoare în contra lui Bogdan voevod. Regele le promite, le cere o delegație pentru dieta din Parczow. Andrei Odrowasz căpitanul Lembergului, este însărcinat să-i apere în contra lui Bogdan.

Dieta din Parczow nu s'a ocupat de chestiunea Moldovei. Neavând regele timp să se ocupe de aceasta deleagă pentru a o aranja pe Ion de Czizow, Petru de Schamotuli și pe Przedbor de Konieczpole [3]).

Polonii ar fi fost buni bucuroși cu niște condiții ca ale păcii dela Crasna. Bogdan cu încuviințarea regelui să vie a Cracovia; pentru abilitatea și dreptatea sa să i se încredințeze administrarea Moldovei, până ce vârsta i-ar permite lui Alexandru să ia domnia, iar până atunci să dee Bogdan regelui pentru A-

---

1) Pentru toate aceste evenimente vezi V. Pârvan, Alexăndrel Vodă și Bogdan Vodă București 1904.

lexandru anual 50,000 florini. Solii regali ajunseseră la Cameniţa şi se aştepta că pacea va fi bună şi posibilă, când se auzi că un „oarecare“ Petru, care pretindea că are drepturi la domnia Moldovei şi înţelegându-se cu Alexandru, că vor împărţi prada în mod egal, ştiind că Bogdan e învitat la satul unui unchiu al lui (apud germanum avunculum)—e vorba de un unchiu al lui Petru—într'o noapte, când Bogdan era beat, atacându-l acolo cu câţiva Moldoveni, i-a tăiat capul. Dar Petru a înşelat pe Alexandru. Acesta cu mamă sa şi cu partizanii săi se coborîse până la Suceava. Petru atunci neţinând seamă de legătura cu Alexandru, îl declară duşman, şi ar fi păţit-o ca Bogdan, dacă nu se înapoia cu ai săi repede în Polonia. Baronii poloni l-au ajutat, ca să poată scăpa cu fuga. Era timp de iarnă. Petru se retrăsese în interior. Polonii se retrag, dar se hotărăşte că Alexandru trebueşte ajutat. Pentru el guverna şi administra pârcălabul Cetatea Albă şi Cetatea Neamţului [1]). Fragmentul de ştire se opreşte aici.

In anul 1452 ni se spune că Alexandrel Vodă alăturându-se unor oşti regale a oprit nişte hoarde de Tătari năvălitori [2]). Aceasta este o ispravă moldovenească, despre care nu ştim nimic din alte izvoare.

Despre acest Alexandru mai ştie Długosz ceva. Insă greşeşte, când altădată îl face în 1455 fiu al lui Ştefan Voevod, căci e acelaş. Dar el auzise că acest Alexandru era libidinos, beţiv şi a fost otrăvit de unii Moldoveni, cărora le necinstise familiile. In locul lui rămâne un „oarecare Moldovean“ Petru, care se pretindea fiu natural al lui Alexandru Voevod. Casimir ar fi vrut să pue domn, pe un Lithuan, dar luptele cu Prusii nu i-au dat răgaz şi atunci confirmă domnia lui Petru [3]).

Avea informaţie din două izvoare pentru aceste vremi şi o contamina fără critică? Sau nu poate admite că acela, care avusese mamă şi educaţie polonă, să fi decăzut aşa de jos?

Nu ne arată cronicarul lupta creştină proiectată în anii 1459—62, când Vlad Ţepeş dădu semnalul de luptă în contra Turcilor. Din toate planurile şi sforţările scrie numai atât, că armate turceşti în 1460 au atacat şi jefuit în Sirmiul regelui Mateiaş [4]). Dela 1462 înainte însă informaţia lui în legătură cu noi este mai bogată.

Cronica veche moldovenească dă detalii preţioase pentru împrejurările anului 1465, când în Ianuarie Ştefan cel Mare ocupă Chilia, după ce la anul 1462 ne vorbeşte despre asediul

---

1) Col. 71—2.
2) Col. 73.
3) Col. 79.
4) Col. 80—81.
5) Col. 95.
6) Col. 180—181. S'a afirmat fără argumente însă, că acel Lithuan pe care regele polon voia să-l impue domn Moldovei, ar putea fi *Berendei* amintit în cronicile polone la anul 1467. (Émile Picot, Chronique de Moldavie.. par Grégoire Urechi, Paris 1878 pag. 88 nota 2).
7) Col. 261.

moldovenesc neizbutit asupra aceleeaş Chilii şi amănunţeşte că la 22 lunie domnul a fost lovit, rănit de un glonte la picior [1]). Aceste evenimente la Dlugosz se prezintă în mod rezumativ [2]) între evenimentele anului 1465. Cu această ocazie Ţara-Românească este pentru cronicarul polon, Moldova superioară. Se afirmă că Vlad domnul a fost prins de către regele Mateiaş sub pretext că ţinea cu Turcii în contra Pannonilor—aşa se zice aici Ungurilor—şi în ascuns i-a ajutat. Dlugosz repetă aşa dară acuza gratuită şi justificarea lui Mateiaş, de ce şi-a oprit brusc la coborîşurile nordice ale Carpaţilor sudici expediţia din 1462. Mateiaş avea ajutoare băneşti dela papa şi deci trebuia să-şi dea seamă, de ce le-a cheltuit fără de folos. Am arătat în altă lucrare [3]), de ce considerăm falsificat scrisoarea imputată lui Vlad Ţepeş.

Dlugosz nu ştia nimic de această scrisoare sau poate n'a crezut util să amintească şi acest fapt, spune însă că Vlad a fost ţinut „în anii trecuţi" în închisoare şi arată—nu precizează data—că atunci Radul, un frate al domnului ţinut prizonier, a mers la sultanul Mohamed, s'a recunoscut feudal şi tributar şi cu condiţia de a plăti tribut a primit domnia în Moldova mare —aşa îi zice acum cronicarul.

Noi ştim din alte izvoare, mai detaliat din *Kritobulos*, că Radul fusese la Turci din vremea dinnainte de bătălia dela Sântimbru (Martie 1442), de când Vlad Dracul, tată-său fusese prins şi internat la Gallipoli, cum ne detaliază şi cronica lui Wavrin.

Dlugosz nu ştie exact evenimentele, cari au readus Chilia în stăpânirea muntenească. Dacă ar fi să credem pe cronicarul polon, reocuparea Chiliei de Munteni s'a făcut în chipul următor: Chilia s'a predat de bunăvoie lui Radul, care o stăpânia apoi pentru Turci. Numai Ungurii au fost în contra acestei predări spontane—Hungaris exclusis, zice Dlugosz, care mai ştie că Chilia cu fortăreaţa sa este aşezată pe malul Dunării, că Grecii îi ziceau Lycostomos şi că era întărită de natură, prin poziţie şi prin dibăcia omenească. Cronicarul nu ne spune, ce căutau Ungurii în Chilia. Din alte izvoare noi ştim detaliile lămuritoare. Petru II, cumnatul lui Iancu de Inidoara, cedase Chilia Ungurilor, a scris vechea cronică moldovenească [4]); de fapt a fost predată domnului muntean Vladislav II, care era aliat cu Iancu de Inidoara în vremea hegemoniei politice a acestuia. Prin şi peste Târgovişte s'au trimes trupe şi arme în Chilia din 1448 înainte. Ajutoarele ungureşti în Chilia au putut fi şi în vremea

---

1) Versiunea dela Bistriţa, ed. I. Bogdan în Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor, Bucureşti 1895, pag. 51.

2) Col. 344—5.

3) I. Minea, Din trecutul stăpânirii româneşti asupra Ardealului pag. 67-8,

4) Versiunea din izvodul lui Azarie ed. I. Bogdan, Letopiseţul lui Azarie, An. Acad. Rom. Seria II. Tom XXXI 1909 pag. 126 şi 90.

lui Vlad Țepeș, care a avut diferende cu Ardelenii și pentru acestea s'a făcut împăcarea cu Mateiaș craiul înainte de ostilitățile munteano-turce terminate cu dezastrul din 1462

Pe Długosz îl interesa evenimentul moldovenesc din 1465. El prelimineză mai întâi că Ștefan domnul *Valachiei*—așa zice cronicarul aici Moldovei,—temându-se că dela vecinătatea aceasta a Turcilor în Chilia Muntenilor vasali imperiului otoman, se va ajunge la devastarea Moldovei de Turci, a promis Turcilor tribut și de fapt a plătit în fiecare an, deși regele Casimir prin soli și scrisoare interzisese aceasta. Repetăm: pentru Długosz, Ștefan era „regis et regni Poloniae vasallus et feudalis". Din aceste motive a scris mai departe că Ștefan observând simpatia și inclinația cetățenilor din Chilia pentru a intra în supunere față de regele polon, după ce a obținut dela rege scrisoarea necesară pentru locuitorii din Chilia și după ce a tratat cu acei din urmă chestia capitulării, în opt zile sosi cu armată puternică la Chilia. Cetățenii Chiliei însă, cari voiau să evite față de cealaltă lume și aparența trădării, au lăsat peste noapte deschisă o poartă ferecată, armata lui Ștefan a intrat la miezul nopții, când ambii comandanți ai cetății luau parte la o nuntă și erau în toiul petrecerii, unul e prins, celalalt se refugiază în cetate, dar când i se promite viața, se predă ei el, Auzind aceasta sultanul, s'a supărat foc. Mânia sultanului era întreținută și înfurlată de către Radul, care propunea, ca infidelitatea lui Ștefan să fie pedepsită, afirmând că doamnul moldovean n'a fost nici odată credincios sultanului, că deși plătește tribut, servește politica regelui polon, din îndemnul căruia a ocupat Chilia. Ștefan a trimis după ocuparea Chiliei la sultan, un sol cu tributul, și daruri. Sultanul, care ordonase preparative militare în contra Moldovei, a prins pe solul domnesc, dar mai apoi temându-se de puterea regelui polon, pe de altă parte știind că are de face cu un om gata să moară oricând, a liberat pe sol, l-a dăruit, după ce a primit scuzele și satisfacțiile oferite pentru ocupația moldovenească din Chilia.

Expunerea aceasta a lui Długosz, care nu știe nimic despre asediul moldovenesc din 1462, chiar prin partea ei de neadevăr este interesantă. Căci cea mai veche cronică moldovenească nu știe nimic despre o înțelegere între locuitorii din Chilia și domnul moldovenesc, nici despre o predare de bunăvoie a cetății. Ștefan sosește la Chilia în 23 Ianuarie, în noaptea spre Joi pe la miezul nopții; Joia va fi fost ziua preparativelor și parlamentărilor, asediul cetății a început Vineri dimineața și a continuat toată ziua. Față de succesele asediatorilor cetatea s'a închinat Sâmbătă—aceasta e buletinul oficial păstrat în cronica veche moldovenească[1]).

---

1) Versiunea dela Bistrița ed. cit. pag. 51 - 52; versiunea lui Azarie ed. cit. pag. 126 - 7. I. Ursu în Ștefan cel Mare, București 1925 pag. 37 admite „oarecare sprijin diplomatic" dat lui Ștefan de regele Casimir. Noi credem însă că o atare interpretare este inadmisibilă, fiindcă nu vedem, de ce Chilienii ar fi cedat mai curând și ar fi capitulat mai bucuros pentru regele polon, decât

Cronica lui Dlugosz ne dă svonurile, cari circulau în opinia publică poloneză, preferinţele şi diminuările acesteia sau felul, cum filtra oficialitatea poloneză veştile despre victoriile lui Ştefan cel Mare, precum şi adaosele, cari deformau ştirea parcurgând lungul drum dela Chilia până'n Polonia. Aceeaş expunere cronicărească are amănunte, pe cari nu le ştim dintr'altă parte, ca solia moldovenească trimisă la sultan după ocuparea Chiliei. Originea peşcheşului, pe care Ştefan cel Mare l-ar fi plătit dela început Turcilor şi deci şi'n anul 1465 nu are interpretare satisfăcătoare în cronică [1]).

Amănunte necunoscute altor izvoare găsim şi pentru expediţia ungurească din 1467. Pe când cronica veche moldovenească este de conciziune lapidară, deşi bogată în precizări preţioase expunerea lui Dlugosz întârzie la episoade, pe cari nu le găsim nici în cronica oficială ungurească scrisă la curtea lui Mateiaş, craiul.

Dintr'un izvor mai vechiu polon Dlugosz ştia că din cei trei candidaţi, cari ani de zile au luptat pentru a se statornici pe tronul moldovenesc—de voievodatu Moldaviae, scrie cronica—adică Ştefan, Petru şi Berendei [2]), cari pretindeau că se coboară din Alexandru Voevod—într'adevăr Petru Aron se declară ca fiu

---

pentru Ştefan. Preferăm adevărul exprimat în vechea cronică a ţării. — Aceea ce scrie alcătuirea lui Nicolae Brzeski (ed. I. Bogdan, Vechile cronice etc. pag. 224) şi prescurtarea rusească a cronicii moldoveneşti (ed. ibidem pag. 239) trebue considerat ca adaos interpretativ al unui copist, care a făcut legătură cu ştirea aceleeaş cronici că Petru (II) a cedat Ungurilor Chilia.— Vezi însă I. Ursu, op. cit. pag. 40. Iarăşi greseşte I. Ursu, op. cit. pag. 43, când pune în legătură cu lupta pentru Chilia măsurile de înarmare generală a Moldovei, despre cari vorbeşte Dlugosz la începutul povestirii războiului din 1467 cu craiul Mateiaş. Dlugosz le referă de fapt la întreagă domnia lui Ştefan, când arată, de ce acesta a învins toate duşmăniile pregătite de Petru Aron.

1) Cea mai nouă expunere a celei mai glorioase domnii moldoveneşti (I. Ursu, Ştefan cel Mare, Bucureşti 1925 pag. 26 şi urm.) admite că marele domn a plătit la început tribut Turcilor.— Cf. şi C. Giurescu. Capitulaţiile Moldovei cu poarta otomană, Bucureşti 1918 pag. 60 şi urm.—Ursu se lasă convins tocmai de marea autoritate a lui Dlugosz.

2) De bună seamă corect Berendei. Scriem totdeauna Berendei în loc de *Berenden* al cronicii. S'a afirmat că Petru şi Berendei e un lapsus calami; de fapt ar fi Petru Aron, care înainte de domnie s'a putut zice Berendei.

Deşi toată istoriografia noastră a conchis că Petru şi Berendei este una şi aceeaş persoană, I. Ursu (op. cit. pag. 44 si urm.) este dispus a admite după textul lui Dlugosz, căruia greşind îi zice „învăţatul episcop polon" (pag. 49), că erau 2 pretendenţi deosebiţi Petru şi Berendei. Dintre aceştia Mateiaş veni în 1467 contra Moldovei cu Berendei, ădmite Ursu, fără să se întrebe, de ce regele n'aducea pe Petru. Din aceea însă ce se povesteşte de către acelaş Dlugosz pentru anul 1469, reiese că editorul cronicii a avut un text corupt şi că în loc de Petru Berendei, a cetit Petru şi Berendei, iar acel „tribus" poate fi o corectură a editorului. Cf. şi V. Pârvan. Relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Ungaria în Convorbiri literare vol. XL pag. 894 şi nota 8. Textul corupt al lui Dlugosz a fost cunoscut şi altor însemnări cronicăreşti de mai târziu. Analele m-rii Chotel au inspiraţie Dlugosziană. (Bielowski, Monumenta Poloniae historica III pag. 745. Cf. şi N. Iorga, Câteva note de istorie românească în Neamul Românesc an. XVI 1921 No. 127 din 10 Iunie 1921.

al lui Alexandru cel Bun, fiu nelegitim ; Dlugosz, care a scris aceasta mai înainte, se fereşte a identifica pe Petru, despre care vorbeşte în legătură cu Alexandrel, cu Petru din 1467—învinge Ştefan, „fiindcă se distingea prin isteţiune, dor după isprăvi, talent şi stăruinţă". Prin dreptatea sa şi severitate şi-a câştigat sufletele Moldovenilor. In armată a luat nu numai pe militari şi nobili, ci şi pe ţărani. Fiecare ţăran era obligat să aibă săgeţi, arc sau sabie, să vie împintenat la expediţie; altfel era condamnat la moarte imediat. Scrie şi priveşte evenimentele numai cu ochi de Polon, când afirmă Dlugosz că regele Casimir l-a aşezat pe Ştefan peste Moldoveni (Valachis) disconsiderând pe Petru şi pe Berendei—şi e departe de adevăr.

Fiindcă Ştefan părăsise pe Mateiaş craiul dându-se de partea Polonilor — aşa trebue înţeles „Ştefano în ditione Casimiri regis consistente" — acesta din urmă învită la sine pe Berendei şi-l atrage făgăduindu-i că îi va restitui domnia. Adună deci regele o armată, al cărei căpitan a fost Ion Giskra, cunoscutul luptător hussit; cu aceasta pe la mijlocul lui Octomvre trece munţii în Moldova (=Valachia), trece prin regiunea de păduri, zisă de vulg ptonini şi se opreşte întâi la Trotuş (=Chotrusz), care a fost prădat şi ars. Bacău, Roman, Neamţul văd armatele ungureşti, cari pustiesc, dau foc pretutindeni şi omoară. Numai din această cronică polonă ştim că Ştefan a luat contact cu oastea ungurească în împrejurările Trotuşului. Dar oastea regală era foarte numeroasă, cam 40.000, Ştefan se temea de necredinţa alor săi, duşmani domniei din cauza severităţii domneşti, fiindcă domnul distrusese mai pe toţi fruntaşii. Ştefan n'a avut curaj să bage în foc toată puterea sa, ci prin detaşamente mici hărţuind pe duşman, se ţinea în contact cu acesta. Aşa se explica în opinia publică din Polonia, de ce Ştefan a lăsat atât de îndelungat jaf duşman. In Polonia se adăpostiau pe această vreme boeri duşmanj nouei domnii moldoveneşti: în primul rând ne gândim la acel logofăt, pe care nici salvconductul din 13 Sept. 1457, nici cel din 12 Iunie 1460, nu l-a putut face să se întoarcă din pribegia polonă. La emigraţia aceasta se gândea de bună seamă Dlugosz, când a scris că Ştefan se teme de necredinţa boerilor săi „quod primores fere omnes sustulerat" [1]). Despre o tensiune între domn şi boeri în 1467 nu a scris nimic cel mai vechiu analist moldovenesc.

Este iarăşi un amănunt deosebit, când cronicarul polon spune că oastea ungurească ajunsă la Baia s'a fortificat în tabără cu şanţuri, parapete şi căruţe, fiindcă se aştepta la atacul moldovenesc. Cronicarul polon spune că Ştefan îşi avea oastea aşezată undeva între râul Moldova şi Samuş, sub care trebue să înţelegem Suceava. Din cronica veche moldovenească ştim că oastea

---

1) Pentru Mihul logofătul vezi I. Bogdan, Documentele lui Ştefan cel Mare II. Bucureşti 1913 pag. 257 etc.

ungurească în ziua de 7 Decemvre a ars Romanul [1]). Numai izvodul adauos la cronica lui Ureche ne-a păstrat ştirea că regele Mateiaş dela Roman „au luat drumul spre Suceava, prădând şi arzând şi silea la scaunul Sucevei“ [2]). Expunerea lui Dlugosz confirmă şi rea izvodului moldovenesc, când arată că Ştefan îşi concentrase trupele pe drumul Roman-Suceava, hotărît să reziste pentru apărarea reşedinţei sale. Craiul Mateiaş aflând n'a primit lupta în locul ales de Ştefan şi de aceea s'a întărit la Baia. Acest adevăr desvăluit prin cronica lui Dlugosz nu l-a sezizat cronicarul moldovean, când a scris despre craiul Mateiaş: „mai apoi socotind *ca să nu rămâe vre-un unghiu nepipăit de dânsul*, au lăsat drumul Sucevei, unde-l aştepta Ştefan Vodă“ [3]). Polonii au cunoscut toate fazele duşmăniei rszboinice, care-i interesa. Dlugosz ne-a păstrat ştirile ajunse în Polonia, când descrie lupta dela Baia. Ştefan a lăsat în tabără caii şi bagajele şi cu coloane volante a apărut la Baia. Cercetaşi trimişi anume dau foc târgului Baia din mai multe locuri şi la lumina aceasta sinistră în noaptea de 15 Dec. imediat după înserate, oastea moldovenească atacă cu furie, care a zăpăcit pe duşman. Lupta, care fu un măcel pentru Unguri, ţinu până în zori. Zece mii de morţi lăsând pe câmpul de luptă, oastea ungurească a luat fuga spre defileurile, cari duc în Ardeal. Craiul primi trei răni şi pe targă fu scăpat de un Moldovean să nu cază prizonier. Mai târziu cel ce a salvat pe rege, a fost prins şi decapitat din ordinul lui Ştefan.

Deoarece defileurile fuseseră făcute impracticabile de oştenii lui Ştefan, oastea ungurească urmărită de aproape a trebuit să dea foc căruţelor, bagajelor, să îngroape 50 tunuri. Câteva steaguri ungureşti au căzut pradă Moldovenilor şi unele au fost trimise regelui Casimir prin solia, care-i anunţa marea biruinţă moldovenească. Bogată pradă, corturi, care şi tunuri rămaseră în mânile Moldovenilor. Scăpat în Ardeal regele cu bani încercă să-şi adune armată, ca să atace Moldova. De aceea Ştefan ceru ajutor dela regele polon [4]). Noi ştim că n'a mai fost lipsă de acesta, fiindcă Mateiaş n'a mai încercat o nouă aventură războinică.

In felul acesta cronica lui Dlugosz opune expunerilor oficiale ungureşti adevărul, pe care îl cetim şi în vechea cronică moldovenească.

Răspunsul regelui polon la victoria moldovenească îl dă Dlugosz pentru anul 1468. Regele Casimir era în Cracovia. De aici trimite la Ştefan pe Dobeslau Bischowski şi pe Stanislau de Thacin să spue domnului moldovean că Polonia îl va ajuta oricând în contra regelui Mateiaş, ca şi împotriva oricărui alt duşman şi să stabilească ziua pentru prestarea omagiului. Solia a plecat înainte de 25 Iunie [5]).

---

1) Versiunea dela Bistriţa, ed. cit. pag. 52.
2) Ed. Giurescu pag. 47.
3) Ibidem.
4) Col. 420—21 şi 437.
5) Col. 430—1.

In Februarie 1469 regele Casimir era în Lemberg şi aştepta, ca Ştefan Voevodul Moldovei —aşa scrie aici—să vie să presteze omagiu. Ştefan nu putu veni şi se scuză cu pericolul ce-l ameninţă din partea Turcilor, Ungurilor şi *Bessarabilor*, adică Muntenilor: Długosz e de părere, că Ştefan n'a mers, fiindcă se temea că va reţinut prizonier, cum fusese avizat de unii sfetnici ai regelui. Dar în faţa trimişilor regali Ion Mussilo şi Spitko de Iaroslaw a depus jurământ de credinţă obligându-se că dacă va fi cu 2 luni înainte avizat, când este regele în Cameniţa, Colomea sau Sniatyn, va face omagiul solemn [1]).

Długosz a greşit data. Ni s'a păstrat adică actul omagial dat de Ştefan cel Mare în Suceava la 28 Iulie 1468, al cărui conţinut cuprinde şi ce scrie Długosz, dar nu vorbeşte de avizul, care trebuia să precedeze solemnitatea cu două luni [2]). La aceeaş dată se acordă un mai larg, nou salvconduct logofătului Mihai, fraţilor şi oamenilor acestuia [3]).

Moldova lui Ştefan cel Mare ajunge imediat obiectul atenţiunii generale politice. Fără să vrea de acum înainte cronicarul polon trebue să-şi întrerupă expunerea povestind evenimente moldoveneşti. Astfel în anul 1469 ni se arată, cum Ştefan ca să-şi răsbune, a intrat în fruntea unor detaşamente volante ca o furtună (quasi quaedam tempestas), cu 1800 călăreţi jefueşte ţara transilvană, de unde se înapoiază cu pradă bogată. Petru Aron a fost atras în cursă. I s'a trimes o scrisoare a boerilor moldoveni (sub nomine Valachiae baronum), invitându-l la domnie. Petru fu prins şi decapitat; se aminteşte de cronicar, că aceasta era răsplată, fiindcă Petru asasinase pe tatăl lui Ştefan [4]).

Se poate face oare vre-o legătură între faptele expuse de Długosz şi textul vechei cronici moldoveneşti, care imediat după biruinţa dela Baia, povesteşte: „într'acelaş an a prădat Ştefan voevod ţara Săcuilor; aceasta a fost a doua prădare a lor. [5]) După semnul ştirii din urmă expediţia de răzbunare moldovenească, dacă a fost într'acelaş an, ar fi urmărirea oştirii ungureşti în derută

Suntem de părere că textele, cari ne-au păstrat cea mai veche cronică moldovenească derivă dela copii pe alocurea mult alterate. [6]) Nepotrivirile pentru expunerea evenimentelor din a-

---

3) Col. 438.
4) I. Bogdan, Documentele lui Ştefan cel Mare, II pag. 300 şi urm.
5) Ibidem pag. 305—8.
1) Col. 445.
2) Versiunea dela Bistriţa ed. cit. pag. 33.
3) Nu se poate primi părerea că versiunile cunoscute azi sunt opere separate şi scrise de mai mulţi autori, cum a încercat să arate I. Vlădescu în Letopiseţul dela Bistriţa şi letopiseţul dela Putna, Bucureşti 1925. Avem în diferitele versiuni doar pasagii aproape identice şi acelaş material, foarte des aceleaşi fraze. Vezi I. Minea, Letopiseţele moldoveneşti scrise slavoneşte. D-l I. Vlădescu îşi închipue (op. cit. pag. 135) că I. Bogdan a tradus greşit „Joia mare" în loc de „Marţia mare", fiindcă d-l Vlădescu, întocmai ca înainte de el, I. Ursu [Ştefan cel Mare, Bucureşti 1925, pag. 12-13 nota 2] n'a cetit şi nota 17 a

nii 1469-1470 este un indiciu sigur în privinţa aceasta. Notiţa despre moartea doamnei Evdochia, care n'a lipsit din original—o avem în izvodul lui Azarie în izvodul lui Isaia din Siatina, ca şi în *Cronica ţării Moldovei şi a domnilor ei* de Nicolae Brzeski. —lipseşte numai în versiunea dela Bistriţa, unde este însă ştirea despre incursiunea lui Ştefan în ţara Săcuilor şi începe cu „într'acelaş an", care nu se poate referi la anul 1467. De altfel numai în forma putneană (izvodul lui Isaia, izvodul lui Azarie) şi'n alcătuirea lui Brzeski, care reprezintă tranziţia între cele două forme: cea dela Bistriţa şi cea dela Putna, este vorba de atacul tătăresc şi povestesc lupta dela Lipnic aproape de Nistru la 20 August 1470—lăsăm la o parte izvodul lui Simion Dascălul, care, să zicem, nu poate fi identificat pentru fiecare parte în chip indiscutabil [1]).

Cronica lui Długosz ne prezintă modalitatea unei corecturi. In cronica polonă la anul 1469 se povesteşte atacul tătăresc asupra Moldovei [2]). Tatarii au intrat în număr mare în Podolia şi adecă oaste alcătuită din fugari, hoţi şi pribegi, zişi în limba lor Cazaci *(Kozaki* scrie cronica), având şef pe Manyak sultanul şi adică în 2 detaşamente, iar altul a intrat în Moldova (=Valachia). Această din urmă oaste tătărească a fost de 2 ori bătută de Moldoveni (a Valachis), pe cari i-a ajutat configuraţia teatrului de luptă. La a treia ciocnire a fost măcel între Tătari. Fiul lui Manyak a căzut prizonier. Sultanul a trimis la Ştefan 100 soli, ca prin ameninţări să-i fie liberat fiul. Când i se ceru aceasta cu obrăznicie, Ştefan „ingentis spiritus vir" a ordonat, ca fiul sultanului să fie ciopârţit în faţa solilor, solii au fost traşi în ţapă, afară de unul, care cu nasul tăiat fu trimis să ducă sultanului vestea.

Cronica polonă prezintă invazia tătărească înainte de 1469 Octomvre, aşa că ţinând seamă şi de cronica veche moldovenească putem admite, că bătălia dela Lipnic s'a dat la 20 August 1469. Tot în 1469 Septemvre 3 a trebuit să fi fost sfinţirea mânăstirei Putna şi nu în Septemvre al anului următor: doar din 1 Aprilie 1470 avem privilegiul dat mânăstirii Putna de Ştefan cel Mare [3]).

Şi incursia moldovenească în ţara Săcuilor a fost tot în

---

lui I. Bogdan [Cronice inedite pag. 74 nota 17] unde acesta explică, de ce în traducere a înlocuit Marţia mare cu Joia Mare. La argumentul lui Bogdan adăogăm că Marţia Mare nici nu este în terminologia noastră bisericească. Menţinem părerea că I. Bogdan n'a greşit, când a tradus „Boldur hatman" pentru „Boldur voevod" al textului slavon. Hatmanul polon era şi „voevod" al unei provincii. Sub influenţa vremii lui Alexandru Lăpuşneanu scrie Nicolae Brzeski despre „Boldur vornic mare" [ed. I. Bogdan, Cronice inedite pag. 126].

4) Aceasta este şi data admisibilă. Vezi însă I. Ursu, op. cit. pag. 67, care după cronica veche moldovenească primeşte data de 1470, dar în nota 1 adaogă că a putut fi o invazie tătărească şi'n 1469, fără ca să-şi sprijine cu ceva această ultimă informaţie.

5) Col. 449—450.

6) I. Bogdan, Documentele lui Ştefan cel Mare I pag. 143 şi urm.

1469, „într'acelaş an" cum zice cronica. Am văzut că cronica polonă scrie despre scrisori trimise de boeri ai lui Ştefan, prin cari voiau să atragă în cursă pe Petru Aron. Ni s'a păstrat o astfel de scrisoare din 10 Iulie 1468: boieri de frunte ai lui Ştefan trimit Braşovenilor pe un intim al lor, pe Iliaş [1]). Cronica lui Dlugosz dovedeşte năvala moldovenească între evenimentele anului 1469, după ce Victorin, fiul lui George Podjebrad cade prizonier, deci după 27 Iulie 1469 [2]) şi într'o vreme, când campania lui Matei aş în contra lui Podjebrad era la începutul său. Domnul moldovean şi-a trimis oastea pedepsitoare sub conducerea lui Filip Pop [3]) Oastea moldovenească pradă în Transilvania până la un râuşor—care era acel rivulus, nu spune cronica polonă—în 2 luptе bate pe Unguri, cari au încercat să-i oprească drumul şi încărcată de pradă se înapoiază acasă [4])

Lupta detaşamentului moldovenesc cu oştile ardelene a fost după 29 Iunie, la care dată din Cluj vicevoevodul ardelean ordona Bistriţenilor să-şi grăbiască trupele, ca să întâmpine pe Moldoveni. Deci şi aici cronica lui Dlugosz complectează lămurind expunerea vechii cronici moldoveneşti.

Şi pentru anul 1470 cronicarul polon [5]) are date preţioase referitoare la relaţiile lui Ştefan cele Mare cu Radu cel Frumos.

Intr'o zi de Vineri, la 13 Iulie, regele polon pleacă din *Cetatea Nouă* spre a ajunge la Lemberg (Leopolis), unde aştepta să vie Ştefan pentru omagiu, care ar fi trebuit să-l presteze la Cameniţa în 15 August. Dar regele înzadar aştepta pe domnul moldovean. Acesta a trimis regelui vorbă că îl ocupă războiul cu Radul, voevodul *Bessarabiei*. Inzădar regele a trimis la Ştefan soli, între cari pe Ion, palatinul Podoliei; domnul Ştefan a răspuns, că înainte de a avea pace cu Radu, nu-şi poate părăsi ţara. Regele n'avea încredere în Ştefan; de aceea voia să aibă în orice chip omagiul acestuia, dar n'a ajuns la nimic, nici când l-a ameninţat că de nu vine, îl va considera duşman. Ştefan prin trimişii săi de mai înainte la Cetatea Nouă, adică prin Stanciul şi Iuszko (=Iaţco, e vorba de Iaţco Hudici [6]) postelnicul din nou asigură pe rege de fidelitatea sa şi-i trimite un nou document omagial cu sigiliul său şi cu iscăliturile şi peceţile boerilor săi. Domnul promite că va presta omagiul la 1 Mai al anului următor, dar îi cere regelui să medieze pacea între Moldova şi Ţara-

---

1) Idem, op. cit. II pag. 299.

2) Fraknói Vilmos, A Hunyadiak es a Iagellók Kora, Budapesta 1896 pag. 236. (colecţia Szilágyi vol. IV).

3) Un boer cu acest nume nu întâlnim în documentele cunoscute azi dela Ştefan cel Mare.

4) Col. 447.—I. Ursu, op. cit. pag. 60 propune Oltul. Să se vadă însă că cealaltă precizare a lui Ursu e mai departe de adevăr, decât ce relieflăm noi.

5] Col. 458 are greşit anul 1469.

6) In documentele anului 1470 (I. Bogdan, op. cit. I pag. 151 etc) se găsesc boerii Stanciul, Iaţco Hudici, dar ca postelnic este arătat Iuga. Să fie oare lectură greşită de editor în textul, în care utilizăm cronica lui Dlugosz ?

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY

Românească. Regele mai este rugat să-l avizeze pe Ştefan cu 6 săptămâni înainte de a presta omagiu. Regele temându-se că Radul cu ajutorul Turcilor va învinge pe Ştefan, trimite soli să mediieze pacea. Până la 15 August însă fuseseră doar două evenimente: Ştefan în ziua de 27 Februarie trecut arsese Brăila şi se produsese atacul tătăresc, care a fost sdrobit la Lipnic. [1]) De aceea ne punem întrebarea: oare solia, de care vorbeşte aici cronicarul polon, nu este aceeaş cu cea din anul 1474? [2])

Din cele de mai sus rezultă că cronica lui Dlugosz nu ne dă nici peripeţiile cunoscute nouă din cea mai veche cronică moldovenească, adică arderea Brăilei la 27 Februarie 1470 sau crâncena bătălie dela Soci din 7 Martie 1471 [3]). Avem dela Ştefan cel Mare o scrisoare, care e un răspuns din 13 Iulie 1471, la solia regelui polon condusă de Suhodolski. Domnul moldovean anunţă pe rege că din cauza atacurilor şi supărărilor făcute de Tătari, Turci, Munteni, Săcui şi Unguri nu poate satisface ceeace i se cere. Nu poate trimite pe fiu-său cu 1000 călăreţi, cari să ajute pe fiul regal; voevodul muntean Radu, ridică o cetate la graniţa Moldovei; regele e rugat să intervină la Radu ca să păstreze

---

1) In revista *Gândul Neamului* an. VI 1923 Chişinău No. 22-23 se publică o foarte veridică povestire a luptei dela Lipnic din o baladă însemnată şi culeasă în Şipoteni (Basarabia), în anul 1889 (pag. 13). Balada arată toată graba lui Ştefan de a întâlni şi sdrobi pe Tătari. Reproducem versurile, cari mai mult ne interesează:

„La Lipnic pe colnicel
Mare tare'ngândurat,
Ştefan Vodă se arată
Cu a lui voinică ceată,
Şi pe loc că se opreşte
Şi din gură că grăeşte:
Dragii mei, voinicii mei.
Dela Dorna, din Orhei,
Din Suceava şi Lăpuşna
Din Vaslui şi din Cojuşna,
Vedeţi, voi, cum satele
Ni le ard azi hoardele
De tătari păgâni şi răi?
Luaţi seama, toţi odată
In a lor păgână ceată
Ca un fulger să răzbim
Şi din viaţă să-i gătim:
Iute-acuma, măi flăcăi
Săriţi grabnic, dar pe ei!

Numai frunză de avrămească
Vai de hoarda tătărească!
Intr'un ceas şi jumătate
Prăpădită-i toată gata;
Iară domnul lor cel mare
Prins legat stă la'nchisoare
Şi răcneşte, geme, urlă
De meleagu'ntreg răsună.

2) Intrebarea aceasta este ceva necesară şi pentru identificarea acelui Iuszko postelnicul trimis în solie la regele Casimir. Din 5 Iunie 1469 documentele domneşti amintesc pe luga postelnicul (I. Bogdan, Documentele lui Ştefan cel Mare I peg. 133 şi urm.) Pascu postelnicul este amintit pentru ultima dată la 9 Februarie 1469 (Ibidem pag. 133 şi urm.). De aceea la data soliei trebue admis sau că Iuga postelnicul a fost trimis în Polonia sau luându-ne după forma numelui dat de cronicar, a putut fi Iaţco şi deci Hudici, deci nu Pascu, cum a admis I. Ursu, op. cit. pag. 59. Aici se interpretează greşit şi grăbit şi alte părţi din cronica aceasta polonă.

3) Versiunea dela Bistriţa ed. cit. pag. 53.

pacea, să nu ocrotească în regat pe pribegii moldoveni, să oprească prădăciunile, pe cari la hotarul polon le face Stanislau din Izaiciţa [1]).

Dlugosz ne dă un rezumat scurt al evenimentelor în pasagiile arătate şi'n ceeace va urma, fiindcă informaţia despre relaţiunile lui Ştefan cu Radul cel Frumos îl va preocupa şi mai târziu. Inainte de aceasta însă Dlugosz ne oferă ceva, ce iarăşi ne interesează, când scrie despre solia lui Uzun Hassan către regele polon [2]). La 10 August [3]) 1473 se aminteşte că la regele polon a venit solie dela Uzun Hassan (Hussenkaschen scrie cronica), care îndemnat de soţia sa Caterina, fiica împăratului trapezuntin, ridicase armate în contra Turcilor şi a fost biruitor. Dela acest Uzun-Hassan fusese în 1472 către Ştefan cel Mare sol Isakbeg [4]) şi apoi Paul Ogniben în 1474 [5]). Solul aducea regelui polon vestea unei victorii a stăpânului său turcoman în contra Turcilor; deci era vorba de o luptă anterioară celei dela Baiberd [6]).

Legăturile Poloniei cu Uzun-Hassan vor mai reveni în cronica discutată. La 6 Februarie 1474 se prezentau regelui doi soli veneţieni, Paul Ogniben, care peste Caffa avea să meargă la Uzun-Hassan şi altul, care avea drum şi însărcinare pontificală pentru Moscovia. Ştim că Ogniben a trecut şi pe la Ştefan cel mare. Prin Moldova va fi trecut şi ambasadorul veneţian Caterino Zeno, despre care cronica lui Dlugosz afirmă că în apropiere de 6 Februarie amintit aducea mesagiul lui Uzun-Hassan către regele polonez. Se vorbia în acest mesagiu şi despre victoria lui Hassan, repurtată la Hersursan în ziua de 10 August. Dlugosz nu era tocmai bine informat, când scria că Zeno fusese trei ani reprezentant al Veneţiei pe lângă Hassan. Noi ştim dintr'altă parte că Zeno a fost numit sol la 7 Martie 1471, iar la 20 Mai 1472 era la postul său [7]).

Povestind evenimentele anului 1474, Dlugosz are prilej să scrie din nou istorie românească. Ştefan cel Mare terminase anul 1473 cu o mare victorie. La 15 Ianuarie 1474 Ştefan Turculeţ (= *Thurkulacz* în cronică) şi alţi boeri se prezentau trimişi de Ştefan regelui polon. Acesta afla că Ştefan a înscris şi alungat pe Radul voevodul Bessarabiei, care avusese şi ajutoare tur-

---

1) I. Bogdan, Documentele lui Ştefan cel Mare II, pag. 311-4.
2) Col. 498.
3) Cronica adaogă şi „Joi". Dar în 1473 cădea 10 August într'o Marţi. Tocmai în 1475 este Joia 10 August.
4) P. Cancel. Data epistolei lui Uzun-Hassan etc. Bucureşti 1912; G. Berchet, La republica di Venezia e la Persia, Venezia 1866 pag. 37-8. Cf. şi G. N. Angiolello, Commentarii sulle cose turchesche e particolarmente sulle cose persiane, dall' anno 1450 al 1514 ed. Ramusio, Delle navigationi e viaggi şi Idem, ibidem, Della vita e dei fatti di Uzunhassan.
5) I. Bogdan, Documentele lui Ştefan cel Mare II, Bucureşti 1913. pag. 318-9.
6) N. Iorga. Geschichte des osmanischen Reiches II. Gotha 1909 pag. 166-7.
7) Berchet, op. cit. pag. 37; Dlugosz, ed. cit. II col. 509.

ceşti, că a prins în cetatea Dâmboviţa (= *Dabrovicza* scrie cronica) pe doamna lui Radul dimpreună cu 2 fiice — noi ştim numai de una, Maria Voichiţa —, a pus mâna pe tezaurul domnesc. Radul a scăpat fugind. 26 steaguri munteneşti au fost oferite regelui în ziua de 16 lanuarie. Dar după 3 zile sosi alt sol, care a spus că Radul s'a întors cu Turci, a recucerit Bessarabia, a omorît pe căpitanii lăsaţi de Ştefan prin cetăţi şi solul cerea ca regele să trimită ajutoare lui Ştefan. A fost trimis de urgenţă cu oaste Mihai Buczaczki, iar solii Dobeslau Biszowski şi Egidiu Suchodolski, ca să împace pe cei doi domni sau să propună cel puţin armistiţiu, pentru ca Ştefan să poată ajuta pe regele polon în contra Ungariei. Solii poloni au găsit pe Ştefan la Vaslui, oraş neîntărit—spune cronica. Domnul era aici cu soţia sa, cu fiu-său, cu fiică-sa şi luau măsuri, ca Radul să nu poată invada Moldova. Domnul moldovenesc comunică solilor că este imposibilă pacea cu Radul, care n'are independenţă de acţiune, fiindcă atârnă de Turci. Soţia şi fiica lui Radul fuseseră trimise sub pază la Suceava [1]).

Din cronica veche moldovenească ştim exactităţi ale ostilităţilor moldavo-muntene din Noemvre-Decemvre 1473, pe cari înzadar le căutăm la Długosz, care ne dă însă interesul polon pentru victoria şi îngrijorările lui Ştefan. Analistul moldovenesc certifică că Turcii la 31 Dec. ajunseseră la Bârlad. Aşa se explică, dece Ştefan la Vaslui se prepara de rezistenţă, de ce aici îl găsesc solii poloni şi se dovedeşte că opinia publică dela curtea regelui polon nu înţelegea sforţările politice ale lui Ştefan. De aceea şi aici Długosz rămâne un izvor cu informaţie preţioasă.

Tot între evenimentele anului 1474 Długosz revine asupra întâmplărilor din Ţara-Românească. Ştia cronicarul polon de bună seamă despre noui griji muntene ale lui Ştefan. Dar nu aminteşte că Ştefan a ocupat cetatea Teleajen, că în Ţara-Românească după moartea lui Radu a venit Ţepeluş cu ajutoare ungureşti, că au fost lupte cu Basarab şi trebue înţeles Laiotă, cum în cea mai mare parte ştim din cronica veche moldovenească [2]).

Długosz iarăşi numai rezumează situaţia generală, când scrie că sultanul Mohamed a ocupat toate cetăţile şi întăriturile din Bessarabia şi *Montania*—aici Długosz dă ambele nume, sub cari era cunoscută Ţara-Românească, dar le prezintă ca şi când ar fi nume a două ţări deosebite—fiindu-i predate de însuşi Radul. Acest fapt l-a făcut pe sultan aşa de îndrăzneţ, încât a trimis la Ştefan soli, cari i-au cerut cedarea Cetăţii-Albe şi Chiliei (=Byalogrodum et Kiliam resignaret), tributul neplătit până atunci şi pentru viitor; altfel va fi considerat duşman [3]).

Mai multă informaţie are cronicarul polon pentru anii 1475

---

1) Col. 508—9.

2) Versiunea dela Bistriţa ed. cit. pag. 54. Vezi mai jos pag. 62.

3) Col. 516.—In 1476 sultanul cerea tributul pe 3 ani din urmă (N. Iorga, acte şi fragmente III pag. 56.

şi 1476 [1]). Greşeşte Dlugosz, când afirmă că bătălia dela Vaslui s'a dat la 17 Ianuarie, într'o Marţi. Intr'adevăr era Marţia 10 Ianuarie [2]), cu ceeace se potriveşte şi ce anunţa creştinătăţii Ştefan că lupta a fost „pe la Bobotează“ [3]). Cronica polonă spune că Turcii erau 120000 şi aveau şi contigentele munteneşti, că lupta s'a dat lângă balta Rakowyecz (=Racovăţ) şi râul Bârlad [4]). Ştefan avea şi 5000 Săcui „pe a căror ţară o rupsese dela ţara ungurească.“ Ştefan a avut abia 40000 oşteni, între cari mulţi ţărani. Lupta a fost crâncenă. Toate rândurile prime de luptă ale Moldovenilor au fost zdrobite de Turci. Săcuii au fost încă în primele rânduri. Atunci interveni însuşi Ştefan în toiul luptei. Oastea turcească a fost distrusă. Puţinii Turci, cari au încercat să scape cu fuga spre Dunăre, au fost ajunşi de călăreţii luţi moldoveni şi omoriţi sau înecaţi în valuri. Caii moldoveneşti erau mai iuţi, cei turceşti slăbiţi de lipsuri, fiindcă Ştefan se îngrijise de cu vreme să fie distrusă prin foc toată regiunea, pe unde au trecut Turcii. Toţi prizonierii au fost traşi în ţapă, afară de cei mai de frunte. Cadavrele celor căzuţi în luptă au fost arse. Dlugosz ştie despre câteva grămezi de cenuşă după cei căzuţi [5]). Moldovenii au făcut pradă bogată în aur, argint, purpure, cai şi altele. Drept mulţumită Ştefan a ordonat întregei ţări, ca 4 zile să postiască cu pâne şi apă. Mulţi ţărani au fost ridicaţi între călăreţi sau au fost făcuţi „viteji“, cum ar zice cronica moldovenească. Patru fruntaşi Turci şi 36 steaguri turceşti au fost trimise regelui Casimir, dela care Ştefan ceru ajutoare în contra atacului nou, la care se aştepta din partea sultanului. Dacă regele polon ar veni în Galiţia, Ştefan declară că ar fi gata să presteze omagiu. Casimir a promis că va ajuta pe domnul moldovean. Circula vestea în Polonia că comandanţii oştii turceşti din 1475 aveau ordin să ierneze la Cameniţa, iar la începutul primăverii să treacă în Pannonia (=ţara ungurească).

Cronicarul polon ştia că Ştefan a trimis prizonieri, steaguri turceşti şi solie, şi papii, dela care ceru şi ajutoare. Domnul moldovean a trimis din trofee şi craiului Matiaş. Acesta îşi aroga sieşi înaintea lumei creştine gloria luptei, avea pretenţia că Ştefan ar fi fost comandantul oştilor regale, deşi subliniază

---

1) Col. 525 si urm.
2) Versiunea dela Bistriţa l. c.
3) I. Bogdan, Documentele, etc. II pag. 320.
4) Balta Racovăţ a putut fi pe şesul din faţa Vasluiului lângă revărsarea Racovei în Bârlad (I. Ursu, op. cit. pag. 84).
5) Cronicarul polon Matei Strijkowski a însemnat că în 1575 călătorind prin Moldova a văzut movilele făcute de armata lui Ştefan din oasele celor căzuţi şi „trei cruci de piatră în memoria victoriei“. (Reprodus la I. Ursu, op. cit. pag. 85). Marcin Bielski scrisese că Ştefan cu oştenii săi a făcut un pelerinaj desculţi după această bătălie, (P. P. Panaitescu, Influenţa polonă în opera lui Grigore Ureche şi Miron Costin pag. 25 nota 2). Două movile lângă apa Racovei sunt şi azi şi le are însemnate harta statutui-major. (I. Ursu, op. cit. p. 85 şi Teodor Crivetz, Bătălia dela Racova, Bucureşti 1912).

Dlugosz: se ştia în Ungaria şi Polonia că cu puţin mai înainte Ştefan a distrus 6000 Unguri trimişi de Matelaş sub conducerea lui Magerbalasch (?) (Magyar Balàzs) să devasteze Moldova; amănuntul acesta nu-l avem din alte izvoare. Din acelaş motiv cronica de noi discutată este înlocuibilă, când scrie despre solia cu mari daruri trimsă la sultan. Prin această solie Ştefan se plângea că a fost atacat de nişte hoţi şi haiduci turci fără ştirea sultanului. El i-a distrus şi roagă, ca Turcii să-i predee pe aceia, cari au scăpat în Turcia. Sultanul mânios i-a ţinut pe soli câtva timp în închisoare, apoi le-a dat drumul goi, ca pe jos să se întoarcă acasă. Dela aceştia a aflaţ Ştefan despre marile preparative de oşti, pe cari însuşi sultanul le va conduce împotriva Moldovei. Veştile l-au găsit pe Ştefan gata de luptă. Cronicarul polon, face la aceasta cunoscuta exclamaţiune şi închinare înaintea marelui erou moldovean: „O virum admirabilem, heroicis ducibus, quos tantopere admiramur, nihilo inferiorem; qui sub nostra aetate tam magnificam victoriam, inter principes mundi primus ex Turco retulit. Meo iudicio dignissimus, cui totius mundi principatus et imperium et praecipue munus imperatoris et ducis contra Turcum, communi Christianorum consilio, consensu et decreto, aliis regibus et principibus catholicis in desidiam et voluptates, aut in bella civilia resolutis, committeretur“ [1]. (=O, bărbat demn de admirat, între nimic inferior comandanţilor eroi, pe cari atât de mult îi admirăm; acesta în vremea noastră este cel dintâi dintre principii lumii, care a repurtat asupra Turcilor o biruinţă aşa de măreaţă. După judecata mea, el este cel mai vrednic, ca să i se încredinţeze şefia şi conducerea întregei lumi şi mai ales funcţia de şef suprem şi comandant în contra Turcilor prin o sfătuire, învoială şi hotărîre a tuturor creştinilor, fiindcă alţi regi şi principi catolici sunt aplecaţi spre trândăvie, plăceri lumeşti sau războaie civile“ [2]).

Dlugosz are dreptate, când laudă pe Ştefan pentru toate precauţiunile luate faţă de preparativele sultanului Mohamed II, Domnul moldovean auzind că sultanul face mari concentrări militare la Adrianopol trimise soli la regele polon, care era în Lithania, şi arătându-i marele pericol, care-l ameninţă, îi ceru ajutor; prin scrisori rugă şi pe fruntaşii din Rusia polonă. Ştefan cerea 2 mii pedestraşi pentru apărarea Cetăţii-Albe şi Chiliei, ca toată Rusia polonă să fie în arme şi însuşi regele să vie cu armată. Cerea regelui să se facă întărituri la Cameniţa. Ştefan nu se va lăsa nici decum într'o luptă generală şi decizivă cu duşmanul prea numeros, dar hărţuindu-i pas de pas se va opri la Cameniţa, unde să găsiască întărituri. Regele era rugat ca în

1) Col. 528.

2) Traducerea acestui pasagiu a dat-o şi Iosif Hodosiu în traducerea opului cantemirian: *Descriptio Moldaviae*, ed. Acad. Rom. Bucuresci 1875 pag. 36 nota 1, apoi de I. Ursu, Stefan cel Mare pag. 94; cf. şi N. Orghidan, Cronicarii streini despre Ştefan cel Mare.

caz extrem să-i permită domnului şi alor săi retragerea la Cameniţa. Când însă nobilii poloni şi lithuani sfătuiră înşişi pe rege să meargă personal într'ajutor, acesta le răspunse că să prefere a lupta pentru căminurile lor lituane, nu pentru cele streine ale vecinilor şi-şi pierdu regele vremea, aşa că tocmai pela Rusalii (14 Mai) plecă din Lithuania, socotind şi protestând că Ştefan inventează pericolul. In Polonia toată opinia publică cerea, ca Ştefan să fie ajutat. Atunci regele trimite în solie la Turci pe Marciszek Wrocimowski, ca să ceară sultanului să nu atace Moldova (=Valachia) „care este o porţiune însemnată a ţării polone" fiindcă altfel Casimir, deşi a rezistat până acum tuturor chemărilor creştinătăţii, se va ridica cu război. Regele e gata a oferi sultanului satisfacţie, dacă e caz de vre-o injurie, cere termin şi reprezentanţi, cu cari să se aplaneze diferendele.

Regele Casimir nu înţelegea vremea şi pericolul turcesc, nici când i s'a adus ştirea că Turcii la 6 Iunie cu ajutorul Tătarilor au ocupat Caffa. Din Długosz ştim amănuntul interesant că 160 negustori moldoveni surprinşi în Caffa au fost decapitaţi dimpreună cu solii şi spionii lui Ştefan cel Mare. Deoarece de atunci Turcii pe mare şi pe uscat ameninţau Cetatea-Albă, regele Casimir se hotărî să ajute grabnic pe Ştefan. Długosz nu ne spune, cum. Ne spune altceva însă că Ştefan văzând că nu-i soseşte ajutor polon şi n'a primit nici dela Mateiaş rugat anume prin Stanciul, şi-a reparat cetăţile, a întărit garnizoanele din ele, iar populaţiunea şi-a retras-o în păduri: astfel spune cronicarul polon în 1475 situaţii, cari au putut fi în 1476 înainte de Iulie. Ne interesează şi când se povesteşte, cum o corabie cu 150 tineri din Caffa, pe cari îi aştepta în Constantinopol o captivitate ruşinoasă, a fost dusă fără să simtă Turcii depe ea, în Chilia şi aici predată oamenilor lui Ştefan[1]).

---

1) Col. 134. Avem în legătură cu debarcarea captivilor din Caffa o interesantă menţiune în instrucţiile date de Ştefan unor soli către regele polon. Ştefan cerea regelui, ca autorităţile din Cameniţa să restitue Moldovei pe acei captivi din Caffa, cari dimpreună cu unii locuitori din Suceava în 1476 s'au refugiat la Cameniţa dinaintea oştilor sultanului Mohamed şi apoi, au fost reţinuţi de Cameniţeni. Ştefan anunţă pe regele polon că a fost silit să plătiască sultanului pentru dânşii 120.000 aspri despăgubire. (I. Bogdan, Documentele lui Ştefan cel Mare II pag. 364—7). Nu se poate admite că înainte de 1481 sau în acest an Ştefan să fi avut atari tratative cu Turcii; deci data propusă de Bogdan, adică anul 1481 este inadmisibilă. In primul rând indictionul pe lângă altele nu permite o datare în 1490, cum a propus d. N. Iorga în Istoria lui Ştefan cel Mare pag. 220 şi nota 282. Trimiterea captivilor la Constantinopol, plata despăgubirii pentru cei reţinuţi în Cameniţa arată că a putut fi într'o vreme, când Ştefan a lichidat diferendul cu Turcii. După indiction putea să fie numai în 1496. După 1481 în vremea domniei lui Ştefan numai anul 1496 are indictionul 14. Barierele de timp le mărginesc 2 fapte: cel mai vechi ar fi prima menţiune despre tratative pentru încuscrirea lui Ştefan cu cneazul Moscovei, ceeace fu ceva înainte de Aprilie 1480 (Uljanickij, Materialy, pag. 111—112) şi lichidarea diferendului cu Turcii, deci 1496 este anul, în care s'au dat instrucţiile, nu 1481, nici 1490, nici 1480,

Despre Stancial ştim că la 20 Iulie 1476 se afla în Ungaria dimpreună cu Duma şi Mihai [1]).

Mateiaş va trimite la Ştefan soli pe prepozitul de Alba, Gaspar de Othwan (Hatvan) şi pe Mihai de Pesta, cari promit ajutoare contra Turcilor [2]). Mateiaş voia să desfacă pe Ştefan de Polonia. Ştefan a încheiat cu regele unguresc anumite învoeli—ni s'a păstrat textul tratatului din 12 Iulie 1475— [3]), dar Ştefan n'a aderat la duşmănia regelui contra Poloniei. Regele Casimir temându-se de credinţa fragilă a lui Ştefan — explică insinuând Dlugosz—a trimis în Moldova pe Stanislau Vatrobka de Strzelce şi pe Andrei de Borzischowicce pela 8 Sept., că să ia dela domn noui asigurări de credinţă. La aceeaş dată regele polon cerea dietei ungureşti, ca să se lichideze diferendele de hotar cu Moldova şi Galiţia. Nici Dlugosz nu detaliază, ce erau aceste diferende. Regele polon era supărat pentru alianţa Moldovei cu Mateiaş—rezultă din cronica lui Dlugosz.

Cum să nu priviască însă acesta cu admiraţie luptele lu Ştefan, când Turcii luptă în 1475 şi jefuesc nepedepsiţi în ţara craiului Mateiaş?

Din acest motiv şi din altele cronicarul polon povesteşte emoţionat marea sforţare din 1476 [4]).

Dlugosz ştie, cum Mohamed II tremura de mânie în contra Moldovei. Ştefan îi refuzase tributul—cronicarul enumeră aici acuzele Turcilor în contra lui Ştefan,—îi alungase garnizoanele din Chilia (aici uită, ce a spus mai înainte şi specifică numele vechiu: Clitomastus [5]), anul trecut distrusese o armată turcă de 120 000 lângă balta Racovăţ şi râul Bârlad.

Sultanul a plecat dela Sofia în frontea unei armate foarte numeroase, că să alunge pe Ştefan şi să dea domnia unui Moldovean, Alexandru [6]), care se pretindea văr al lui Ştefan. Solul

---

cum s'a propus. Turci trimit în 1497 contingente de ajutor lui Ştefan, Radu cel Mare dădu iarăşi ajutoare, care era în cele mai bune relaţii cu Turcii. Tratativele de închinare erau începute - este minimul, ce putem admite în 1496, or poate chiar diferendul definitiv lichidat. (Cf. şi interesantă expunere la Gh. Zagoritz, Stabilirea suzeranităţii turceşti în Moldova (Extras din Convorbiri literare an, XLVIII No. 7—8), Bucureşti 1914 pag. 12 14 Cronica contimporană moldoveană înseamnă că din cei 6 captivi poloni aduşi lui Ştefan la Roman în ziua de 27 August, pe trei acesta i-a trimis sultanului. (Versiunea dela Bistriţa ed. I. Bogdan pag. 59). Acest fapt i-a scăpat vigilenţii d-lui Zagoritz' Imprejurarea că Ştefan în anul 1496 făcea regelui cunoscuta cerere. arată că împăcarea Moldovei cu Turcii se făcuse nu mult înainte, deci nu poate fi în 1489, cum a adoptat şi C. Giurescu în Capitulaţiile etc. pag. 63.

1) I. Bogdan, Documentele etc. II pag. 324 şi urm,

2) Col. 534—5.

3) I. Bogdan. op. cit. pag. 330 şi urm.

4) Col 544 şi urm.

5) Aceasta poate fi şi eroare de editor.

6) I. Ursu, op. cit, pag. 123 şi nota 4 traduce „frate". Un raport contimporan spune că sultanul a venit în 1476 cu fiul lui Petru, fost domn al Moldovei. (Columna lui Traian 1876 pag. 300). Un fiu al lui

regelui polon, a cărui misiune lui Ştefan nu i s'a păru nici cinstită, nici utilă. Martin Chorazicz de Wroczimovice a găsit pe sultan la Varna la 22 Mai. Solul regal polon a arătat sultanului că atacând pe Ştefan, va fi constrâns şi regele polon să ia armele, să-şi apere vasalul. Sultanul ascultând pe sol în prezenţa a 2 paşale răspunse că dacă la Adrianopol ar fi auzit aceasta dela sol, când nu făcuse marile cheltueli pentru expediţie, ar fi oprit ostilităţile. Sultanul declara apoi că voevodul *Bessarabiei*—acum ştim că era Basarab Laiotă—şi hanul Tătarilor i-au cerut şi el a făgăduit că va ataca pe Ştefan. Dacă însă Ştefan plăteşte tributul „reţinut" precum şi cel pentru viitor, dacă cedează Chilia, care aparţine Ţării-Româneşti, el, sultanul, e hotărît să se înapoieze dela pragul războiului. Solul polon părăsi pe sultan la Dunăre, peste care-şi trecea armata cu corăbii şi pe cinci poduri. Solul putu spune regelui său, când îl întâlni tocmai în Marienburg, marea primejdie, care se apropie de Moldova. Długosz nu ştia sau se feria să prezinte toată informaţia în legătură cu această solie. Prin aceasta, tocmai când cei mai negrii nori se îngrămădeau pe cerul politic al Moldovei, s'a ajuns la un acord între sultan şi regele polon, s'a încheiat o înţelegere secretă, prin care Polonia se pregătia de trădare faţă de Moldova. In drum spre obiectivul politic al expediţiei sale sultanul scria regelui polon la 19 Mai 1476: „voi trimite şi eu ambasadorii mei, pentru ca prietenia frăţească deja stabilită între noi, să se închege mai puternic şi să se întăriască" [1]).

Cunoaştem şi alte amănunte ale rezervei regale polone faţă de lupta creştină în contra Turcilor. Din anul 1474 s'au păstrat sfaturile lui Filippo Buonaccorsi, cari desaprobau o colaborare polono-italiană în contra Turcilor [2]). Acest Buonaccorsi în 1475 sau 1476 a fost trimis şi la Constantinopol, pentru ca să împiedice războiul turcesc în contra Moldovei („rei Valachicae restituendae causa et conservandae" [3]).—Długosz nu aminteşte amănuntele tratativelor din aceste zile, aşa că nici antecendele diplomatice toate, nici lămurita serie a evenimentelor expediţiei sultanului nu pot fi reconstruite numai cu ajutorul cronicii canonicului cracovian. Atât cât ne dă, se poate controla, verifica şi contururile generale se recunosc adevărate, când recurgem la alte izvoare mai detaliate, cum sunt memoriile lui Angiolello, visternicul sultanului [4]), sau alte informaţii contimporane.

Petru Aron, Iliaş, va fi tăiat la Czhow mai târziu — spun cronici polone.—In inscripţia bisericii Sf. Nicolae din Iaşi Ştefan aminteşte de un frate al său, nu-i dă însă numele. De aceea în situaţia de azi a informaţiei nu putem preciza, al cui fiu era acest Alexandru.

1) I. Ursu, op. cit. pag, 119.

2) A. Lewicki, Index actorum saeculi XV ad res publicas Poloniae spectantium (în Monumenta medii aevi historica res gestas. Poloniae illustrantia tom XI) No. 4247.

3) G. Dalla Santa, Di Callimaco Esperiente etc. în Nuovo Archivio Veneto. Nuova serie anno XIII. Tom XXVI. Parte I pag. 140.

4) Historia turchesca ed. I Ursu, Bucureşti 1909.

Inainte de a intra armata turcească, Moldova anului 1476 a văzut hoardele tătăreşti venite Turcilor într'ajutor.

Dela Polonezii săi Długosz afla că Ştefan avea şi acum încredere în rezistenţa, pe care spera s-o opuie duşmanilor. Mai întâi s'a îndreptat furia moldovenească în contra Tătarilor, cari au fost sdrobiţi. Cete de Tătari fugari fără de arme au fost văzuţi până la Nipru - scrie Długosz. Despre o luptă aparte cu Tătarii nu ştie cronica veche moldovenească.

Despre lupta cu Turcii Długosz n'are preciziunea vechii cronici moldoveneşti. Ştie că Ştefan a distrus mai multe detaşamente turceşti, cari t ecuseră Dunărea înainte de grosul armatei, că a făcut în drumul Turcilor gol în Moldova, că din locuri de pândă ataca coloane turceşti, le distrugea sau le făcea mulţi prizonieri, pe cari apoi îi omora. La un moment dat Turcii l-au împresurat; Ştefan însă a ştiut să scape, forţând o eşire victorioasă, în care Turcii au pierdut foarte mulţi ostaşi, iar Ştefan abia 200 luptători [1]). Ştefan reuşeşte să se retragă. Turcii pierduseră cam 30.000 oameni. Din Długosz aflăm că în aceste momente grele credinţa Moldovenilor începuse să slăbiască, „se părea că aproape toţi Moldovenii l-au părăsit.“ Aşa ceva nu ştie cronica veche moldovenească.

Ştefan nu a disperat, ci se prepara pentru lupte noi cerând şi dela regele polon 12 mii ostaşi, ca să alunge pe Turci. Intr'aceea molima şi foamea decima armata turcească. De mare ajutor era pentru Turci Basarab, voevodul Moldovei (aşa scrie cronica în loc de Ţara-Românească), care îi aproviziona. Soldaţii munteni (=Bessarabcrum) „de aceeaş limbă şi obiceiuri ca Moldovenii“ (linguam et mores eosdem cum Valachis habens) făceau mai mult rău decât Turcii. De pe urma jafurilor şi incendiilor foametea pândia tot mai mult oastea turcească. Turcii au devastat întreaga Moldovă şi câteva oraşele şi sate, din Podolia.

Incepând Turcii asediul Sucevei şi Hotinului, cu mari pierderi au trebuit să se retragă. In aceste momente Turcii prinşi ca într'o cursă, ar fi putut fi distruşi, dar regele polon a scăpat momentul de a distruge pe duşmanul înfrânt de molimă, de foame şi aflat în locuri şieşi neprielnice. Cu armată strânsă în pripă regele Casimir ar fi putut face aceasta—era opinia publică din Polonia, păstrată în cronica lui Długosz.

Se adună într'adevăr dieta dela Piotrkow la 16 August. Se hotăreşte ridicarea în arme a regiunilor polone vecine Moldovei sub comanda lui Paul Iaszyenski: înşişi Moldovenii pribegi în Polonia depuneau cele mai mari stăruinţe. Dar această armată se distinse pustiind Galiţia şi Podolia, subliniază Długosz. Inzadar le cerea Ştefan să-i vie grabnic să-l ajute. Intr'aceea flota turcă a fost distrusă de o furtună. Şi această veste l-a făcut pe sultan să se retragă. Exagerează însă Długosz, când afirmă că

---

1) Aceeaş cifră o găsim şi la Angiolello. cf. I. Ursu, op. cit. pag. 135 şi nota 1.

şi preparativele regelui polon au speriat pe sultan. Cronicarul polon o spune aceasta, pentru ca să contrabalanseze scrisorile trimise lumii creştine de regele Mateiaş, care cu contingente ardeleneşti—ştim din alte izvoare—a contribuit la alungarea Turcilor şi schimbarea rezultatelor expediţiei conduse de Mohamed II. Cronicarul polon nu dă de loc contribuţia lui Mateiaş la evenimentele anului 1476. Noi ştim că regele a trimis contingente sub conducerea lui Ştefan Bàthori având cu sine pe Vlad Ţepeş şi pe Basarab cel mic, cum îi zice o scrisoare din Oradia-Mare la 22 Iulie lui Basarab Ţepeluş [1]). Dinaintea acestor trupe Basarab Laiotă, care avea ordin dela Turci să intre prin pasul Oituzului în Ardeal, se retrage grăbit şi nu va putea să-şi apere propria ţară [2]).

Dlugosz nu ne povesteşte peripeţiile retragerii grăbite a Turcilor din Ţara-Românească. Ne dă numai câteva amănunte despre Ţara-Românească [3]), nu scoate în adevăratul relief însă rolul lui Ştefan cel Mare. Cronicarul polon afirmă că Mateiaş a reaşezat în domnia Ţării-Româneşti pe Vladislav Dracula—noi ştim că e vorba de Vlad Ţepeş—după ce-l ţinuse aproape 12 ani în captivitate. Nu din porunca lui Mateiaş contribuia Ştefan cel Mare la reintoarcerea lui Ţepeş, cum scrie Dlugosz. Ştefan în toamna anului 1476 s'ar fi aliat cu orişicine în contra Turcilor. Vlad Ţepeş era aliatul adus de voevodul ardelean Ştefan Bàthori dimpreună cu oastea de ajutor. Oştile unite, cari urmăriau pe Turci, au instalat pe Vlad Ţepeş în domnie. Mateiaş a făcut de astădată, ce n'a făcut Casimir. De aceea Dlugosz insinuiază, când scrie că Mateiaş a trimis ajutoare, ca să abată pe Ştefan dela calea credinţei faţa de Polonia. Dlugosz zice *Thotrusch* domnului muntean, pe care-l alungau târziu toamna în 1476 oştile venite moldavo-ardelene.

Noi ştim că este vorba de Basarab Laiotă, a cărui ţară şi cetăţi au fost ocupate. Dar ştie adevărul, când mai departe spune cronicarul că Basarabenii (=Bessarabi), adică Muntenii cu ajutorul Turcilor au învins. Această victorie nu este alta, cum crede Dlugosz, ci este aceeaş luptă, în care Basarab Laiotă—la Dlugosz, *Thotrusch*—cu ajutor turcesc reobţine domnia [4]). In cursul acestei lupte Dracula (=Vlad Ţepeş) a fost asasinat de un servitor al său.

Despre aceste evenimente alte izvoare ne dau mai mult. Nici unul nu reflectează însă opinia publică din Polonia. In această ţară una era opinia cercului restrâns al regelui foarte încurcat pentru viitorul mulţilor săi fii şi deci servia interesele dinastice, şi cealaltă opinia publică, care ar fi văzut bucuros pe rege în fruntea creştinităţii duşmane Turcilor. Il duria pe Poloni

---

1) Hurmuzaki—Iorga, Documente XV, pag. 92.
2) N. Iorga, Istoria lui Ştefan cel Mare pag. 169 şi urm.; I. Ursu, Ştefan cel Mare şi Turcii pag. 65 şi urm. V. Pârvan, Relaţiile etc. pag. 83.
3) Col. 551.
4) Col. 551.

lăudăroşia regelui Mateiaş, care îşi făcea atâta reclamă cu micile sale isprăvi, revendica pentru sine şi succesele lui Ştefan, dar de fapt dăduse concurs, pentruca situaţia politică creştină să se amelioreze la Dunărea de jos. Ştefan a propus şi regele Mateiaş a admis, ca Vlad Ţepeş să fie reinstalat domn în Ţara-Românească. Cu ajutorul lui Ştefan Vlad Ţepeş la 8 Noemvre era domn în Târgovişte, care a fost întărită. Aşa trebue să înţelegem ştirea, ce urmează în Dlugosz, care nu ştie că în Ţara-Românească acum, în 1476, era domn Basarab Laiotă. Domnul alungat din scaun pela Sf. Martin pentru Dlugosz este tot Radul. Cronicarul polon ştia o parte din adevăr, când a scris că Radul a fost predat de Ştefan cetăţeniior din Braşov. Este exact că Radu reinstalat de Turci la sfârşitul lui Decemvre din 1473 a fost constrâns în 1474 să se refugieze la Braşov, unde a murit[1]). Este preţioasă şi ştirea despre moartea lui Vlad Ţepeş. Ştirea lui Dlugosz şi aici este lacunară. Ştim că la 5 Ianuarie 1577 Ştefan întreba din Hârlău pe Braşoveni, de nu s'a întâmplat vre-o nenorocire lui Vlad[2]). Mai târziu, în 1478, solul lui Ştefan către Veneţieni, Ţamblac, povestea în cetatea lagunelor, cum s'a întors cu Turci Basarab Laiotă, cum Vlad a fost surprins—Ştefan îi lăsase o gardă de 200 Moldoveni—şi omorît, scăpând cu viaţă numai 10 inşi din garda moldovenească. Altă informaţie pretinde a şti că în lupta angajată au pierit dimpreună cu Vlad vre-o 4000 persoane. Că a putut fi în cursul luptei un asasinat, s'ar putea bănui şi din aceea ce ştia Ştefan că Vlad nu se prea încredea în Munteni.

In ştirea, care urmează, când ni se dă începutul domniei lui Ţepeluş, cronicarul polon contaminează mai multe evenimente:

Ştefan „magni vir animi" şi-a complectat oştirea cu elemente dintre ţărani şi ca să nu lânceziască (ne ociose sedens segniter elanguesceret)—Dlugosz nu ştie adevăratele motive ale expediţiei de răzbunare moldovenească în contra lui Laiotă—pela Sf. Martin (11 Noemvre) intră în Ţara-Românească şi alungă pe protejatul Turcilor, pe Radul, fiul lui Dracula, îl prinde predându-l de bunăvoie cetăţenii din Braşov. Ştefan a supus întreagă Ţara-Românească alungând pe Turci din ea şi aşezând locotenent aici pe *Czipulisza* (=Basarab Ţepeluş). A intrat şi'n regiunea duşmană Thotrusz (=To'ruş), a străbătut-o incendiând. Regiunea era foarte bogată în sare, de unde Turcii aveau mari venituri[3]). Dimitrie Cantemir încă aminteşte undeva despre ve-

---

1) A. Lapedatu, Radu cel Frumos în Transilvania, Sibiu. XXXIII. 1902

2) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV, pag. 96. Cf. Mon. Hung. hist. Dipl. II pag. 335. Cf. şi Căpitan Radu R. Roseti, Intercări critice asupra războaelor din anii 1475 şi 1476 Bucureşti 1914; General R. Rosetti, Studii asupra chipului, cum se făptuia războiul de către Ştefan cel Mare (An. Acad. Rom. Seria III. Tom. IV. Mem. 9).

3) Col. 562.

nituri dela sare, cari se plătiau Turcilor până în vremea lui Matei Basarab[1]).

Povestind astfel introducerea ca domn muntean a lui Basarab cel Tânăr—Dlugosz îi zice Ţepeluş—ne dă detaliul preţios că Ştefan îşi refăcuse armata, care, ştim că, a suferit pierderi grele prin luptele aşa de multe şi purtate la mici distanţe una de cealaltă. Cronicarul polon scoate în relief că domnul moldovean şi-a întregit armata cu elemente ţărăneşti, ceeace este tot una cu ceeace spune cronica veche moldovenească că domnul a făcut *viteji*. Numai astfel spera realizarea planului său creştin la Dunărea de jos. Dlugosz nimereşte expresia, când scrie că Ţepeluş era destinat a fi locotenent al domnului moldovenese în Ţara-Românească, locotenent bine înţeles al planurilor politice.

Dlugosz nu ştie însă că domnul muntean alungat era Laiotă, nu Radul, cum scrie de astă dată. Acestuia povestind luptele din 1476—am văzut—cronicarul polon îi zicea Trotuş. De aceea, când acum spune că Ştefan după întronarea lui Ţepeluş, domnul moldovean a intrat în regiunea duşmană, Trotuş, nu se poate înţelege sub aceasta faptul, pe care-l dăm acum imediat ca interpretare? Totruşul era moldovenesc; este însă firesc să presupunem că în cronica polonă sub Totruş trebue înţeles Ţara-Românească a lui Basarab Laiotă. Ştefan a atacat regiunea salinelor din Ţara-Românească. Dlugosz putea şti că la Trotuş sunt saline. Şi avem o indicaţie în cronica veche moldovenească, pe unde a atacat Ştefan în toamna anului 1477. Basarab Ţepeluş a putut intra şi ataca pe Laiotă dinspre regiunea salinelor muntene. Cronica moldovenească ne spune că Ţepeluş cu ajutoarele sale ungureşti a fost bătut, desigur de Laiotă. Ştefan grăbit într'ajutor la 1 Octomvre a ocupat cetatea de pe Teleajen, iar Basarab, care la 5 Octomvre a respins pe Ţepeluş cu trupele sale ardeleneşti, a fost învins de Ştefan la 20 ale lunii. Este adevărat că cronica moldovenească [2]) aşează aceste evenimente la anul 1474, dar în aceeaş cronică nu cetim nimic despre colaborarea moldovenească la întronarea lui Basarab Ţepeluş. La 28 Ianuarie 1478 Ţepeluş se constată prin documente domn [3]). Adăogăm că aceeaş cronică moldovenească subliniază, când Vlad Călugărul ajunge domn graţie concursului moldovenesc. De altfel apare ca un *non-sens* politic, ca Ştefan să devasteze regiunea de saline a Munteniei, imediat după-ce a instalat în domnie pe Ţepeluş.

Dacă putem face legătură între ştirea cronicii polone şi da-

---

1) Ştirea aceasta a lui Dlugosz a rămas necunoscută d-lui general R. Rosetti, când a scris despre „Hotarele Moldovei de sud supt Ştefan cel Mare" (Revista istorică X. 1924 pag. 186—190), deşi ea singură explică textul cronicii lui Ureche, pe care-l comentează acest autor în lucrarea sa.

2) Versiunea dela Bistriţa ap. I. Bogdan, Cronice inedite etc. pag. 54—3 Ceeace este în cronica lui Ureche, este ştirea vechei cronici moldoveneşti, dar şi interpretare (ed. Giurescu, pag. 56).

3) Hurmuzaki-Iorga, op. cit, XV1, pag. 98.

tele vechii cronici moldoveneşti, nu se potriveşte data de lună şi zi. Este adevărat că distanţa dela 20 Oct. până la 11 Noemvre nu este aşa de mare. Mai trebue repetat că cronica polonă spune că evenimentele ar fi fost cam pela sf. Martin. La 11 Noemvre ştirea ar fi putut ajunge în Polonia.

In legătură cu aceasta cetim în cea mai recentă lucrare despre Ştefan cel Mare: „prin aceste măsuri el (=Ştefan) a făcut din Muntenia o ţară unită cu Moldova. Stăpânirea lui se întindea în realitate şi peste Muntenia. In unele scrisori externe el se intitulează „*Domn a toată Moldovlachia*“ [1]). In general afirmaţiunea este adevărată şi am văzut că aceeiaş era aprecierea lui Długosz. Dar scoaterea unei atari afirmaţiuni sau sprijinirea acesteia prin amintitul titlu domnesc, constitue o eroare, fiindcă „Moldovlachia“ este una din numirile cunoscute al ţării moldoveneşti. Cunoaştem acest titlu la Ştefan mai întâi într'un document din 10 Mai 1465), când Moldova n'avea suzeranitate asupra Ţării-Româneşti a lui Radu cel Frumos.

Pentru ultima oară aminteşte Długosz un fapt în imediată legătură cu noi, în 1479: este vorba de felul, cum prezintă lupta de pe *Câmpia pânii*. Miercuri, în 14 Octomvre 1479—exact este că 14 Octomvre a fost Joia—a fost luptă la Sobinow—pentru Sibiu,—căruia Germanii îi zic Korn (exact e Hermannstadt) între o armată turcă de cam 100,000 luptători, cari intraseră în ţara transilvană (în terram septem castrensem), dimpreună cu contingente muntene (quos etiam Bestarabi adiuvabant), şi Unguri. Cinci paşale conduceau pe Turci, iar Ungurii aveau trei comandanţi, adică pe Batheystwan (=Báthori Istvàn), Paul Xyacz [3]) (=Chinezul), ungur nobil (de fapt era un Român bănăţean) şi sârbul Iaxicz (=Iaxici), om foarte viteaz. Detaşamentele acestor trei căpetenii erau departe de olaltă, când Báthori a fost constrâns să dea lupta. De trei ore dura lupta, Ungurii începură să se retragă. Bathori abia putu să oprească pe fugari şi să încerce încă odată norocul armelor. La reînceperea luptei sosesc detaşamentele cu Paul Chinezul şi Iacsici; aceştia atacă din coaste pe Turci, cari sunt aruncaţi într'o fugă nebună. Mulţi Turci au fost omoriţi, 50 fruntaşi au fost prinşi. Era ordin să nu se facă prizonieri. Şi Ungurii au avut pierderi. Báthori însuşi a fost rănit greu, uşor ceilalţi doi căpitani.

Cronicarul polon nu ne dă şi urmările înfrângerii, nici participarea detaliată a celor 5000 Munteni conduşi de însuşi domnul lor, Basarab Ţepeluş. Turcii şi aliaţii lor, câţi rămaseră în viaţă, s'au retras în grabă fricoasă pe valea Oltului. Basarab Ţepeluş la 27 Octomvre era în Bucureşti [4]). Şi la 18 Ianuar 1480 Basarab cel Tânăr

---

1) I. Ursu, Ştefan cel Mare, pag 159.

2) I. Bogdan, Documentele lui Ştefan cel Mare I pag. 99.

3) Noi scriem Chinezul, Iacşici, Báthori. Cf. şi I. Ursu, Bătălia de pe Câmpul pânei. Bucureşti 1913.

4) I. Bogdan, Documente privitoare la relaţiile Ţării-Româneşti cu Braşovul etc. Bucureşti 1905 pag. 148 şi Hurmuzaki-Iorga, Documente XV, pag. 104.

era în Bucureşti, când întăria mai multe moşii[1]). Inainte de aceste date,când Basarab Ţepeluş era în expediţie, Basarab Laiotă din cuibul său ardelean de pândă însoţit de o ceată de boeri îndrăsneţi năvălise în Ţara-Românească, unde nu s'a putut menţine, dar în retragere a luat pe Maria, bunica lui Ţepeluş, pe Maria soţia domnului, pe preotul din Zârneşti, care era aici refugiat cu copii săi, şi ceva, ce-l durea pe Ţepeluş mai rău, visteria [2]). Ştirea aceasta nu va fi ajuns până la Dlugosz, care de altfel bătrân şi bolnav se grăbia să-şi termine opera. Această din urmă împrejurare explică, dece Dlugosz nu îmbrăţişează în opera sa toată politica creştină a regelui său, fără sa avem pretenţia a găsi şi culoarea ei specială. Omul regelui în tratativele cu puterile creştine ale acestor zile era acel Callimaco Experiente, cum îşi mai zicea Filippo Buonaccorsi, ale cărui însărcinări şi viaţă a cunoscut-o foarte bine cronicarul polonez [3]). Acela a fost trimis la Veneţia şi Roma, ca să promoveze planurile politice ale regelui Casimir.

Acesta pentru Boemia avea încurcături războinice cu regele Mateiaş şi crezuse că referindu-se la pericolul otoman, dezarmează pe regele Ungariei, prin Veneţia, care avea interes să-şi adaoge numărul aliaţilor de luptă în contra Turcilor, cu cari purta războiu, şi prin papa, care totdeauna trebuia să facă totul, ca Turcii să fie învinşi. La 1 Ianuarie 1478 [4]) Callimaco expunea signoriei că Polonia totdeauna a fost favorabilă Veneţiei în contra Turcilor, că este cel mai mare interes, ca discordia dintre principii creştini să dispară. Solul regal polon mai arată că Usun Hassan poate fi de foarte puţin folos din cauză prea marei depărtări [5]). Senatul veneţian răspundea în aceeaş zi că apelează la orişicine şi deci la „Tătari", „Perşi", numai din cauza discordiei dintre principii creştini şi pentru gravitatea situaţiei.

Discuţiile au urmat şi la 7 Ianuarie. Solul regal polon justifică înaintea senatului reînceperea ostilităţilor dintre Polonia şi Ungaria din cauza Boemiei. Şi împăratul Frederic meschinul era amestecat în aceste duşmănii. Callimac subliniazăo că ar fi de dorit pacea, tocmai fiindcă perzistă duşmănia şi primejdia turcească. Veneţia este rugată să medieze pacea. Răspunzând Veneţia îşi desfăşura solului regal polon planurile cu Tătarii. Şi este interesant, deci trebue în mod deosebit reliefat că comandantul, care avea să dea lovitura în contra Turcilor, este dese-

1) Arh, Stat, M-rea Polovragi pachet VII.
2) I. Bogdan, op. cit. pag. 151.
3) Zeissberg, op. cit. pag.
4) Cieszkowski, Fontes rerum Polonicarum e tabulario reipublicae venetae, seria I. fasc. 3 No. LXIX ap. G. Dalla Santa op. cit., pag. 141 şi notele 1, 2 şi No LXX.
5) In chestiunea ajutorului turcoman, zis greşit tătăresc. Buonaccorsi a publicat şi broşurica: P. Callimachi Experientis, Historia de his quae a Venetis tentata sunt Persis ac Tartaris contra Turcos movendis.—Dalla Santa cunoaşte ediţia «Haganoe, ex officina Seceriana, anno MDXXXIII" (ibidem, nota 1).

mnat numai în Ştefan cel Mare [1]). Signoria spunea că „Tătarii„ trecând Nistrul („Tanaj") şi apoi Niprul („Boristene" [2]) ar putea ajunge la mare lângă Dunăre (per oram semper maritimam rippis Histri), de unde cu ajutorul lui Ştefan ar trece în Bulgaria şi ar lovi în inimă puterea turcească (traijcerent in Bulgariam, ut, nullo amplins relicto obice aquarum sive montium et angustiarum, possent in ipsis visceribus offendere inimicum). Faptul spus la 7 lanuarie 1477 este de mai mare interes, fiindcă solul şi „unchiul" lui Ştefan cel Mare după această dată, în anul următor, se prezinta signoriei [3]). Signoria mai comunica solului regal polon veştile secretarului veneţian pe lângă Ştefan cel Mare. Acest Emanuele Gerardo informase signoria că Tătarii au ajuns la frontierele lui Ştefan şi crede că-s prieteni şi vor fi de mare ajutor în contra Turcilor. Veneţienii promiteau lui Callimaco că vor sprijini toate cererile polone la papa.

Nu înţelegem, de ce se temeau Polonii din cauza unei îngrămădiri de Tătari la hotarele sudestice moldoveneşti.

Nu crede Długosz în sinceritatea vorbelor trimise de regele său lumii creştine şi el „omul curţii" s'a ferit să spună, să scrie aceasta? Altădată, mai înainte insistase atât de mult la alte tratative, al căror curs îl cunoştea dela alţii sau al căror adevăr a trebuit să-l reconstituiască din izvoare, poate contrazicătoare.

Credem că şi această împrejurare ne impune să susţinem că Długosz s'a grăbit de frica bătrâneţii şi a morţii să însemne evenimentele vremii sale, ca să poată termina anul 1479 sau cu alte cuvinte că nici evenimentele ultimilor ani, de frământările cărora pomeneşte cronica, n'au fost înregistrate, scrise imediat, ci ceva mai târziu.

IV. Cronica lui Długosz şi cronicarii noştrii.

Cronicarul Ureche, care a cunoscut *Kronica polska* a lui Ioachim Bielski, n'a putut avea la dispoziţie şi cronica lui Długosz. Dacă totuşi în cronica lui Ureche sunt ştiri długosziane, acestea derivă din cronica lui Bielski. Aceasta o ştia şi un copist al cronicii lui Ureche, când înşira izvoarele cronicăreşti polone ale istoriei moldoveneşti subliniând însă că Ureche a utilizat numai pe „Belskii" şi adăoga, acel copist greşind, şi pe Paşcovski [4])

Şi Miron Costin putea şti numai din cronici polone ma

1) Cieszkowski op. cit No. LXXI op. Dalla Santa, op. cit. pag. 143 şi urm.

2) Deci informaţiile geografice ale signoriei nu erau exacte, căci altă serie trebuia să dea.

3) Despre „unchiul" lui Ştefan cel Mare s'a constituit până azi o mică literatură. Vezi N. Iorga în Revista istorică V. 1920 pag. 367 şi urm.; P. P. Panaitescu, ibidem, VIII. 1922 pag. 45-7.

4. Ed. Giurescu pag. 16 „aparat.

târzii despre Dlugosz. Adaosul dintr'o copie a lucrării „De neamul Moldovenilor" este nota unui copist, care enumeră şi pe Dlugosz între „historicii leşeşti, cari au scris de lucrurile Moldovei după al doile descălecatul ţărâi de Dragoş Vodă"[1]). Ediţia Dobromil dedea numai partea până la anul 1240, aşa că n'avea ce lua Miron Costin pentru Moldova celui de al doilea descălecat [2]).

Este întrebare iarăşi, dacă Nicolae Costin a putut avea primul volum dela Lipsca din 1711. Solia polonă la Turci în 1476 este şi în cronica lui Bielski, iar felul morţii lui Alexandrel Vodă se găseşte şi într'alte cronici polone, de unde a putut să le ia Nicolae Costin [3])

Nu se poate dovedi nici aceea că Constantin Cantacuzino stolnicul a întrebuinţat cronica lui Dlugosz.

Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor este la noi prima operă istorică, în care se utilizează direct cronica lui Dlugosz.

In cartea aceasta Dimitrie Cantemir citează următoarele ştiri din cronica lui Dlugosz:

1. Iliaş fiul lui Alexandru vodă a luat în căsătorie pe Maria, sora [4]) Sofiei regina Poloniei (cartea 11).

2. „Neamul Moldoveanilor... se crede precum să se fie coborît din corenlia Italilor şi ţările cele mai mănoase a Sloveanilor să fie cuprins" (*citaţiune* la Cantemir) Adaogă apoi acelaş principe scriitor că Dlugosz consideră Slavi pe Daci.

3) Cantemir adoptă în cartea sa ştirea luată de Dlugosz din cronica lui Nestor că Zeslav voevodul Chievului în războiul contra regelui polon Boleslau a avut ajutoare valahe, deci, zice, moldoveneşti. Era în anul 1070 [4]). Ne interesează, când la această ştire Cantemir adaogă: Dlugosz carte 3 în *tiparul cel vechiu*, list 246, de unde rezultă, că a avut ediţia Dobromil. Ne întrebăm pe de altă parte, de ce Cantemir nu ia această ştire direct din *letopiseţul slovenesc?*

4) Din Dlugosz „tom I. carte 5 cap. list. 403" ia ştirea că în 1147 împăratul german Conrad mergând spre locurile sfinte a trecut prin Moldova [5]).

---

1. Ed. C Giurescu pag. 10 „aparat"

2. Cf. însă N. Iorga, Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea I. Bucureşti 1901 pag, 87 şi nota 1.

3. Vezi însă N. Iorga, op. cit. pag. 91. Ştirea dela pag. 148 nota 1 (Kogălniceanu, Letopisele I pag. 148) o putea lua din Matei de Miechow; iar moartea lui Alexandrel Vodă o dă greşit N. Costin, când scrie că Petru Aron ar fi otrăvit pe Alexandrel şi adaogă că are ştirea din Dlugosz (Ibidem pag. 150 nota 2).

4) Ed. Gr. G. Tocilescu, Bucuresci 1901 pag. 26.

5) Ibidem pag. 159.

6) Ibidem pag. 385.

7) Ibidem pag. 389 şi urm.; vezi despre aceasta şi mai sus.

5) Adaogă Cantemir o însemnare greşit atribuind-o lui Długosz „tom I. carte 6 cap. 508“ [1]) că Românii de dincoace de Dunăre ar fi cerut şi primit protecţia regelui unguresc, Andrei II.

Din aceste ştiri rezultă constatarea: Cantemir a utilizat pe Długosz în ediţia Dobromil.

1) Ibidem pag. 445–6 Cf. şi pag. 444, unde susţine greşit că Długosz ar fi utilizat cronica lui Bonfini.

Erori de tipar şi adaosuri [1])

Abreviaţiuni: r.=rând; *ad.*=adaos.

Pag.	4	r. 34:	aut ignavia	*pentru*	au tignavia.
„	4	r. 35:	huiusmodi	„	huinsmodi.
„	4	nota 2 p. 9	Niederle	„	Niedeole.
„	15	r. 39:	Înainte	„	înainte.
„	17	r. 17:	Bragilow	„	Braglow.
„	23	r. 6:	reliefează	„	reliezează.
„	24	r. 23:	o	„	a
„	26	notele:	1 şi 2	„	3 şi 2.
„	28	nota 1:	Turul 1893 XI pag. 9—12	„	Turul an. III.
„	29	nota 1:	*ad.* cf. şi studiul lui Gr. Condurache în Glasul Bucovinei pe 1925.		

1) Dăm erori, cari ar putea încurca senzul textului.

PREŢUL Lei 100

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 084958799